ERIC WESTPHAL

A tünte tés

ERIC WESTPHAL

A tüntetés

ERIC WESTPHAL

A tüntetés

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ · 1969

A regény eredeti címe:

LA MANIFESTATION

(c) Éditions Gallimard, 1967.

Fordította:

SEBESTYÉN GYÖRGY

„A feketék és a fehérek közötti összecsapás veszélye — amely előbb vagy utóbb, de elkerülhetetlenül bekövetkezik — örökös lidércnyomásként nehezedik az amerikaiak képzeletére... A két faj egymásba fonódik anélkül, hogy egymásba olvadna; teljesen elkülönülniük ugyanolyan nehéz, mint egyesülniük. Az Egyesült Államok jövőjét fenyegető gondok közül a legfélelmetesebb abból ered, hogy a földjén feketék élnek."

Alexis de Tocqueville

(„Az amerikai demokráciáról", I. könyv, X. fej., 1835.)

I.

— Parancsol egy meleg pakolást? Arcmasszázst talán? — kérdezte a borbély.

Körülugrálta a karosszéket, miközben kis kezével mesterien csattogtatta az ollót. Dőlt belőle a sörszag.

— Nem, köszönöm — mondta Ed.

— Pedig nagyon jót tenne a mitesszereinek.

— De nekem nincs pénzem a mitesszereimre.

— Leégtünk?

— Mint afféle utazó egyetemista.

A borbély nem firtatta tovább a dolgot.

— *No money, no business* — jegyezte meg lakonikusan. Majd hirtelen mozdulattal, úgy torreádor módra, a kendőt meglobogtatva lekapta a támláról, s kört írt le vele a fiú nyaka körül. Ed felállt, és zsebkendőjével a tarkóját kezdte törölgetni.

— Mennyivel tartozom?

— Egy dollár hatvan.

Fizetett. Bokáig járt a levágott barna hajtömegben. A borbély a seprűért nyúlt, és elégedetten szemlélte művét.

— Felfrissültünk, nemde? Ráfért magára. Még vár egy kicsit, és lánynak nézik.

— Nem szégyen az.

A mester meglepődött.

— Minél kurtább a haj, annál markánsabb a legény, ezt mindenki tudja.

— Egyetértek — mondta Ed. — De mentségemre legyen mondva, hogy Sámson . . .

A beatnik-ivadékokat — folytatta a másik válaszra időt sem hagyva — nem nézik jó szemmel errefelé. Ha kíváncsi a véleményemre, megmond-

hatom: egytől egyig hülye kis mitugrászok. Valóságos csapás az üzletre: maguk vágják a hajukat... ha egyáltalán vágják!

— Ez a divat. Majd abbahagyják.

— Mielőtt tönkretennének, abbahagyják, ebben biztos vagyok.

— Így lesz — nevetett Ed. — Na, viszlát.

Felkapta útitáskáját és kiment. Az utcán elviselhetetlen volt a hőség. Égett az aszfalt. Alig tett néhány lépést, inge már is rátapadt a hátára. A sétányon kocsik suhantak végig, csendesen, lustán. Legtöbbjük légkondicionált; a zöldre vagy rózsaszínűre festett, felhúzott ablakok mögött mint zárt dobozokban ültek a vezetők, kiszakítva a világból, melyre pillantást sem vetettek. Tekintetüket az előttük kitáruló egyenes, szabad térre függesztették.

Ed a járda szélén bandukolt, zsebkendőjével integetett. Mint mozgó, vaksi akváriumok robogtak el mellette a kocsik, tudomást sem vettek róla; végül egy zöld Chevrolet lefékezett mellette. Leeresztették az egyik ablakát.

— Segíthetek?

Egy fekete szemüveges, fiatal nő nézett rá kérdő tekintettel.

— A városból szeretnék kijutni — kiabálta Ed. Majd hozzátette:

— Nem vagyok idevalósi.

— Azt látom. Meg hallom is! — mondta a nő elmosolyodva. — Autóstop, ugyebár?

— Igen.

— Szálljon be!

A nő könnyedén, jól vezetett.

— Merre?

— Le délre.

— New Orleans?

— Eltalálta.

— És aztán?

— Nyugatra, Kaliforniába.
— Autóstoppal?
— Miért ne?
A nő elhallgatott egy pillanatra, aztán felsóhajtott:
— Magának szerencséje van. Én még soha nem léptem át az államhatárokat, ha csak New Yorkban nincs dolgom.
— Messzebb tájak nem is csábítják?
— Havi négyszáz dollárt kereső férj mellett az akarat önmagában nem elég — mondta keserűen.
— Nekem San Franciscóig van négyszáz dollárom.
— Nem is fog odaérni soha!
— Nem tudom. De remélem, hogy igen. Az emberek nagyon szívélyesek, nem is tudja elképzelni, mennyire megkönnyítik az utamat. Beszéltek már nekem a jenki vendégszeretetről, de amit itt láttam, azt még álmomban sem gondoltam volna. Szállást adnak, megkocsikáztatnak, etetnek. Itt van például ön: lehetővé tette ezt az ingyen utazást, és talán megtagadna tőlem egy ebédet?
Az asszony nevetett.
— Nem.
— Na látja.
— Talán igaza van. De azért azt mégse merném állítani, hogy az emberek szívélyesek. Ez már más kérdés.
És tagadóan csóválta a fejét.
— Szeretnek beszélgetni az idegenekkel — bizonygatta Ed —, elég ritkán találkoznak velük.
— Európából jön?
— Igen.
— Kommunista?
— Nem.
— Szerencse — sóhajtott fel a nő, mintha veszedelemből szabadult volna. — Itt az ember, ha

lehet, ne legyen kommunista, ne legyen fekete, de ne legyen zsidó sem.

— Miért?

A fiatalasszony nem válaszolt, tekintetével próbálta megmagyarázni, hogy ezt a kérdést nincs értelme most feszegetni.

— Én pedig — szólalt meg a fiú — egyik sem vagyok ezek közül.

— Ez a maga szerencséje. Még sokra viheti. Ebben az országban minden lehetséges.

— Tudom, és ez csodálatos. Nálunk viszont minden betokosodott, minden pang és minden megmerevedett, el sem tudja képzelni!

— Látta a Jack Benny Show-t a tévében?

— Nem láttam — válaszolt Ed meglepetten a fordulatra.

— Látnia kell. Nagyszerű. Jobb műsor most el sem képzelhető.

— Jó. Mihelyt alkalmam lesz, pótolni fogom.

— Csütörtök esti műsor. Kilenckor.

A város szélére értek. Az asszony megállt egy garázs előtt.

— Itt majd talál kocsit. Sok az átutazó. Hát akkor... Jó utat és sok szerencsét, kis mázlista!

— Jöjjön velem!

A nő felkapta a fejét, nagy szemeket meresztett. Aztán a legkomolyabban azt mondta:

— Ezt nem gondolta komolyan!

A fiú nevetett.

— Nem.

Megköszönte az utazást, kiszállt. A nő intett a kezével. A Chevrolet elrobogott. Ed a garázs felé indult, árnyékot keresett. Egy szerelő hatalmas csapásokkal rozoga kocsikarosszériát kalapált.

— Helló! — biccentett a diák láttán. — Segíthetek valamiben?

— Bizonyára — köszönt vissza a fiatalember, és magyarázni kezdte a tervét: — ha valamilyen mó-

don pénz nélkül eljuthatnék délre. — A szerelő megvakarta a fejét.

— Egy lehetőség máris van: Sam, tizenegy felé indul. Egy gépet visz kamionjával Atlantába. Esetleg felveszi magát. Jó gyerek, dumcsizni is szeret. Ha akarja, beszélek vele.

— Köszönöm, nagyon kedves magától.

A szerelő habozott. Majd így folytatta:

— Csak egy baja van ennek a Samnek... De majd meglátja. Honnan jött?

— Franciaországból.

— Európából, mi?

Ez a kérdés nem volt váratlan. Amikor az ember azt mondja: Franciaországból jövök, csaknem valamennyi amerikai sietve hozzáteszi: Európából... Mintha túlságosan is bonyolult lenne megkülönböztetni ezeket a kicsi, távoli országokat, amelyek pedig egy nagy, könnyen felismerhető egészet alkotnak, az európai kontinenst.

— Igen — válaszolta. — Európából.

— Az messze van.

— Meglehetősen...

A férfi letette a kalapácsot, és megtörölte a homlokát.

— Az öregem — kezdte kajánul — végigcsinálta a háborút Európában. Hallani kéne, hogy szövegel, elképesztő. Azt mondja, ott bármelyik nőt megkapni egy csomag cigarettáért, csak érteni kell a csíziót.

— Ez volt a szép idő, amikor ilyen volt a tarifa — nevetett Ed. — Ma már azért másképp van.

— Egy csomag cigarettáért egy nő, képzelje!

A szerelő révülten bólintott.

— Ezek aztán emlékek...

— Hát igen. Ó, az én öregem, tele van emlékkel, hallani kéne őt. Ilyesmit én is elviselnék, ha tehetném. De tudtommal semmilyen háború nincs kilátásban.

— Vietnamba még mindig elmehet — javasolta Ed.

— Ez az egész vietnami história egy nagy marhaság. Golyó vagy szifilisz, ez most minden, amit onnan hozni lehet. Nem, nekem az a régi háború tetszene.

Köpött egyet, és felvette szerszámát. Ed a jegesvíz-automatához ment, és ivott egy pohárkával. A garázs visszhangzott a kalapácsütésektől. A karosszéria lassan visszanyerte eredeti formáját, de a kocsi még elég rozoga állapotban volt.

— Száz dollárért a magáé — kínálgatta a szerelő, amikor a fiatalember megtapogatta a karosszériát. Valójában nem volt drága, de benzinre és a csináltatásra Ednek természetesen már sehogy sem futotta volna. De öröme tellett az alkudozásban.

— Száz dollár! Ezért az ócska vacakért? Ha ráfújok, összeroskad. Túl sokat kér!!

— Fújjon rá — mondta a szerelő. — Aztán majd meglátjuk.

Ed teljes erejéből fújni kezdett. Nevettek.

— Fiatalember — szólalt meg a szerelő —, nem a külcsín a fontos. Igaz, ez nem egy Rolls. A lényeg mindig a motor. És a motor jó. Mintha csak új lenne.

— Mire való egy új motor, ha nincs, ami tartsa?

A szerelő a fejét vakarta, és komoly arccal fürkészte Edet.

— Ravasz fickó maga, igaz? És elvileg igaza is van. De ha van magának szeme, láthatja, a tengely masszív. Akár a brooklyni híd. Ezzel még messzire mehet. Megengedem, a rugózás már nem a régi, elég vacak, de ifjú korában az ember fütyül az ilyesmire. Ez a tragacs szerelő nélkül kibírja még a maga ötvenezer kilométerét. Ezt én garantálom. Éppen ezért akarom rendbe hozni. Különben

azonnal visszadobnám az ócskavastelepre, gondolhatja. Na, kilencven dollár, a vita lezárva, a kocsi a magáé. Úgy fog utazni, mint egy herceg.

— Nem tudok kocsit venni — mondta Ed —, még olcsón sem.

— Ahelyett, hogy másokra akaszkodna, független, kényelmes élete lesz. Ezzel a kocsival persze nehéz jó csajokat fogni. Azok a luxust szeretik, és abból is sokat; ha ez nincs, nem lehet őket csőbe húzni. De az utazást, azt garantálhatom: száguldhat egyik helyről a másikra. Ez kell magának, nem igaz?

— Nem ilyen egyszerű a dolog. Nemcsak anyagiak miatt utazom én stoppal, hanem azért, mert így találkozhatok az emberekkel, így beszélgethetek velük. Meg társ nélkül se lehetek. Nem jó egyedül kóborolni egy ismeretlen országban. Én beszélgetni akarok az amerikaiakkal, ez a fontos nekem.

A szerelő kimeresztette szemét, és leengedte a kalapácsot.

— Beszélgetni az amerikaiakkal?

— Igen.

— Beszélgetni, dumálni, minek?

— Jobban meg akarom ismerni őket, jobban megérteni, hogy mégis milyenek, mit gondolnak, mit szeretnek, meg mit tudom én . . .

— Megáll az eszem, kiskoma — csattant fel a szerelő. — Maga aztán furcsa egy pasas. Nem méltóztatik véletlenül egy kicsit kommunistának lenni?

— Szó sincs róla. Ösztöndíjat kaptam az egyetemen egy amerikai utazásra. Természetesen a lehető legjobban akarom kihasználni, ez minden. Ha nem beszélek az amerikaiakkal, ha nem alszom amerikai módra, ha nem eszem amerikai ételeket, ha nem úgy szórakozom, mint az amerikaiak, ha nem úgy utazom, mint ők . . .

— Úgy is kell szeretkezni, mint az amerikaiak — vigyorgott a férfi.

— Erre is gondoltam — válaszolt a diák.

— Mondom, furcsa fickó maga, hallja-e?

— Ön nem kíváncsi másokra?

— Én? Fütyülök mindenkire. A feleségemmel meg a garázzsal annyi a gondom, hogy ki sem látszom belőle. A tejbe aprítani valót meg kell keresnem valahogyan. A konkurrencia meg nagy. Ha a tempót lassítom, tönkremegyek, a többiek felfalják az embert. Nincs más hátra, mint a meló, aztán megint a meló, és harmadszor is meló. Ennyit tehetek! És ezt nem jókedvemből csinálom, egész Amerika ilyen. Bizony, a kedves utas nálunk a krokodilok országába érkezett. Ezt jól verje a fejébe, hogy ki ne essen onnan. Ha beijed az ember, mások osztozkodnak rajta. — Lehalkította a hangját. — Akkor aztán semmi sem marad, se barát, se pénz, se vevő. Ilyen helyzetet, higgye el nekem, senki sem óhajt, mert ennél még a pokol is jobb.

Dolgozni kezdett, a kalapácsütések még erősebben visszhangoztak, mintha ezzel akarta volna behozni az elbeszélgetett időt. A fejét rázta, nagyokat ütött, mormolt is hozzá valamit a fogai között.

Ed alig fordult egyet, befutott Sam a kamionjával. Szimpatikus, vidám, robusztus alak volt. Hamar megegyeztek. A vezető el volt ragadtatva, hogy ilyen útitársat kapott. A személyszállítást természetesen tiltotta a szabályzat, de az ellenőrzés ritka volt.

— Jól tetted, hogy felvetted — bökte oldalba a szerelő a barátját —, jó dumás gyerek.

— Akkor megleszünk — válaszolta a szálas termetű Sam. — Jól összeakadtunk.

Különös mosollyal nézett Edre. Minden klappolt, elindultak. Jó rugózású, kényelmes kamion volt, légkondicionált vezetőfülkével. A délelőtti hőség

után Ed kellemesen érezte magát. Sam feltűrt ingujjú, hatalmas, izmos karja a kormányon feküdt. Nagy biztonsággal vezetett.

Georgia verandás, fehér házai mellett suhantak el. Féltrópusi buja, zöld világ volt ez, vöröslő földdel. Az ablakból szép és pihentető. Sam szólt, hogy az ülés alatt egy jegelt rekeszben sörösdobozok vannak. Ed kinyitott kettőt, és ittak. Mágneses szerkezet rögzítette a dobozokat a széles műszerfalon.

— Hát utazgatunk? — kérdezte az óriás férfi.

Ed megkezdte a szokásos bemutatkozást: francia, huszonhat éves, a Harward Egyetemtől kapott ösztöndíjat. Ezt az évet már befejezte az egyetemen, most pedig három hónapig úgy utazik, ahogyan neki tetszik. Óvatosságból már megvette jegyét San Franciscótól Párizsig. Washingtonon, New Yorkon át jött, most pedig Kaliforniába készül, aztán következik dél, New Orleans, Texas, New Mexico, végül Arizona.

— Nevezem kiruccanásnak — mordult a másik elismerően.

Idáig, folytatta Ed, minden „oké" volt. Az amerikaiak nagyon szívélyesek, szolgálatkészek, vendégszeretők. Dumás Sam — ahogy a szerelő becézte őt — egy szót sem szólt eddig. Amikor Ed befejezte mondókáját, feléje se fordult, csak megkérdezte:

— Tetszem magának?

Ed azt hitte, rosszul értette a kérdést. Mindenesetre jónak látta megköszönni, hogy felvette.

— Ha tetszem magának — vágott közbe Sam —, itt megállhatunk egy percre, jót tenne egy kis kikapcsolódás, meghiszem. — A diák felé fordult, és belenézett a szemébe.

— De, de . . . — hebegte Ed —, minek, miért? . . . mit fogunk csinálni? . . .

Sam felszegte a fejét.

— Micsoda? Lew nem mondta magának?

— Isten bizony, nem!... — A fiú ugyancsak zavarban volt.

— Pedig ez a strici Lew még kacsintott is nekem, de megfizet még ezért. Na mindegy, a következő kocsmánál kirakom, kis húsom, aztán felőlem azt csinál, amit akar.

Sam dühöngött, Ed meg vörös volt, mint a rák. Vagy tíz kilométert utaztak szótlanul, amikor a láthatáron egy kis város körvonalai bukkantak fel.

— Ez dumás, hogy oda ne rohanjak — csattant fel hirtelen Sam. — A szövegedet, utazás, egyetem, San Francisco, én hülye, már mind bevettem. De azért, mégis sajnálom — tette hozzá csöppnyi reménykedéssel —, te nagyon tetszettél nekem...

Ed semmit nem válaszolt. A város szélén Sam lassított és megállt. Ed kapta az útitáskáját, és kiszállt. Fejét az ablakhoz hajló, vöröslő arcra emelte.

— Akárhogyis történt, kösz — mondta —, de azért a kis öcsémet nem bíznám magára.

— Rá se ránts — válaszolta Sam —, köszönd meg, hogy nem éltem vissza az erőmmel meg a helyzettel. Különben...

— Hála, köszönet — mondta a fiú nagyon udvariasan.

Ed elindult az úton. A kamion egyre távolodott. Követte a szemével. A szíve még kalapált.

A város kis település volt csupán. Néhány garázs, falatozó és egy vegyeskereskedés szegélyezte az utat, köztük laza egymásutánban lakóházak tarkállottak. A levegő ólomsúllyal nehezedett mindenre, a forróság perzselt, az úton senki sem járt. A fiatalember habozott egy pillanatig, aztán a falatozó felé indult. Az ablak mögül egy szeplős, szőke felszolgálólány figyelte. Ed belépett, felkapaszkodott az egyik bárszékre. A lány nevetett.

— Ilyen szép fiú, és kiszáll Sam kocsijából. El sem hiszem, ha nem látom.

Ed meglepetten nézett rá, hallgatott.

— Öt éve jár erre, hetenként kétszer. Gondolhatja, hogy ismerjük.

Ed elnevette magát.

— Én pedig nem ismertem. Ma reggel tíz óra előtt még azt sem tudtam, hogy a világon van.

— Most már értem.

— Értem, értem, könnyű ezt mondani. Én azt hittem, meg se állok Atlantáig, most pedig itt vagyok a pácban.

— Ez azért van, mert...

A lány elnevette a dolgot.

— Azért, mert... — kíváncsiskodott Ed.

— Mert ilyen emberek vannak — sóhajtott a lány. — De gondoltam is mindjárt magamban, hogy maga nem látszik olyannak. Aztán meg Sam arcáról lerítt az elégedetlenség, a magáéról pedig a zavar. Na persze...

A lány egy pohár jégbe hűtött tejet tett a fiú elé, és kijelentette, hogy a televízióban látott műsor szerint — tudniillik a tévében kimerítően boncolgatták ezt a témát — az ilyenek sokkal többen vannak, mint hinné az ember. Megkérdezték az orvosokat, a pszichológusokat, a szociológusokat és persze a buzikat is, az utóbbiak arcát letakarták, így aztán úgy néztek ki, mint a gengszterek. Látni kellett volna. Engem fejbe kólintott az egész. És ha arra gondolok, hogy vannak nők, akik ugyanezt csinálják, megborzadok. Ez aztán erkölcstelenség, feslettség a javából.

Ed elégedetten szürcsölgette a tejet. Szerette ezt az amerikai közvetlenséget. Minden teketória nélkül beszélgetést kezdeni, azonnal a lényegre térni, és még csak azt sem tudják, kivel. Egy perc múlva a beszélgetők már a keresztnevükön szólítják egy-

mást. Tíz perc múlva legjobb barátokként válnak el, és aztán soha többé nem látják egymást.

— Engem Emmának hívnak. És magát?

— Ednek.

— Most az én vendégem, Ed, kér még egy pohárral?

A fiú elfogadta, és ismét elmesélte útja történetét. A lány elismerőn bólogatott szerencséjére. Hiszen az utazás olyan drága és bonyolult ügy, hogyan is engedhetné meg magának mindenki ezt a luxust. Persze, folytatta a lány, évi két hét szabadsággal nem lehet messzire jutni. Amikor Ed elmondta, hogy Franciaországban a munkásoknak négy, sőt néhol öt hét fizetett szabadságuk van, Emma egyszerűen nem hitte el.

— Öt hét! Ezt inkább másoknak próbálja beadni! — hitetlenkedett. — Hivalkodni mer ilyen hazugsággal, hát persze, mindenki a saját lovát dicséri.

Emma számára Európa egy elmaradott földrészt jelentett, ahol állandóak a válságok, és ha az Egyesült Államok véletlenül nem figyel oda, kitör az anarchia. A fiú módosítani próbálta ezt a véleményt, de a lány félbeszakította:

— Nézze, fölösleges magyarázkodnunk, itt van a maga esete. A franciáktól kapott pénzt erre a csavargásra, vagy az amerikaiaktól? Az amerikaiaktól, igaz? Egyedül meg egyáltalán nem tudott volna nekivágni. Talán tévedek? Úgy hiszem ...

Az érvelés megcáfolhatatlan volt. A fiú abba is hagyta a vitát, és más témába kezdett:

— Mondjon nekem néhány francia hírességet — kezdte.

A lány elgondolkozott.

— Azt hiszem; csak hármat ismerek: Maurice Chevalier, de Gaulle tábornok és Brigitte Bardot.

— És Molière semmit nem mond magának?

— Molière? Nem, nem ismerem.

— Bocsásson meg — mondta a fiú —, ostoba vagyok.

— Miért?

— Nem, semmi.

— Mégis.

— Nem értené meg. Nálunk a kultúra betege mindenki. Imádunk irodalmi példákkal előhozakodni, ezzel szórakozunk, javíthatatlanok vagyunk. És ez olyan betegség, amibe én is beleesem időnként.

— És nem lehet anélkül élni, hogy az ember ne ismerné Molière-t?

A fiú nevetett.

— Dehogynem. Nagyon jól lehet élni anélkül is.

Emma szigorú tekintettel nézett rá.

— Hallott már Sonny Listonról?

A fiú gondolkodott. Sehol nem találkozott ezzel a névvel. Be is vallotta.

— Ez egy bokszoló — magyarázta a lány. — A kultúra fontos, elismerem, de az élet, a hétköznapok, az is lényeges. Ez a Liston az, akit Cassius Clay kétszer kiütött. Ezt tudni kell róla, ha valahol szóba kerül.

— Igaza van, Emma.

— Amerikában Liston sokkal fontosabb, mint Molière.

— Kétségtelenül, Emma, kétségtelenül.

Nyílott az ajtó. Fiatal néger lépett be — az imént farolt kocsijával a falatozó elé. Emma arcára ráfagyott a mosoly. Két kezével a pultra támaszkodott.

— Nem szolgálunk ki négereket — szólt oda fagyosan.

A fiatalember habozott, egyik lábáról a másikra állt, Edre nézett, aztán csendesen kiment. Ed látta, amint összeráncolta homlokát, és beszállt a kocsijába. Kezét az önindítóra tette, de nem fejezhette

be a mozdulatot, Ed hirtelen az ajtónál termett, és kinyitotta.

— Hé! — kiáltott. — Várjon!...

A kocsihoz indult.

— Nem Atlanta felé megy véletlenül? Ha igen, felvenne a kocsijára?

A másik meglepődötten nézett a szemébe, csapdát sejtett a dologban, de a diák magyarázata és idegenszerű kiejtése végül is meggyőzte a kérés őszinteségéről. Elmosolyodott.

— Oké! Öregem, szállj be! Atlanta utamba esik.

A fiú visszafutott útitáskájáért a falatozóba. Emma riadtan nézett rá, mint az a nő, aki keresztespókot talál az ágyában.

— Hát így állunk, te szemét! — kiabálta. — Strici vagy te, vagy mi a fene? Kiszállsz a buzi kocsijából, hogy beszállj egy nigger tragacsába. Ez aztán igen, ezt szépen csinálod! És még megjátssza itt a szerencsétlent. Mondhatom, csalódtam benned.

— Viszlát, Emma — kapta fel Ed a táskáját. — Majd legközelebb folytatjuk!...

— Még egyszer nem óhajtlak látni, kisfiam. Még ha az elnökkel jössz is karon fogva, akkor is kiteszem a szűrödet.

A küszöbről a diák még egy csókot dobott neki.

— Kösz a tejet!

A felszolgálólány gyűlölködő tekintete kísérte, amíg felkapaszkodott a kocsiba. Emma a fejét rázta. Az európaiak becsülete még jobban csökkent a szemében. Elindultak. A fiatal néger nevetett.

— Mondhatom, haragos képet vágott!

Ed elmesélte reggeli kalandját. Társa még jobban kacagott.

— Nem fél? — kérdezte a néger.

— Mitől? Kitől?

— Hát, tőlem, hogy velem van. Egy fekete kocsijában.

— Nem.

— Tomnak hívnak. Honnan jön?

Ed bemutatkozott, és elmagyarázta, mi járatban van Amerikában. Tom Európáról meséltette, érdekelte őt, hogyan élnek ott, milyen a munka, milyenek a munkások, a lakásviszonyok, vannak-e szép vidékek, a föld termékeny-e, van-e faji előítélet, és boldogok-e az emberek. Tanító vagyok, folytatta, szeretném kihasználni az alkalmat, ez az első és minden bizonnyal az utolsó alkalom, hogy egy franciával furikázok.

Ednek valóságos kis előadásba kellett kezdenie. Útitársa mindenre kíváncsi volt. Számára — akárcsak Emma számára is — az amerikai színvonalhoz képest Európa elmaradt, belső viszályokban felőrlődött kontinens volt.

— Az újságokban időnként — magyarázta Tom — írnak ugyan egységes Európáról, de előbb-utóbb ez mindig kétségessé válik. Pedig a dolog egyszerű, egységben az erő. Igazam van?

— Innen messziről egyszerűnek látszik. Közelről azonban bonyolultabb a kérdés. Elvileg mindenki, vagy legalábbis majdnem mindenki egyetért az egységgel, csak a hogyanon van a vita.

Amikor Ed elmesélte, hogy a Quartier Latinben egy fehér lány és egy fekete fiú nyugodtan sétálhat karon fogva, és még csak rosszindulatú megjegyzéseket sem tesznek rájuk, útitársa a fejét csóválta.

— Hihetetlen — sóhajtott fel. — Mindenesetre, soká kell még várnunk, hogy itt ilyesmit láthassunk. Talán a gyermekeim megérik, én nem, az biztos.

— Nem tudhatjuk — mondta Ed. — A fajelmélet...

Tom félbeszakította:

— Ön nem tudhatja, mi is ez valójában. Ahhoz feketének kell lenni. Az ember bensőjét nyomasztó

probléma éz, s csak a miénk. Kórság. Csonkaság. Mintha csak egy tüdeje lenne az embernek.

Az egyetemista az új törvényekkel érvelt. A másik gúnyosan mosolygott.

— Na persze, valami haladás van. De semmit nem érnek a törvények addig, amíg az életforma is meg nem változik. Mégiscsak ez számít, az életforma jelenti a hétköznapokat.

— Értem.

— Érthető. Csak éppen nem tudja elképzelni.

A kocsi hirtelen nagyot farolt. A tanító éppen útitársa felé fordult, s egy pillanatra nem figyelt a kormányra.

Mögöttük sziréna búgott fel.

— Ez az én szerencsém — bosszankodott Tom. — Egy zsaru akaszkodott rám. Ez aztán a pech.

Motoros rendőr bukkant fel mellettük, intett, hogy álljanak ki az út szélére. Tom fékezett.

— Ne csodálkozzék semmin, akármi történik is — sziszegte Ednek a fogai között —, és csak akkor szóljon, ha kérdezik. A többit bízza rám.

A kocsijuk előtt a rendőr kitámasztotta motorját. Mogorván, lassan ment feléjük. A tanító arca a másodperc töredéke alatt megváltozott, együgyű, buta, ártatlan képet vágott, teljesen elképesztette útitársát.

— Mit tettem én, biztos úr, hogy megállít, mint egy tolvajt?

— A papírokat — mordult a rendőr.

— Parancsoljon.

Egy kis tasakot nyújtott át. A rendőr undorodva szedte ki a lapokat.

— Arra adj választ — fordult a néger felé —, gyakran szoktál ilyen cikcakkokat művelni az úttest közepén? Ittál, vagy mi az isten van veled?

— Csak tejet iszom, biztos úr!

— Így akarsz tán kifehéredni? — gúnyolódott a másik.

Teli torokból nevetett saját viccén. Tom ujjai alig észrevehetően megrándultak a kormányon. Ő maga is nevetni kezdett.

— Tréfás kedvű ember maga, biztos úr.

— Én, tréfás? Mindjárt meglátod, milyen kedvemben vagyok.

Körbejárta a kocsit.

— A bal indexet!

Tom engedelmeskedett.

— Most a jobbat!

Tom bekapcsolta a jobbat.

— A reflektorokat!

Öt perc telt így el. A rendőr átvizsgálta a kocsit, aztán kijelentette, hogy a jobb reflektor félrehord, a rendszámtábla annyira mocskos, hogy a számokat nem lehet kivenni, az ablaktisztító pedig nem működik.

— Tehát — fejezte be — a tényállás: a biztonsági szabályoknak meg nem felelő kocsihasználat. Feljelentlek.

Elővette jegyzetfüzetét. Tom kérlelni kezdte:

— De biztos úr — siránkozott —, ne legyen már olyan szigorú. A kocsim nincs olyan rossz állapotban, mint ahogy mondja.

A rendőr öntelten mosolygott. Kezében szorongatta zsákmányát.

— Tiltakozol, mi? Mondd mindjárt azt, hogy nem ismerem a melómat! He?

— Ezt én nem mondtam, biztos úr, csak a kocsim . . .

— Pofa be!

Ed szíve a torkában dobogott. A düh fojtogatta, úgy érezte, ölni volna kedve.

— Működik vagy nem működik ez az ablaktisztító? . . . — kezdte újra a rendőr. — Nem működik. Jó. Ez a tényállás.

— Ebben az évszakban itt sohase esik . . .

— A szabály az szabály.

Tom benyomott egy gombot. Az ablaktisztító elindult. A fiatal néger arca felderült.

— Nézze biztos úr, működik, tökéletesen működik! Figyelje csak!

— Hogy lehet, hogy most jó, az előbb meg rem ment?

— Nem tudom.

— Ezt magának tudni kéne.

— Rossz gombot nyomhattam meg az előbb.

— Rossz gombot?

— Lehet...

— Tehát nem ismered a tragacsod működését.

— De...

— Kuss! Ez még súlyosabb.

— Csak azt mondtam önnek, hogy...

— Na ide figyelj, választhatsz: vagy az egyik vagy a másik, aztán pofa be. Vagy bírság a szerkezet rossz működéséért, vagy bírság a működtetésben való járatlanságért.

— Azt szeretném, biztos úr, ha sem ez, sem az.

— Te ki akarsz bújni az ellenőrzés alól!

— A bíróság nagyon drága, én meg szegény vagyok, biztos úr.

A tanító homlokán csurgott a verejték. Ed nem tudott tovább uralkodni magán.

— Biztos úr... — kezdte udvariasan.

A rendőr durván félbeszakította:

— Téged nem kérdeztelek. Nem tárgyalok olyan fehérekkel, akik négerekkel flangálnak. A négerek semmik, de az ilyen magadfajták még ennél is kevesebbek.

— Az atlantai francia konzul unokaöccse vagyok — vágott vissza Ed kimérten, szemrebbenés nélkül.

— Panaszt fogok tenni, 7651-es biztos úr.

A rendőr elcsodálkozott. Eltátotta száját, becsukta, habozott.

— Hogy mondja? — kérdezte egy pillanat múlva, magához térve. Ed megismételte. A rendőr el-

bizonytalanodott. Az atlantai francia konzul Georgia állam kormányzójának állandó bridgepartnere. A neve gyakran szerepel az újságok pletykarovataiban. Ezt a legostobább fajankó is tudja. A rendőr nyájasabb lett:

— És ön mégis itt ül egy niggerrel, ebben a tragacsban?

— Volt olyan kedves és felvett. Egyetemista vagyok, és autóstoppal járom az országot.

A rendőr töprengett. A fiatalembernek olyan kiejtése volt, mint azoknak a franciáknak, akiket a moziban látott. Az nem lehet kétséges, hogy külföldi. Az óvatosság mellett döntött.

— Jó — mondta, s arcára mosolyt erőltetett. — Jó... Természetesen ez megváltoztatja a tényállást. Utóvégre is az ablaktisztító működik, nem? Mért kötözködjek magukkal tovább, nem igaz? — az egyik lábáról a másikra állt. — Megértik, ugye, az én szakmámban szeme legyen az embernek. Én... Na menjenek... Legközelebb ügyeljenek az ilyen farolásokra!

— Köszönjük, biztos úr.

Elindultak. A motoros rendőr szeme bosszúsan követte őket. Edből kitört a nevetés.

— Ezt átvertük.

— Hogyan, hát nem igaz?

— Persze, hogy nem. Aki mer, az nyer.

— De...

— A *D*-szisztéma, barátom, tipikusan francia szabadalom. Garantáltan valódi.

Tom kába volt. Ed hátradőlt az ülésen.

Elkeseredett volt. Miért kell mindig csak megalázkodni, engedni? De a társa nem adott magyarázatot.

— Mondtam magának — szólt Tom. — De ezt úgysem érti.

Délután két óra lehetett. Ed azt javasolta, harapjanak valamit. Egy út menti falatozónál álltak meg,

nem is szálltak ki a kocsiból, ablakon át rendeltek. Néger pincér szolgálta ki őket, arcán nyugtalanság tükröződött. Tom fölé hajolt, és susogva elhadart néhány szót. Ed semmit sem értett belőle. Amikor a felszolgáló elment, Tom elmondta, hogy Atlantában zavargások vannak. A négerek tüntetést szerveztek, hogy kiharcolják a választók listájára való felvétel jogát. A rendőrség lezárta a városháza felé vezető utcákat. Verekedés tört ki a tüntetők és a rendőrök között. Lövöldözés kezdődött. A rádió jelentése szerint mindkét oldalon sok a sebesült. Az állam fővárosa felé vezető utakat szigorúan ellenőrzik. A tanító saját lakását ajánlotta fel Ednek erre az éjszakára. Egy kis településen laktak, néhány kilométerre a várostól.

— Ma este veszélyes lenne bemennie Atlantába — magyarázta Tom. — Ha őrjáratba ütközünk, mindkettőnket felbujtással vagy tüntetéssel gyanúsítanak, magát mint a faji egyenjogúság hívét, engem pedig mint négert. A zsaruk nem cukrot osztogatnak a sarkon, és nem biztos, hogy mindig sikerül a konzul unokaöccsét megjátszani.

Ed beleegyezett, bár egy kicsit furcsállta ezt az ingyen vendéglátást. De belement a játékba, és útitársa legnagyobb örömére, engedett.

— Ne féljen, jól fogja magát érezni otthonunkban.

Néhány percig hallgattak.

— Gyakoriak a faji összetűzések? — kérdezte a diák.

— Mostanában igen.

— Részt szokott venni ezekben?

— Többnyire részt veszek.

Tom lassított, és fél kézzel felhúzta nadrágja szárát, jobb lába fekete vádliján széles forradás húzódott végig, apró, sötét pontokkal átszabdalva.

— Kutyaharapások.

II

Verték. A félájult ember már nem tudott védekezni, nem is próbált kitérni az ütések elől. Dagadt arcán csorgott a vér. Karját ketten is megragadták, mozdulni se tudott, a harmadik nyugodt tempóban ütötte, verte. Mielőtt összeesett volna, látta, hogy egy teherautó áll meg, és két ember szalad feléjük. Az egyik fekete volt, akárcsak támadói, kis termetű fehér a másik. Elájult.

A zötyögés térítette magához. A rozoga kocsi hátsó padján feküdt, a rugókat szinte testében érezte. Földúton, lassan döcögtek. Az arcát letörölték. Már nem vérzett, de összetörtnek, elcsigázottnak, a legkisebb mozdulatra is képtelennek érezte magát. Óvatosságból nem árulta el, hogy visszanyerte eszméletét, figyelt. A segítségére sietett két ember elöl beszélgetett. A volánnál a fekete ült.

— Nem szabad haragudni rájuk — mondta. — Valójában nem ők tehetnek róla. Ezek az emberek nem járnak iskolába, nem dolgoznak, lakásuk sincs, teljesen magukra vannak utalva. Lopnak, rabolnak, annyira veszélyesek, hogy még a rendőrök is félnek tőlük. Semmi nem fog rajtuk, sem a megértő szó, sem az érvek, sem a javítóintézet. Amolyan sehol-született, sehonnan-jövő, sehová-menő emberek ők, csavargás az életük, a mindennapi kenyérért harcolnak vidéken és városban, az azonnali hasznot hajkurásszák, mindent, ami rögtön felfalható. Ezeknek az embereknek még fajuk sincs, egyszerűek és nyersek, csak az erősebb ököl jogát ismerik. Félelmetesek, és félnek is tőlük. A mi ügyünknek és persze közösségünknek is sokat ártanak, de mindenki tehetetlen velük szemben.

— Azért mégis jókor érkeztünk — szólalt meg útitársa. — Ez a szegény fickó aligha került volna ki élve a kezük közül.

— Meglehet — válaszolt a másik.

A hátsó padon a sebesült összerezzent. Szó sem lehet tévedésről, a fehér franciásan beszélt. Felnyögött, majd erőtlenül elkáromkodta magát.

Erre Ed kapta fel a fejét.

— No csak!

— Mi van?

— Franciául káromkodik.

— Ezt a napot átkozza biztosan — nevetett a tanító.

— Ez annyira franciás volt — tette hozzá Ed —, hogy csak egy valódi francia tudhat ilyet.

— Jó jel, ha káromkodik — mondta Tom.

A diák hátrahajolt: tagbaszakadt, vidám, szakállas fickó iróniával teli fél szeme szegeződött rá, a másik bedagadt és csukva volt.

— Most már jobb?

— Te is francia vagy, haverom? — kérdezte anyanyelvén a szakállas.

És miután Ed bólintott, így folytatta:

— Na, már ketten vagyunk. Hát nincs szerencsém, hogy beléd botlottam? Eléggé benne voltam a slamasztikában. Ezek a dögök teljesen kikészítettek volna. Hova visztek?

Ed néhány szóval elmagyarázta a tervet.

— Nekem egyelőre elegem van a pofonokból meg a faji kérdésből — tiltakozott a másik. — Tiszta hülyeség olyan néger házába menni, akit még csak nem is ismersz. Ez valami baromi átverés, haverom.

Ed fagyosan végigmérte.

— Lehet, de más lehetőség nincs, különösen a te állapotodban. Téged ápolni kell, öregem. De ha neked az jobb, kirakhatunk ide az út szélére, aztán pá. Választhatsz.

A szakállas káromkodott, majd elhallgatott. De hamarosan ismét megszólalt:

— Oké! Barthélemynek hívnak, a barátaimnak csak Bart.

— Ed vagyok, ő meg Tom.

— Helló, Tom — intett Bart.

— Helló, Bart — bólintott Tom. — Hogy vagy?

— Rosszul — válaszolt angolul a szakállas. — Mintha egy anyamedve mászkálna a gerincemen. Mintha szárított homárbőrbe bújtattak volna.

— Van egy jól kipróbált kenőcsöm ezekre a vackokra — mondta Tom. — Türelem, mindjárt hazaérünk. Már nem vagyunk messze.

— Srácok, rátok bízom a mentési művelet irányítását.

Bart visszafordult a hátára, egy ideig levegőért kapkodott. Tűzött a nap, végeláthatatlan síkságon, dohányültetvények között hajtottak. Bart behunyta a szemét, és nevetni kezdett. A többiekből is hamarosan kitört a kacagás.

— Marha egy ország! — kiáltott Tom.

Ed rázendített:

A francia konzul, Zul! Zul!
Atlanta városából, Bul! Bul!
Kihúzott ma a csávából, Bul! Bul!
De erről semmit nem tud ám, Azám! Azám!

— Hát ez bedilizett — sóhajtott Bart. — Mi a fenéről énekel ez a félkegyelmű? Agyára ment a meleg, azt hiszem!

Ed elmesélte, mi történt velük. A szakállas úgy hallgatta, mintha a rendőrkérdés szakértője lenne.

— Nem rossz ötlet, de a zsarukkal sohasem tudhatja az ember. Az a legbiztosabb, ha semmi nem jut az eszedbe.

— Gyakran volt velük dolgod?

Bart nem válaszolt. Úgy tűnt, elég rosszul van,

fel-felnyögött, egyik kezét görcsösen a hasára szorította. Aztán elvesztette az eszméletét. Nem sokkal később, amikor Tom és Ed levetkőztették, látták, egész testét véraláfutásos foltok tarkítják. Amikor az ágyra fektették, még mindig eszméletlen volt. A tanító anyja hosszasan masszírozta azzal a nevezetes kenőccsel, melynek jó tulajdonságait Tom annyira dicsérte.

A nagydarab, tekintélyes asszonyság szemében gyengédség bujkált, de nyelve csípős volt.

— Még soha életemben nem simogattam így fehér embert — mondta mosolyogva, miközben gyengéden masszírozta Bart meztelen testét, el-elidőzve kezével a nagyobb zúzódásoknál.

A többiek körülállták az ágyat, nevettek.

— Bivalyerős srác — kuncogott Addie, Tom tizenkilenc éves húga, és érdeklődéssel vizsgálgatta a fiú fehér bőrét. — Nézzétek, de fura, szőke a szőre! És a bőre milyen ápolt!

— Addie — szólt rá Tom szemrehányó hangon.

— Miért? Tanulni akarok! És már most megállapíthatom: kis barátnői legnagyobb örömére, a lényeget semmi bántódás nem érte.

Nevettek. Ednek is tetszett ez az egészséges természetesség. A diákot meglepődve fogadták, de kedvességgé oldódott a csodálkozás, mihelyt értesültek az eseményekről.

Bartot gondosan betakargatták, majd mind kimentek a verandára, amely a déli államokban kialakult szokás szerint a háznép kedvelt tartózkodási helye volt. Itt árnyékban voltak és friss levegőn. A mennyezetről széles, kétszemélyes függőpad csüngött alá. Addie és Tom öccse, Bing egy ugrással felpattantak, és elhelyezkedtek rajta, Ednek egy kényelmes hintaszék jutott. Ezen a féltrópusi vidéken még ülve is mozogni kellett, hogy a kis légmozgás elviselhetővé tegye a hőséget.

Edet elhalmozták kérdésekkel, a vendéglátók

Franciaország felől érdeklődtek; különösen Addie volt kíváncsi, aki mint gúnyosan megjegyezte, folytatni szeretné tanulmányait. Mosolygós szemű, kicsit rekedtes hangú lány volt, formás bokával és egészséges temperamentummal. Karcsúsága és csípőjére tapadó farmernadrágja elbűvölte Edet, félt is, hogy a többiek észreveszik ezt, és ki tudja, talán rossz néven veszik tőle. Ügyelt, hogy lehetőleg ne túlságosan sűrűn nézzen a lányra.

A tanító apja a mai cudar világról elmélkedett. A mindent szétzüllesztő faji összecsapásokról, amelyek csak gyűlöletet és önkényt szülnek. Úgy tűnt, mintha az öreg visszasírta volna azokat az időket, amikor a faji korlátok még szilárdak, megdönthetetlenek voltak, és soha senki nem gondolt megváltoztatásukra, amikor a négerek tudomásul vették a megkülönböztetést, és el tudták határolni magukat, összetűzésekre csak ritkán került sor. Az csak természetes, folytatta, hogy én is fajom emancipációjának híve vagyok, de jobban szeretném, ha ez magától létrejönne, anélkül, hogy minden pillanatban vérezni kelljen érte.

Tom válaszolt — régi vitatéma már, hogy amit nem adnak szépszerivel, azt el kell venni, ha másképp nem megy, akár erővel is. Az idő majd begyógyítja a sebeket. Ha mi nem harcolunk jogainkért — magyarázta —, senki se lesz olyan kegyes, hogy tálcán hozza nekünk. Senki. És nagyon valószínű, hogy az itt is, ott is kirobbanó harcok, országot felrázó tüntetések nélkül, amelyeket az iskolai elkülönítés ellen, a választók listájára való felvétel jogáért szervezünk, az elnök sem tett volna annyit a faji törvényért a kongresszusban és a Szenátusban. Addie egyetértett fivérével. Az apát elszomorította a fiatal nemzedék türelmetlensége. A gyermekei rátámadtak, sőt, hallgatásával még a felesége is ellene fordult.

A legnagyobb vita közepette az asszony éneklő

hangon motyogni kezdett: *Ask, and it will be given you; seek, and you will find; knock, and it will be opened to you . . .**

— Ámen — sóhajtott az apa.

És legyőzötten elhallgatott.

— Ámen — kiáltotta éles hangján a kis Bing, megnevettetve a társaságot. — A pap is ezt mondta, és a papnak mindig igaza van.

— Mit gondolnak rólunk Franciaországban?

— Együttérzéssel figyelik a harcot. Persze, onnan messziről könnyű meggyőződéssel a maguk oldalára állnunk.

— A franciák nem fajgyűlölők?

— Vannak közöttük is. Meg is mutatták ezt 1940-től 1944-ig, amikor sokan helyeselték a náci antiszemitizmust, vagy legalábbis hallgatólagosan és passzívan bólintottak rá. Megmutatták, és megmutatják ma is Észak-Afrikában, megtűrik az afrikaiakat, de nem tartják magukkal egyenlőnek őket; mint macska a forró kását, kerülgetik a kérdést, és persze hisznek saját felsőbbrendűségükben.

— És a négerekről hogy vélekednek?

— Szeretik őket, mióta csak hallatnak magukról.

— Little Rock, Birmingham, Selma, Los Angeles . . . mindezekről tudnak?

— Természetesen. Egy francia mindig igyekszik tájékozódni. Benne él a világban. Nem hiába van televíziója. A maguk harcainak eseményei, a rendőrautók, a gyűlölet, a kutyák, mindezek ott vannak estéről estére a szobájukban. Döbbenet tölti el őket. Azt mondják: „Nahát, ezek az amerikaiak, ez már igazán sok! Még ők akarnak másokat oktatni!" Fel vannak háborodva, és őszinte ez a fel-

* Kérjetek, és adatik néktek; keressetek, és találtok; zörgessetek, és megnyittatik néktek . . . (Máté evangéliuma, VII. 7.)

háborodás. Tudom, ha itt lehetnének, biztosan tennének is valamit. De hát . . . a műsor megy tovább, ők meg más problémára gondolnak. Ez érthető emberi tulajdonság.

— Elképesztő, amit mond — morogta Addie.

— De hát mit akar, mit tegyenek?

— Nem tudom . . .

— Mentségükre legyen mondva, hogy nekik is megvoltak a maguk gyarmati faji problémái. Úgy látszik, pihenésre van szükségük.

— Ha mindenki pihen, mi egyedül maradunk.

— Saját harcunkban mindig egyedül vagyunk.

— Azért ez mégsem igazságos.

— Biztos vagyok benne, hogy az algériai háború idején az amerikaiakban is volt egy icipici igazi felháborodás, míg csavartak egyet a televízió gombján.

Az apa fáradtan intett.

— Igaza van. Mi is olyanok vagyunk, mint mások . . .

Csönd támadt. Végül Addie ocsúdott fel elsőnek, felkelt, és a nappali szobába indult.

— Felteszek egy lemezt. Hátha vidámabb dolgok jutnak eszünkbe.

A trombita hangja megtörte az esti csendet, a lány táncolva jött vissza, kezét a fiúnak nyújtotta: Ed esetlenül felállt. Aztán nem talált rá az ütemre, nem tudta követni Addie mozdulatait, akinek szinte testében élt a ritmus, és míg a többiek kacagtak és ütemesen tapsoltak táncukhoz, a fiú nevetségesnek érezte magát.

— De hát mit tanulnak maguk az iskolában?

— Ta-ta-ta-ta — zengte a család, a mama teli torokból improvizált. Bing utánozni kezdte a diákot, erre még nagyobb lett a kacagás. Aztán lassult a tempó. Addie lovagja nyaka köré fonta a karját, és erősen magához szorította. A lánynak erős, szinte átható szaga volt. Bing anyját kérte fel, és a rög-

tönzött parkett közepére vonszolta. A fiú anyja derekáig sem ért, de mint egy kis ördög ropta a táncot. — Ez már nem nekem való —, lihegett a ház asszonya, mialatt tapasztalt táncosok ügyességével vezette a gyereket. Még Tom is felpattant, partner híján egy székkel kezdett táncba, láthatatlan hölgye lépéseit utánozta. Addie lovagja tempóját kereste, testhez testet szorítva. Amikor eltalálta, még jobban lelassította a ritmust.

— Jaj, istenem — súgta a lány fülébe Ed —. én sem vagyok fából.

— Ugyan, professzorom, ugyan. Életemben először táncolok fehérrel, hát tanulok.

— Legalább gyümölcsözőn?

— Igen. Minden ember egyforma, legalábbis bizonyos helyzetben. Íme, az első megállapításom.

— Miért hív professzornak?

— Tom mesélte, hogy tanár akar lenni.

— Igaz.

A fiú nevetett, elengedte magát, de izgatott volt.

— Nem mond magának semmit, hogy néger vagyok?

— Azt, hogy kimerítően táncol. Nincs benne gyakorlatom.

— Nekem se. Az ilyesmi, amit most ketten csinálunk, nálunk nem létezik. A fehéreknek megvan a szórakozóhelyük, nekünk is a magunké. Mindenki a maga helyén. De hát maga európai, és ez persze más.

— De mégiscsak fehér vagyok.

— Egy francia és egy texasi között akkora a különbség, mint egy elefánt és egy hangya között.

— És magára milyen hatással van, hogy egy fehér tartja a karjai között?

— Először is, ami most történik, valahogy elképzelhetetlen, van benne valami álomszerű. Ezt magának kellene éreznie.

— Érezni?

— Magának furcsa szaga van.

— Ez fordítva is igaz.

— Pedig kétszer tusoltam ma.

— Azt hiszem, ez nem a tisztálkodástól függ, hanem a bőrtől.

— Biztosan.

— Ha maga most kikezdene velem, mit szólnának a szülei?

— Semmit. Örülnek, hogy vendégül láthatják magát, ez minden. Szexuális dolgokban pedig nekünk nincsenek komplexusaink. Maga most nálunk van, és ez rendkívüli esemény, alig hihető. Az ilyesmi nem fordul elő kétszer az ember életében.

— A vendéglátás az más, és megint más, hogy én itt összeölelkezek magával, a család hölgytagjával.

— Mi nem szakadtunk el a természettől. Nekünk nincsenek hamis előítéleteink.

Ugyanazzal az egyszerű kíváncsisággal nézte Edet, mint amilyennel Bart testét méregette az imént.

— Maguk, professzorok — mondta —, túlságosan sokat gondolkodnak, túlságosan sok kérdést tesznek fel maguknak. Maga is olyan, mint Tom, mindig töpreng, mindig forgat valamit a fejében.

A lemez lejárt. Szétváltak. Bing eleresztette anyját. Az asszony kérte, segítsenek neki a vacsora elkészítésében. Ed a teraszon maradt Tommal meg a papával. A levegő kellemes volt, a mezőről dohányillat szállt. Beesteledett. Szemben velük, ameddig a szem ellát, dohányültetvények terültek el egyenes sorokban. A diák kérdésére Tom apja hosszas előadásba kezdett a termelés korszerűsítéséről. Tom az italt szolgálta fel. Csendesen várták a vacsorát. A rádió közölte, hogy az atlantai zavargások elcsitultak, de holnapra újabb tüntetések várhatók.

— Azt hiszem, nekem is ott kell lennem — mondta a tanító.

Ed sokáig nem tudott elaludni. Remélte, hogy Addie meglátogatja, de tartott is tőle. Végül is a napsugarak ébresztették fel. Kinyitotta a szemét. A szoba másik végéből, az ágyból Bart figyelte gúnyos tekintettel, félkönyékre támaszkodva.

— Ismerek valakit, aki gyümölcsöztetni tudja a győzelem utáni szép reggeleket.

Igaz szó volt. A diák elpirult.

— Na, mi a helyzet, kisfiam? — kérdezte a szakállas.

— Megvagyok. És te?

— Istenien. Egy kicsit megviselten, persze, de a tegnap kapott pofonok után lehetne rosszabb is. Szerencsémre te és ez a kéményseprő szépen talpra állítottatok.

— Nem kéményseprő, tanító — válaszolt dühösen Ed.

— Értem . . .

— Hova való vagy?

— Mindenhová, sehová, utazgatok — mondta a másik, kitérően. — Szeretek világot látni.

— Régóta?

— Egy ideje.

— Most hová mégy?

— Délre.

— Én is. Mehetnénk . . .

— Együtt, vizsgálóbíró úr, együtt.

Bart ledobta magáról a takarót, és teljes hosszában kiegyenesedett. Sokkal hatalmasabb, erősebb, testesebb volt, mint a diák, mosolyogva nézett Edre.

— Néha szüksége van az embernek magánál gyengébbekre is. — Nevetett. — Tegnap szépen kitettél magadért, öregem. Három ellen egyedül,

igencsak szorítottak. Kaptam is néhány apró souvenirt a pajtásoktól, látod?

Vizsgálgatni kezdte testén a kék foltokat. Ed elmesélte, milyen kezelésben részesült, nevetve említette azt a nevezetes kenőcsöt is.

— Igazán mindenütt masszíroztak?

— Igazán.

— Még itt is?

Egy véraláfutásra mutatott az ágyékán.

— Még ott is.

— Te jó isten — sóhajtott fel komikusan a tagbaszakadt férfi. — Most már senki előtt nincs titkom.

— Valóban nincs. Annál is inkább, mert az egész család jelenlétében folyt a kezelés. Muszklidat méltán megcsodálta mindenki.

Ed nevetett.

— Nők is voltak?

— Egy. Addie, Tom húga.

Ed elbeszélte a megérkezést, a fogadtatást, az estét.

— Mindent összevetve — summázta Bart — derék marhák ezek a négerek.

— Derék emberek — javította ki Ed.

— Ha neked így jobb, gyermekem, emberek.

Az ablakhoz ment, majd elismerően füttyentett, és nagy lendülettel visszafordult.

— Te erről az aranyos kismadárról nem is beszéltél nekem.

Ed odament hozzá. Nem messze tőlük Addie fehérneműt teregetett két ág közé kifeszített kötélre.

— Ő Addie — mondta Ed.

És érezte, hogy elpirul.

Bart a fejét ingatta.

— Csinos kis portéka.

— A házigazdád lánya.

— Na és?

— Semmi.

— Öregem — kezdte Bart —, tetszem neki, tetszik nekem, tetszünk egymásnak, lefekszünk és kész, én ilyen vagyok. Csak semmi bonyodalom. Az élet rövid. És tudod, mit szeretek én a néger nőkben? Olyan göndör, drót hajuk van. Van valami izgató ebben.

Ednek nem voltak ilyen élményei.

— Még nem volt dolgod néger nővel? — fordult hozzá Bart.

— Nem.

— Van még mit tanulnod, kicsikém! Ez a játék megéri a fáradságot, de vigyázz: Délen ez veszélyes sport. A fehérek rosszallják az ilyesmit. Ha rajtakapnak, két esélyed van: vagy ott helyben agyonvágnak, vagy pokolian összevernek.

— Úgy beszélsz erről, mintha . . .

— Egyáltalán nem — szakította félbe Bart. — Nekem csak ringyóim voltak. Ezért nem fáztam rá tilalmasabb és olcsóbb ügyre. Nézd csak . . .

Kinézett az ablakon.

— Csak ne legyeskedj Addie körül — mordult rá Ed. — Ha valakinek joga van megkapni, akkor az én vagyok. Tegnap este táncoltam vele, és . . .

Nem fejezte be a mondatot. Bart gúnyolódni kezdett.

— Úgy tűnik nekem, te egy kicsit érzelgős figura vagy.

— Na és?

— Az érzelgős alakok nem szoktak nyerni.

— Az attól függ, mit akar nyerni az ember, és mi az ára a győzelemnek.

— Hallgass ide, ez csak szócséplés — vágott vissza a szakállas —, nagy szavak, semmi más. Hidd el, nekem egy a fontos, amit akar az ember, és az eszközök nem lényegesek, amelyekkel eléri.

Ed erősen nézett Bart szemébe. Farkasszemet néztek.

— Nem vagyok biztos abban, hogy mi sokáig együtt maradunk. — Ed lassan morzsolta a szavakat. — Amikor az előbb erről beszéltem, látom, hogy egy kicsit elhamarkodtam . . .

— Ne mondj ilyet, gyerkőc, máris úgy szeretlek, mintha a testvérem volnál.

Kitárta karját, elkapta a diákot, hevesen átölelte, odavonta hatalmas mellkasához.

— Két francia Amerikában — kiáltotta —, hát nem segítenünk kell egymáson? Gyere a keblemre, elég nagydarab vagyok, mondom a hülyéket, de engem kenyérre lehet kenni, hidd el nekem.

Ed nem tudta tovább tartóztatni magát, kitört belőle a kacagás.

— Ha ezt be akarod bizonyítani, hagyd futni Addie-t. Azután majd beszélünk a dologról.

— Parancsára, főnök. A hölgy az öné!

Még mindig az ablaknál voltak. A lány kosárral a hóna alatt visszaindult a házba, észrevette őket.

— Helló! — intett nekik.

— Helló! — kiabáltak vissza kórusban.

— Jól aludtak?

— Kitűnően.

— A szakállas is?

— Ő is.

— Akkor jöjjenek reggelizni.

Gyorsan letusoltak, és kimentek a verandára. Itt már összegyűlt a család az asztal körül. Szeretettel fogadták őket, Bartot állapota felől kérdezgették, és mindkettőjüket agyonkínálták kukoricakásával.

— A sebei? — fordult az asszony Bart felé.

— Mióta azzal a csodaszerrel megmasszírozott, elviselhetők.

— Csodák csak az égben vannak — szólt közbe a férj —, de jó kenőcsök a földön is.

— A professzor úr is jól aludt? — hunyorított alattomosan Addie.

— Professzor? Milyen professzor? — érdeklődött Bart.

— Hát Ed. Maga nem tudja?

— Ed professzor? Ó! Minden tiszteletem az Akadémiáé! Végül is az Egyetem mentette meg az életemet. Komolyan mondom, Eddel és Tommal még komplexusaim lesznek.

— Hát azt nem lehet magáról elmondani, hogy olyan volna, mint akinek komplexusai vannak.

Az úton Bing futott a ház felé.

— Tom! Tom! Slim jön, téged keres?

Mindenki elhallgatott. Az anya mélyet sóhajtva legidősebb fiára pillantott.

— Úgy gondolod, még nem tettél eleget?

Tom nem válaszolt. Az apa elfordította fejét. Addie szemében aggodalom ült. Hosszú, nyurga néger tűnt fel az udvarban. Leszállt kerékpárjáról, a gépet a kerítésnek támasztotta, aztán a ház felé fordult. Hirtelen megtorpant.

— Barátok — mondta Tom.

— Helló... Helló! — köszönt bólintva Slim. — Azért...

— Akarsz egy kávét, fiam? — szólalt meg az asszony.

— Köszönöm, nem utasítom vissza.

Mosolytalan, komoly arccal ült le, szemét Bartra és kék foltjaira függesztette.

— Biz bandája a környéken van — mondta egy percnyi csend után.

— Az Alattomos Bizé?

— Igen.

— Így már minden érthető — mondta Tom.

— Én már találkoztam azzal a bandával — sóhajtott Bart.

— Nem érdemelnek ezek még csúfnevet sem. Innen is, onnan is gyorsan odábbállnak.

— Sokra megyek vele — legyintett Bart —, ha

most már előnévvel tudom, miféle bandavezér gyapáltatott meg...

Slim aprókat kortyolgatott a kávéból. A család őt figyelte. A fiú zavarban volt, felállt.

— Még van egy fordulóm.

— Ilyenkor is munkában? — kérdezte az apa.

— Muszáj — válaszolta kurtán Slim.

— Elviszed Tomot Atlantába? — sipítozott élesen a kis Bing.

Slim mérgesen nézett rá. Felhörpintette a forró kávét, és letette a csészét.

— Elkísérsz egy darabig? — Tom felállt. — Viszlát! Köszönöm a kávét.

A két fiatalember elindult. A verandáról lehetett látni, hogy élénken vitatkoznak, mondanivalójukat széles gesztusokkal hangsúlyozzák. A család némán figyelte őket. Slim nagyokat csapkodott a kerékpárülésre, mintegy pontokat téve mondatai végére. Úgy látszott, Tom nem ért vele egyet. Ed Bartot figyelte. A szakállas közömbösen hallgatta a beszélgetést, miközben le sem vette szemét Addie-ről. A lány kanalával körözött üres csészéjében, nem vette észre az európai érdeklődését. Slim végül felpattant kerékpárjára, és elhajtott. Tom visszajött a verandára.

— Ma móresra tanítjuk ezeket. Sokan leszünk. Bement a lakásba.

— Elmégy? — kiáltott utána az anyja.

A fiú kezével intett, mintha azt mondaná: természetesen.

Az apa újfent kijelentette: az ilyen dolgokból semmi jó nem származik. A tüntetések feltüzelik a hatóságokat, és még makacsabbak lesznek. Minden erővel kíméletlenül szembeszállnak.

— Elfelejted, hogy éppen ezekkel a tüntetésekkel értük el, hogy ma már elmehetünk a Nichol's-ba — szólalt meg Addie.

A Nichol's elegáns atlantai étterem volt, eredeti-

leg fehérek részére. Vagy ötvenszeri békés tüntetés után, a vezetőség végül a feketéknek is engedélyezte a belépést. Én már ebédeltem a Nichol's-ban — tette hozzá büszkén a lány, miután elmesélte az étterem meghódításának történetét.

— Jó kaja volt? — kérdezte Bart. — Ott többet adnak, mint máshol?

Az apa mosolygott. Addie haragosan nézett a szakállasra.

— Csak tréfál magukkal — sziszegte Ed. — Szeret viccelődni...

— Ez nem vicc — mondta a lány.

Bart Ed felé fordult:

— Mit tegyünk? — kérdezte franciául.

— Hát... — kezdte a diák.

— Utazunk tovább vagy mi lesz?

— Látni kellene. Részemről...

— Már jól érzem magam, mehetünk. Mégsem maradhatunk itt addig, amíg elkapod a kicsikét.

— Nem erről van szó — pattogott Ed.

— Akkor?

— Mit tudom én... Még meg sem ismertük ezeket az embereket, s máris itthagyjuk őket.

— Az embereket! Na ezt megadtad, mondhatom — a szakállas égre emelte kezét. — Ha legalább valami gazdag polgárnál időznénk, villa, medence, meg minden, hát nem mondom, ezt az örömet én is prolongálnám. De így... itt rohadjunk meg egy néger családnál, mondd... Ez egy cseppet sem szívdöglesztő.

— Te a feketék ellen vagy?

— Én? Nem. De fütyülök az egészre. Egy fikarcnyit sem érdekelnek ezek a faji históriák.

Addie hadonászott.

— Mit mond?

— Menni akar. Persze még előttünk van egy-két kilométer Kaliforniáig.

— Nem engedjük őket, ugye, mama?

A mama mosolyogva bólintott.

— Maradjanak még. Nagy öröm, hogy maguk nálunk vannak.

— Maradjanak! Maradjanak! — kiabálta a kis Bing Bart lábába csimpaszkodva.

— Nekem semmi bajom itt — nevetett Bart. — De valahogy légszomjam van . . .

— Beszélj angolul, ez udvariasabb.

— Ed érzelgős — folytatta Bart. — Ő már el se akar többé menni.

— Igaza van.

Tom kijött a házból. Megcsókolta szüleit, aztán a két francia felé fordult.

— Akkor ma este találkozhatunk.

Elindult a kocsija felé.

Édesanyja felpattant és hozzáfutott. Gyors mozdulattal belenyúlt a fiú nadrágjának zsebébe, és kihúzott egy rugós nyelű bicskát. Tom bűnbánóan nézett rá.

— De mama . . .

— Semmi de. Tudod, hogy ez nem gyerekjáték, életedbe kerülhet egy ilyen kés.

— Nézd, mama.

— Emlékezz csak Elvinre.

— Elvin rendes fiú volt — magyarázta hadarva Addie. — Egyszer részt vett a tüntetésen, a zsebében kés volt; eszébe sem jutott, hogy használja, de egy zsaru annyira felbőszítette, hogy elvesztette a fejét, és a szívébe döfte a kést. Egyáltalán nem gondolt szúrásra, és talán nem is szúrt volna, ha keze ügyében nem lett volna a kés. Később meglincselték. Ott is maradt. Mindannyian sajnáljuk.

Tom lehajtotta a fejét. Édesanyja simogató kezét egy pillanatra a fején érezhette.

— Menj, fiam.

Tom szótlanul szállt be rozoga kocsijába.

Bart utánakiáltott:

— Várj!

— Mi van?

— Veled megyünk.

— Nem házibulira megyek.

— A város szélén leteszel minket. Nem fogunk zavarni. Aztán megkeressük egymást, oké?

Tom minden lelkesedés nélkül beleegyezett.

— Oké! Szálljatok be!

— És én? — kiabált Addie. — Én is menni akarok.

— Te?

— Én.

A szülők közbeléptek.

— Szó se lehet róla — mondta az apja.

— Ez nem kislányoknak való — határozott az anyja.

— Szonya is biztosan megy. És ő sem idősebb nálam.

— Az az ő dolga, meg a szüleié.

— Figyelj ide, Addie — szólalt meg Tom. — Te már voltál és még leszel is velünk. De ma jobb lenne, ha maradnál. A zsaruk annyira felbőszültek a tegnapi nap után... Rondák lesznek és brutálisak, ez várható. Ma nagy a kockázat.

— És aztán? Melletted maradok, el sem mozdulok mellőled, ezt megígérem...

Tom bólogatott.

— Komolyan, ma engem akadályozol.

Végigmérte a két franciát.

— Menjünk! Ne vesztegessük az időt...

Beszálltak a kocsiba, és elindultak a poros úton. Addie visszatartotta könnyeit.

— Mosogass el, kislányom — kérlelte az anyja.

III

Az emberek özönlöttek. Kövérek és soványak, magasak és alacsonyak, fiatalok és öregek, polgárok és munkások, különbözőek, de egyszínűek. A térre nyíló utcákban mint folyó hömpölygött a végelathatatlan emberáradat. Az utcákat szinte szétfeszítette a csendben várakozó fekete tömeg. Az emberek egymást nézegették, csodálkoztak, hogy ennyien összegyűltek ma, ámulva látták, hogy pillanatonként növekszik erejük, és ezen felvidultak.

Jó dolog az, ha joga van az embernek; még jobb, ha olyan helyzetben van, hogy akár erővel is érvényre tudja juttatni jogát; de megmutatni az erőt, és nem élni vissza vele, ez a legjobb. Ezt fejtegették a szónokok, köszönetet mondva csoportjaiknak a nagyszámú megjelenésért. Ki vállalná a veszélyt, hogy meggondolatlan lépéssel farkassá változtassa ezt a nyájat? Ki merészelné?

Izgatottak meg nyugtalanok is voltak. Ekkora tömeg jelenléte valami súlyosat, kiszámíthatatlant, félelmeteset jelent. Ha meg akarod fogni, siklóként kicsúszik a kezed közül. Utcára vinni még csak lehet őket, de percről percre megtartani a fegyelmet, veszedelmes lehet. Mindig akadnak rühes birkák, provokátorok. Webb tisztelendő atya mindenkivel szóba elegyedett, mindenkire rámosolygott, kezét összetéve kérte az Urat, adjon erőt híveinek, hogy megőrizzék nyugalmukat, megtartsák fegyelmezettségüket. Az emberek bizakodón néztek rá, tekintetük reménységgel volt tele. Szerették őt. Tudták, hogy bölcs és erős.

Rábízták magukat. Ő volt a pásztor. Istenem — ismételgette magában. — Ó! Istenem. Hangosan is

hajtogatta. A melegtől nagyon szenvedett. Keménygallérja pereme dörzsölte a nyakát. Két ujjával megpróbálta tágítani, puhítani. Hiába.

Fellépett az autó tetejére, és rákezdett: *We shall overcome.**

És a hatalmas körmenet, mint valami tekerődző óriáskígyó, megindult. Az élen járók már ötszáz métert is megtettek, amikor a vége megmozdult.

A papoktól körülvett Webb vezette a menetet, mindenki jól láthatta, ahogy egyenesen, méltóságteljes tartással halad, még mindig ismételgetve magában: Ó! Istenem, Istenem ...

— Halló! Halló? Maga az, Brown? — kérdezte a kormányzó a rendőrfőnököt. — Mi történt, kérem?

Mintha gúnykacajt hallott volna beszűrődni a vonal másik végéről.

— A gyerek, kormányzó úr, óriásmagzat, nehéz szülés lesz.

— Eh! Ne viccelődjön, erre most nincs idő. Biztos ura a helyzetnek?

— Pillanatnyilag igen, még semmi nem kezdődött el. Most gyülekeznek.

— Sokan vannak?

— Szerintem, lehet vagy hússzor annyi, mint tegnap.

— Ilyen sokan?

— Mindenhonnan tódulnak. Az egyetem nagy udvarán lehetnek vagy tízezren is.

A kormányzó megvakarta az orrát. Elsápadt.

— Ide figyeljen, Brown, én megbízom magában, gondolhatja. Terelje el őket a Memorial Drive felé, a Lincoln-szobor előtt aztán annyit énekelhetnek, amennyit akarnak, de senki be ne tegye a lábát a Városháza térre, megértettük egymást?

* Győzni fogunk. — *A ford.*

— Minden tőlem telhetőt megteszek.

— Nem a magától telhetőről beszélek én, hanem arról, hogy megtegye, ami a közbiztonság szempontjából szükséges.

A kormányzó hangsúlyozva tagolta az utolsó szavakat. A rendőrfőnök sóhajtott.

— Oké! — mondta. — Eszközök és módszer kérdése minden, ön ugyanolyan jól tudja, kormányzó úr, akárcsak én.

— Mindent igénybe vehet.

— Igen, és ez elég lesz?

— A maga feladata, hogy tudja.

— Azt akarom mondani: minden eszközt bevessek? Három géppuskával megállítom az egész menetet, de érdemes elmenni idáig... olyan visszhangja...

— Az isten szerelmére, Brown, eszébe ne jusson lövetni.

— Értettem. Mint már mondtam, minden tőlem telhetőt megteszek.

— Mintha maga sem hinne abban, hogy bír majd velük. Nyugtalanít, barátom.

— Egy tízezres tömeget nem lehet úgy mozgatni, mint egy játékbábot. Elég egy ballépés, és pillanatok alatt felborulnak a játékszabályok, és azután már semmit nem lehet kiszámítani.

— Kiket mozgósított?

— Mindenkit. Abszolúte mindenkit. Az egész állományt, teljes felszereléssel, rádióval, autókkal, fegyverekkel, gázzal, kutyákkal stb.... azonkívül a tűzoltóságot és a nemzeti gárdát. Többet nem tudok.

— Csak elég legyen. Egy porcikám se kívánja, hogy az elnök szövetségi csapatokat küldjön.

— Én is ezen a véleményen vagyok.

Kétkedés volt a hangjában. A kormányzó habozott, majd kelletlenül hozzátette:

— Ide figyeljen, Brown, számoljunk azzal is,

hogy engednünk kell. Ebben az esetben, ha maga elment a végsőkig, és valóban nem bír velük, engedje, hadd jöjjenek. Inkább lássam őket itt a téren együtt, mint géppuskatűzzel szétkergetve. Utálják az emberek az öldöklést, az egész világ ujjal mutogatna ránk, ez minket kellemetlenül érintene. Majd Thamis atyával beszédet mondatunk nekik.

— Nem hallgatnak rá. Árulónak tartják.

— Tudom, de legalább egyházi ember. És végső szükségben egy-két ember feliratkozhat a listára. Nem több, csak a forma kedvéért. De remélem, nem fajulnak idáig a dolgok.

— Ha tőlem függ, aludhat nyugodtan a kormányzó úr.

Hallgattak. Aztán ismét a kormányzó szólalt meg:

— Brown — suttogta —, zárassa be, kergesse szét gázzal, tépesse, üsse, verje szét a fejét ennek a brancsnak, de az ég szerelmére kérem, ne lövessen. Kormányzói székembe kerülhet... és maga is elveszíti az állását, barátom. Legyünk óvatosak.

— Egyetértek.

— Meglátja, minden rendbe jön. Divat ez a tüntetés. Semmit nem tehetünk ellene, ahogy jött, el is múlik. Persze ma sarokba szorítottak minket egy kicsit, felbillentették az egyensúlyt, de türelem, majd csak kikecmergünk valahogy...

— Bárcsak így lenne, kormányzó úr. Engem nyugtalanít az ügy egy kicsit.

— Csak ne kövessen el semmi baklövést, barátom. Bízom magában. Köszönöm.

A kormányzó visszatette a kagylót, és a szoba másik végében kötögető felesége felé fordult:

— Eltunyult ez a Brown — tűnődött. — Félek, nem bírja már a tempót. Törjük a fejünket, kit tehetnénk a helyére.

Walker nagyokat kortyolva ivott, a poharat a kosárba dobta. Irodája ablakából a Városháza előtti

teret fürkészte. A téren egy lélek sem volt, csak középen állt egy rendőrségi kocsi a tűző napon. Az ablakait felhúzták, ajtói csukva voltak. Szerencsé-jük, hogy légkondicionált a kocsi, gondolta. Ma nem babra megy a játék. Szobájában is klímaberendezés tartotta az állandó hőmérsékletet meghitt duruzsolásával. Egy ellenőrző pillantást vetett a gondosan osztályozott kartotékokra. A fiókok címkéjén ez állt: szavazólapok. A—B—C—D—E—F—G—H... Kihúzott egy fiókot. A dossziék gondos ábécérendben sorakoztak. Walker közjegyző pedáns, rendszerető ember volt. Megbíztak benne. A sor végére egy fekete címkés dossziét helyezett. Ez a fekete címke pompás ötlet volt. A szavazásra jogosult színesek névsorát tartalmazta. Felnyitotta. A dosszié csaknem üres volt. Alig száz cetlit fűztek fel benne. Ha Mag nem telefonál otthon a vízvezeték-szerelőnek, valamelyik nap a víz kiönti őket. Saját házról álmodik az ember, de ha már van, gondjai szaporodnak vele. Még szerencse, hogy az apósék is ott laknak, nem történhet nagy baj. Ez némi biztonságot nyújt. Hiába, ez az ára a kényelemnek, az unalomnak és a konformizmusnak. De az úristenit, ezek a péntek esti vacsorák már végképp az idegeimre mennek. Mindig ugyanazok a történetek, ugyanazok a mosolygó pofák, elcsépelt szavak. És utána az öleléseket váró Mag. De hát ez az ő napja, semmit nem tehetek. Aztán meg ez egészséges és bizonyos értelemben célszerű is Szombaton reggel pedig pihenhetünk. Szervezés kérdése az egész. Nem is annyira komisz ez az élet. Ha jól megszervezzük a dolgokat, gyorsan telnek a napok. Így nem marad sok idő az unalomra, meg egyebekre. Mindent előre tud az ember, még a kényszerű unatkozásokat is. A vasárnap reggel például a háztartási elszámolásoké. Ezt soha nem úszom meg. A misén önkéntelenül elalszom. Bar-

rington tiszteletes már öreg, nincs mondanivalója. Fiatalt kellene hozatni. Az anyós bezzeg, belőle meríti az erőt. De nem érdemes feszegetni azt a kérdést: azonos korosztály, és kész. *Tulajdonképpen nincs mit izgulnia, Walker, egy lélek sem fog az ön hivatali ajtajáig jutni,* nyilatkozott a főnök. Csak tudnám, mért mondta. Mag otthonülő asszony, vele csak jól jártam. Nem tudnék elviselni egy nagyvilági nőt. Na persze ennek megvan a testi, erotikai oldala is. Mert ha a templomban véletlenül Helen Parker mögé kerülök, igencsak felgerjedek. Az aztán a jó nő, tudnám, mit csináljak vele. Ezzel szemben mindig ugyanazt a mellet, ugyanazt a feneket fogdosni, persze, hűséges dolog, nagyon szép, de elég fárasztó. Ha nem a jóhírem, állásom és tekintélyem forogna kockán, bizony tudnám, hogyan lélegezzek nagyobbakat. *Egy lélek sem jut el hozzám, főnök, de HA mégis eljutnak?* Mindenre számítani kell. Még így is érhetik meglepetések az embert. Hogy a csodába találhattam volna ki, hogy Sylvia kontakt üveget hord, amikor kedden azt az ostoba tojásfehérjés viccet meséltem. Mért nem hordja az orrán a szemüvegét, mint mindenki. Én is ott hordom. Persze technikai szempontból ez nagyszerű dolog. Hihetetlen, mi mindent ki nem talál korunkban az ember. Csak a kezelése kellemetlen, betevése, kiszedése, ettől megy el az ember kedve, de az ötlet jó, majd én is kipróbálom. Most aztán Sylvia méltán tart undok fráternek. A férje meg igazán nevetséges. Érthetetlen, miket művel. Én is belefáradok néhányszor Magbe, igy hát megértem, hogy Frednek is elege lehet Sylviából. Te jó isten, ezt a nőt befektetni az ágyba, az aztán a valami. Úgy látszik, vannak, akik csak a mennyiséget szeretik. *De ha néhányan eljutnak hozzám?* Kitöltetem velük a kérdőíveket, ez a törvény. A kérdőíveket? Igen. Hihetetlen, hogy az embernek egész életében mennyi kérdést tesznek

fel, tiszta hülyeség. És nincs megállás, a születéstől a halálig mást se teszünk, mint válaszolunk... Anyakönyvi kivonat, iskolai bizonyítvány, katonakönyv, házassági bizonyítvány, jogosítvány, betétkönyv, biztosítás, csekk-könyv, és a legkülönbözőbb tanúsítványok, az ember egy lépést sem tehet, hogy legalább ezer kérdésre ne válaszolna előre. Elviselhetetlen. Szeme: barna, arca: hosszúkás, lúdtalpa van; naponta hány pohárkával, milyen sebességgel, mekkora a falvastagság, mikor, hol, hogyan, kivel, kinek, miért... Marhaság, tiszta hülyeség. Az embernek azzal telik el az élete, hogy másoknak meghatározza magát, és amikor végre jól meghatározta, felfordul. Vége. Tulajdonképpen ezt még én sem gondoltam végig, pedig ezrivel töltetem ki naponta ezeket a lapokat. No aztán, azok a kérdőívek, amelyeket négerekkel töltetünk ki, ördögien bonyolultak; ebbe még én is belezavarodnék. A pofájukat kellene látni, mikor széthajtogatják ezeket a trükkös lepedőket. Tévére továbbítani a dolgot; nem is lenne bolondság. Egyszer én is veszek már, megéri a költséget. Richardnak is vannak jó ötletei, csak tudnám, honnan a fenéből szedi őket. Különben érdekes ez az ember, örökké szaglászik, mindig mindenről tud, szinte hihetetlen, hogy vannak emberek, mint ő is, akik mindig jól értesültek. Elmegyek New Yorkba, hiába veszek el abban a kőrengetegben, és persze intézem apró magánügyemet is, megelégedetten hazajövök; másnap már ott van Richard: „Ejnye, ejnye, öregem, Smith's-nél láttak téged, tudod, ott az Ötödik utcában, nem voltál egyedül, te betyár!" Lehet találgatni, honnan veszi ezeket az értesüléseket, én nem tudok rájönni. Itt élnek melletted, ugyanolyan feleségük, kocsijuk, házuk van, mint neked, a fizetésük sem több, még a parkolóhelyen is egymás mellett álltok, csakhogy ők mindenről tudnak, te pedig semmiről sem, ez a különbség. De legyünk igazságosak: nagyon

aranyos pletykálkodók, és sok mindent elmondanak neked. Ha Richard nincs, soha nem tudom meg, hogy főnököm, az a gazember, feljegyzéseket irogat rólam a polgármesternek. Alapjában véve undorító ez a suskus, ez a klikk-rendszer, akár bekötik, akár kinyitják az ember szemét, azt csinálnak, amit akarnak és akkor, amikor szükségük van rá. Micsoda aljas társaság! Milyen kár, hogy nem vagyok fontos poszton, különben szükségük lenne rám, engem is meg kellene fizetniük, ha tudni akarnak valamit. Elviselhető része is lenne ennek, például egy kis klub a tengerparton. De ebben a pozícióban, ahol ma vagyok, ki akar engem megvenni, esetleg a feketék. Eh, tiszta hülyeség. Persze ezek a feketék soha nem érnek a kérdőívek végére, ezt már előre tudjuk. Ugyanúgy, mint a vizsgázók az iskolában. A homlokukat ráncolják, a szemüket forgatják, az ember szinte gurul a röhögéstől. A polgármester? Teljesen rosszindulatú. Azt mondja: nekem is vannak jogaim, és igaza van. Az ügyész helyesel. Mindenki helyesel. Kedvem volna telefonálni Magnek, kihívta-e a szerelőt? Vízömlés, még ebből is ügyet kell csinálni? *Ezekről a négerekről sohasem tudhatja az ember, mikor jutnak el idáig* . . . Én nem akarok ellenségeket szerezni magamnak, ha zűrzavar lenne, bezárom az ajtókat és kész; ezt csak nem lehet a szememre vetni? Kiteszem a táblát: „Rögtön jövök", és eltűnök. Mert mindig a kisemberek fizetnek rá, ez világos, minél kisebb a felelősség, annál nagyobb a kockázat. Megvettem ugyan azt az új Fordot, de nagyon drága volt. Uramisten, mennyit kereshetnek ezek a tragacstervezők, a kocsik egyre drágábbak, és kétévenként újat kell vennem, ha nem akarom, hogy zsugori kupecnek nézzenek. Marhaság. Igaz, hogy Mapsnak tíz éve ugyanaz a Buickja van, de az más, ő újságíró. Akármilyen ugrifüles művészről van szó, sok mindent elnéznek neki, csak tudnám, hogy

miért. Ezt a Mapst még a polgármesterhez is meghívják ebédre, pedig nem is olyan menő figura. Richard mesélte róla, hogy álnéven pornográf regényeket ír, rengeteget keres, de a pénzt letagadja a jövedelméből. Úgy látszik, nagy üzlet disznó regényeket írni. Ez persze változtat a dolgok állásán. Vennem kellene valamelyik nap egyet, látnom kellene, milyenek is ezek. Már voltam Tennessee-nél, de kérni nem mertem, majd veszek egy zugkereskedésben. És otthon, hová tegyem? Milyen képet vágna Mag, ha ráakadna, nem szeretnék lebukni. Annyi minden van, amit az ember nem tehet meg, marhaság. De vágyaink mégiscsak vannak, ott legbelül, és szeretnénk elmondani, megmutatni, de ki értené meg. Az emberek még a kérdőívekbe is belezavarodnak, mit várhatok tőlük. Nem én állítottam össze a kérdéseket, menjenek a főnökhöz panaszkodni. *Nem hiszem, hogy eljutnak idáig, az egész riadóztatott rendőrséggel, tűzoltósággal meg fittyfenével a nyakukban; na, meg ott vannak az önkéntesek is.* Nem tudhatom, hányan lehetnek, mindenki odament. Egységben az erő, ezt mondják, és igazuk is van. Ha egy tízezres tömeg elé odavonul száz rendőr, mit tehet? Semmit. Legfeljebb lőhet, de ez más lapra tartozik. Egy golyószóróval én is megállítok tízezer embert, én, magam, egyedül. Puff, puff, puff. James Bond a legutolsó folytatásban egy egész várost lezárt a Z sugár-géppisztolyával. Pedig a géppisztoly és a golyószóró között óriási a különbség, bizony, a golyószóró sokkal komolyabb. Súlyosabbnak kell lennie, hogy pontosan vigyen, meg kell neki az a micsoda, ami megállítja, meg oldja, úgy tudom. Egy jó fegyver mindent megváltoztat. De tegyük fel: a négereknek is van fegyverük. Ezek nem erőszakosak, de élni akarnak a bolondok. Lennék én a helyükben: tra-ta-ta, megtisztítanám a terepet, aztán gyerünk. De ezeknek nincs fantáziájuk, ezek mások, mint mi vagyunk,

ez bizonyos. Még szerencse, mert ha mind a két oldalról lőnének, irgalmatlan mészárlás lenne. Anyám sem tehetne mást, otthon maradna, mert tízezer géppisztolyos néger szép kis tűzijátékot rendezne. De ekkor már a szövetségi csapatok is beavatkoznának, már fenik a fogukat; a kormányzó mint a pestistől, úgy fél a tüntetőktől. Az igazság az, ha az ember nem tudja rendbe hozni a saját szénáját, kellemetlen. Washingtonban pedig mindenbe bele akarják ütni az orrukat, s ebből semmi jó nem származik. Ez az imperializmus, pontosan ilyen. Törvényekkel és nagy szavak fitogtatásával mindig meg kell támogatni. Nyilvánvaló, hogy csak a látványosság kedvéért van ez a csinn-bumm. Itt van ez a választási trükk is. A főnököm azt mondta: Georgia a georgiaiaké, és igaza van. Elég nagyok vagyunk már ahhoz, hogy egyedül is megbirkózzunk a feladatainkkal, ez a néhány rosszul fehérített fickó nem fogja megállítani itt az életet. Remélem, Mag gondolt a szerelőre, egy vízömlés nagyon kellemetlen lenne. Ha nem javítják meg a week-end előtt, akkor távollétünk alatt kerül víz alá a ház, ez biztos. Ez mindig így szokott lenni, ha kihagy valamit az ember a számításból. Mindig akkor történik valami, amikor nem kellene. Vasárnap Richardéknál nagyot bulizunk, remélem, jó idő lesz. Helen Parker is eljön, és akkor talán elmondhatom neki, hogy ... Az asszonyokkal nem könnyű boldogulni. Az egekre esküszöm, Helen Parker ágyában egy cseppet sem unatkoznék. Mindig azt remélem, egyszer elszakad a melltartója vagy valami hasonló történik vele, de ez még nem fordult elő, vagy ha elő is fordult, nem voltam jelen. A modern technika trükkjei ezek a cikkek, soha nem szakadnak el, biztosak, szinte már nem is jó, hogy nem okoznak meglepetést, nem lehet belőlük hasznot húzni, furcsa, de ez a haladás ára. Egyébként az emberek nem szeretik a meglepetéseket. Ha te-

szel egy frappáns, eredeti megjegyzést, azonnal rád bámulnak, és így szólnak: „mi baja van ennek?" Hülye ez, nem normális, mi van vele? Nemegyszer rossz híredet kezdik kelteni, és amikor már eláztattak, végighengergetnek a mocsokban. Össze sem hasonlítható az az idő, míg megszerzed tekintélyedet azzal, amennyi alatt elveszítheted. Ez nem igazságos, egyáltalán nem igazságos. Hogy tíz évi erőfeszítés és példás magatartás egy perc figyelmetlenség miatt semmivé váljon, ez alapjában véve rohadt dolog. És akkor aztán mindenki nagyon elégedett, senki nem keres mentséget, ellenkezőleg. Furcsa benyomást tett rám ez a fiú — mondogatják —, de nem tudom megállapítani pontosan, mi lényében a furcsaság... Az ilyen, a feleségének borzalmas csak igazán... micsoda kálvária, ez a szegény Mag bizony, mást érdemelne. Már innen is látni őket. Alávalók! *Ha ezek a gazemberek idejönnek, döntöttem, lelépek. Azt fogom mondani, hogy ki kellett mennem, nincs ebben semmi különös, mindenkivel előfordulhat. Ha pedig már kinn vagyok a vécén, elszívok egy cigarettát, aztán megvárom, míg elcsitulnak a dolgok...*

— Nyughass, Strong, fogd be a szád végre! — kiáltott Mase őrmester a pórázát rángató kutyára.

Aztán bajtársaihoz fordult, mintha csak tanúnak hívná őket:

— Ez az állat egy perc alatt kibelezne öt négert, ha elengedném.

— Igazi emberevő! — jegyezte meg Snake, miközben rágógumija csomagolópapírját bontogatta.

— Ezeket az állatokat erre idomították, nem tehetsz nekik szemrehányást, vérszomjasak — kapcsolódott a beszélgetésbe Clark. — Hónapokon keresztül arra tanították őket a telepen, hogy mindenre ugorjanak, ami fekete vagy ami mozog. A

dög csak a tanult mesterségét végzi, semmi többet. Ezért csak nem panaszkodsz, remélem?

Az őrmester a fülét vakarta. Úgy tűnt fel, nem győzték meg.

— De sokszor még én is félek tőle. Nem láttam még ilyen kutyát. Nézd csak meg Ricket, Slownt vagy Brave-et, ezek nem izgatottak annyira, ha munkára kerül a sor, nem morognak.

— Fején találtad a szöget — szólalt meg Snake oktató hangon. — A többi bestia csak a melóját végzi. Strong a tetejébe még szereti is azt.

Mase csodálkozva bámult rá.

— Sok igazság lehet abban, amit mondtál. Elgondolkoztató.

A rendőrkutyás osztagban Snake-et okos embernek tartották, mivel nemcsak képregényeket, hanem igazi, filléres regényeket is olvasott. Így hát az ő véleményére figyeltek a legjobban.

— Éppen ezért — folytatta Snake — Strong nem igazán jó kutya. Nézzétek Brave-et — és míg beszélt, rápaskolt az állat fülére —, ez a kutya legalább kétszer annyit dolgozik, mint Strong. Az eredmény a fontos. Strong dühöngéssel tölti idejét és kifárad, pedig még nem csinált semmit. A tanulság: a cselekvés pillanatában idegfeszültsége lelanyhul, és elveszti valódi ellenállóképességét. Mindez vérmérséklet és idomítás kérdése — fejezte be Snake, nem törődve Mase-zel, aki rossznéven vette a megjegyzést, mivel Strongnak ő volt a gazdája.

Az osztag a második vonalban helyezkedett el, a tüntetőkkel szemben, a hagyományos ember- és autókordon mögött. Ha az első lánc elszakad, a kutyák lépnek akcióba. Ha ezeket is szétverik, a könnygázbombákkal felszerelt védgyűrű következik, végső tartalékként a tűzoltók állnak készenlétben. Ők nem nagyon szívelhetik az effajta rendőri manővert, ezért is kerültek az utolsó helyre. Az

ő feladatuk abból állna, hogy szükség esetén kitartóan fecskendezzék a tüntetőket, mialatt a rendőrség többi egysége felzárkózik és bekapcsolódik a harcba. A rendőrfőnök végül is jól szervezte meg a védelmet, a tüntetők erős fallal álltak szemben.

A kutyás osztag tagjai javarészt keménykötésű, csendes, tagbaszakadt parasztlegények voltak, szerették a természetet, az állatokat, és szinte azonosultak az idomított állatok legkisebb mozdulatával is, de itt, a nagyvárosban idegenül érezték magukat. Egyenesen a központból rendelték ide őket, és egyáltalán nem lelkesedtek, hogy ilyen munkát kell végezniük. Sokkal jobban szerették erdőn, bokron át a szökött foglyok üldözését, a nyomozást, vagy valami egyszerű bűnjelből kiindulva a bűnöző felderítését, vagy akár egy elveszett tárgy kutatását. Ilyenkor jól együtt dolgozik ember és állat, ilyenkor értelmük és idegrendszerük érthetetlenül és furcsa módon eggyé olvad, szinte ellentmondva a logikai törvényeknek. Ekkor mutatja meg az ember—kutya-páros, mit tud. Igazi feladatuk különben a határőrzés és a bűnügyi nyomozás segítése.

— Ehhez a négerügyhöz nekem semmi közöm — mondta Clark. — Az ilyen munkát nem szeretem.

— Senki sem kíváncsi a véleményedre — torkolta le Mase őrmester. — Tévedsz, ha azt hiszed, hogy ez nekem tetszik. De a parancs az parancs. Nem válogathatsz.

Snake nem szólt semmit. Brave-t simogatta. Az állat csendesen lihegett, kilógó nyelve alól előtűntek tépőfogai. Bozontos szőrű, hatalmas farkaskutya volt. Közömbösen szemlélte társait, a még mindig nyugtalan Strongot — Mase szorosan tartotta, és morogva csitította szüntelenül. Clark kutyája, Rick aludt.

A csendre figyeltek. Az egyórás, fülsiketítő zaj után ez váratlan volt. A kutyák megmerevedtek.

Egy percig a várakozó zsaruk is csendben figyeltek. Mase őrmester a rádióját csavargatta.

— Mi történt?

— Semmi. Semmi különös — válaszolt orrhangon valaki.

— Rossz jel, nem szeretem az ilyet — szólalt meg Clark.

— Megbeszélést tartanak — lépett előre Snake. — Tanácskoznak, mielőtt elindulnának.

Néhányan gúnyolódni kezdtek.

— Ha tízezren tanácskoznak, mégiscsak hallani fogunk valamit!

Snake felhúzta a vállát.

— Hülyék vagytok! Lehet, hogy valaki pofázik nekik, azt meg innen nem hallhatjuk.

— Az az érzésem — vágott közbe valaki —, itt valami nagy cirkusz készül.

— Egy kicsit megabajgatjuk a négereket, nekem tetszik a hecc. Abbahagyhatnák egyszer már ezt a marhaságot.

— Egyelőre ők abajgatnak minket. Nem tudnak nyugton maradni. Most megadjuk, ami már régóta jár nekik, ettől aztán lecsendesednek egy ideig. Máskülönben soha nem lesz maradásunk tőlük.

Clark vigyorgott.

— Nehogy aztán ők adják meg neked.

— Szeretném én azt látni!

— Én nem — hadonászott Clark. — Tízezer fickóval a sarkamban nem sok esélyem van.

— Én csak a nőktől félek — kapcsolódott a beszélgetésbe egy behemót termetű rendőr. — Legutóbb is, egy fekete boszorkány majdnem kiszúrta a szememet ollójával.

— A nőkkel mindig vigyázni kell — jelentette ki kategorikusan az őrmester.

— De nemcsak tüntetésekkor!

— És nemcsak a fekete nőkre!

— Jól mondja!

Brave felhorkantott, halkan, röviden. Aztán mindenki elhallgatott. Snake a kutyája fölé hajolt. Felemelte a fejét.

— Indulnak — mondta.

Abban a pillanatban meghallották az ezernyi torokból zengő szokásos dalt. *We shall overcome*, zúgta a tömeg. Az ének a városra terült és mint a köd, lassanként betöltötte az utcákat. Nyomasztó volt, és félelmetes. Clark idegesen felnevetett.

— Ami az éneklést illeti, az elsőrangú.

— Majd befogjuk a pofájukat — kiabált közbe egy rendőr. — Én mondom, megfizetnek még ezért a disznók. Éppen ideje. Már túl nagy a kelés, késsel kell kivágni.

— Fogd be a szád — parancsolta Mase.

Fölállt, és fölkapcsolta derékszíját.

— Elkészülni, fiúk!

Brave újra felhorkantott.

— Én lehúzom a redőnyt. Soha nem tudhatjuk, még történik valami.

Kezében a redőnyhúzóval, beszélgetett Bishop szabó, a Trinity Street 41. szám alatti üzlete előtt, William fegyverkereskedővel, a szomszédjával.

— Én is bezárok — válaszolt a fegyverkereskedő —, biztos, ami biztos. A tüntetőknek fenemód csábító az én kirakatom, nem igaz? A kirakatüveget benyomják, én meg nézhetem, hogyan kél lábra az áru.

— Veszélyes a maga szomszédjának lenni, barátom.

— Ilyen időkben, nem mondom. De hát mit akar, amikor ott van a rendőrség, és semmit sem tesz, csak hagyja, hogy a csőcselék megszállja az utcákat, így persze minden előfordulhat. — Kiköpött. Nézze, engem nem érdekel a kár, én biztosítva vagyok.

Az utóbbi években a fegyverkereskedőt kétszer

is kirabolták, de azért szépen talpraállt. William ügyes ember volt, és hamis adóbevallásai lehetővé tették, hogy tetemes mennyiségű, be nem vallott fegyvert szállítson a Ku-Klux-Klannak, és ezzel a Nagy Sárkány nyilvános dicséretét is kivívta.

— Nekem is van biztosításom — sóhajtott a szabó. — Mindenkinek van. Biztosítva vagyok lopás és tűz ellen, csak azt nem tudom, hogy a fosztogatást lopásnak tekintik-e. Ezek a társaságok csak csűrik-csavarják a dolgot, és soha nem tudja az ember, mi a szabály tulajdonképpen. Hol egy kis zárójelre, hol egy jól elhelyezett vesszőre hivatkoznak. Tulajdonképpen becstelen emberek ezek. Ha üzletszagot éreznek, csupa mosolygás és kedvesség mindegyik, de ha ne adj' isten, fizetni kell, még az apjukat is letagadják.

— Ez igaz — válaszolt a másik. — Bár ami engem illet, nekem nincs okom panaszra. Az én biztosító társaságom eddig becsületesen járt el velem.

— Szerencséje van.

A húzót beakasztotta a kampóba. Recsegve mozdult a redőny.

— Egy kis olaj nem ártana a redőnyének — vetette oda William.

Bishop felegyenesedett, zsebkendőjével a homlokát törölgette.

— Igaza van, öregem. Van otthon egy olajozóm, de mindig elfelejtem magammal hozni.

— Odaadjam az enyémet?

— Hát...

A szabó habozott. Ingerelte szomszédja állandó szolgálatkészsége. Vele szemben tehetetlen volt, akármennyit segített is neki, mindig adósának érezte magát. És ez kellemetlen érzés volt. Williamet pedig nem lehetett lepipálni. Akárhogyan is igyekszik az ember, ő a bizakodóbb, a gyakorlatiasabb, a szolgálatkészebb, a jobb hazafi, nincsen nála tisztességesebb adófizető, lelkesebb polgár, mindig egy

lépéssel előbbre jár, mint a többiek. Semmi hibát nem lehet felfedezni benne. Bishop pedig nem szerette a makulátlan embereket. A szeplőtelenség mögött mindig van valami rejtegetni való. A szabó még abban is biztos volt, ha egy nap William szabásra adná a fejét, nagyobb sikerrel dolgozna, mint ő.

De a fegyverkereskedő válaszra sem várva, beszaladt boltjába, és kezében egy olajozóval jelent meg.

— Már itt is vagyok. Hagyja csak, hagyja... Ismerem a szerkezetet, ugyanolyan, mint az enyém.

És ügyesen — mert hát hogyan lett volna is ügyetlen ő — olajozni kezdte a görgőket és a redőny sínjét.

— Igazán kedves — morogta Bishop.

— Készséggel, készséggel barátom, semmiség az egész. Szomszédok vagyunk, hát segítünk egymáson, nem igaz?

Messziről énekszó hallatszott. Felismerték a *We shall overcome*-ot. A környékbeli kereskedők egymáshoz szaladgáltak hírekért, a legtöbben már lehúzták a redőnyt. Aztán elcsendesedett az utca.

— Gondolja, erre vonulnak?

— Ha a Capitoliumhoz mennek, biztosan.

— A rendőrség megállítja őket.

— A rendőrség?

— Elvben, legalábbis.

— Jobb, ha nem áltatjuk magunkat.

— Hányan lehetnek?

— Azt mondják, több ezren...

William letette az olajozót. Szeme csillogott.

— Hallja ezeket a disznókat? Ah! Forró kátrány kellene a nyakukba, higgye el nekem.

— Kétségtelenül — bólintott óvatosan a szabó.

— Különben nem is kátrány — folytatta a másik —, a kátrány meg a bot ideje lejárt, most a géppuska következik, higgye el nekem!

— Úgy gondolja?...

— Ha csak fele olyan hidegvérűek lennénk, mint a nácik voltak Európában, már nem lenne négerkérdés az Államokban, ezt én mondom magának.

— Persze — mondta a szabó —, de hát a nácik...

— Ó! Tudom, drága barátom, most a civilizációval, a demokráciával, a törvényességgel, a vallással hozakodik elő, és teljesen igaza van. Teljesen. De azért vallja be nekem, hogy legbelül maga is olyan, akárcsak én, vagy akárki... ha lenne egy gombocska, amit csak meg kell nyomni és elpusztul ez az egész rohadt csőcselék a földről, a földünkről, vallja be, titokban maga is megnyomná.

— Mégis...

— Megnyomná, Bishop, megnyomná — mondta a másik nyájaskodva. Megfogta a szabó karját, és erősen megszorította. — És nem is csak úgy, egyszerűen, hanem titkos parancsra nyomná meg, ha erre alkalom adódna. A maga lelkiismerete nem számít, a hazáért fel kell tudnunk áldozni magunkat.

Bishop hátralépett, kényelmetlenül érezte magát. A négerek nem érdekelték. Tudomást sem vett róluk. Meg se látta őket. A faji összetűzések bosszantották, mert felborult a nyugalma, mert kénytelen volt szembenézni ezzel a kényes kérdéssel. De soha nem vette magának a fáradságot, hogy gyűlölje a négereket, és éppen ezért, szomszédjával ellentétben, soha nem is gondolt ennek a fajnak a kiirtására. William gyűlölete hirtelen megzavarta. Bishop úgy érezte, hogy hirtelen lerántották a leplet valami szörnyen undorító dologról, amit soha látni se szeretett volna. William választ várt, és a szabóra szegezte csillogó szemét. Volt valami félelmetes ebben. Egy Klan-taggal nem tanácsos rossz viszonyban lenni. Undora ellenére megpróbált jó képet vágni.

— Hogy rátapintott a lényegre, öregem. Alapjában véve, bizonyára igaza van — hagyta rá, mint aki kénytelen-kelletlen enged a magánál okosabbnak.

A fegyverkereskedő diadalittas volt.

— Ugye? Ha az ember egy kicsit a dolgok mögé néz!

Elégedetten szemlélte szomszédját:

— Igazán maga jó alany, Bishop, és egészségesek a nézetei. A hazának szüksége van ilyen emberekre, akik meggyőződésükben tántoríthatatlanok, tisztán látnak és egyenesek, önként vállalják a harcot, és mindenre készek, ezek a patrióták, mit patrióták, igazi hazafiak!

— Jól kinézek — gondolta Bishop —, még majd felajánlja, hogy lépjek be a Klanba. Ugy kell nekem. A szabó gyűlölt mindenféle elkötelezettséget. Munkájának élő, békés ember volt, családi élete harmonikus. Azonkívül a Klan működését gyerekesnek és veszélyesnek ítélte, de mint mindenki, ő is félt a Klantól. Annyi mindent mesélnek róla. Lehet, hogy csak a tizedrésze igaz a szervezetnek tulajdonított történetekből.

William erősködött.

— Maga értékes ember, és még soha nem akarták beszervezni?

A szabó nevetésben tört ki.

— Beszervezni, engem? Uramisten, hová?

— Valamilyen szervezetbe . . .

— Még nem. Nincs nekem se kedvem, se képességem az ilyesmire. Nézze, nem vagyok én pártember. Ott van a családom, az üzletem, a szabásvarrás, vasárnap a horgászás, ezenkívül én már semmire sem vagyok használható. Sőt, elmondhatom, hogy nekem minden úgy jó, ahogy van, és nem akarok belépni sehová sem.

— Maga nem közösségi ember — mondta szigorúan a fegyverkereskedő. — Pedig közösségi em-

bernek kell lennünk. Nem szabad elfeledkeznünk a testvéreinkről és a nemzet javáról.

— Ahogy tőlem telik, felöltöztetem a testvéreimet, ez is valami, nem?

— Igen, de ez nem tiszta cselekedet, nem érdek nélküli, barátom.

— Az egész világ nem teheti, hogy érdek nélkül tevékenykedjen. Sajnos! Ez luxus. Élni is kell, és az adókat is be kell fizetni.

— Az egyik nem zárja ki a másikat...

— Nem tudom. Nekem semmi kedvem, hogy... és aztán nem is volt soha alkalmam rá.

Ezt a mondatot lenyelhette volna, jött rá egy pillanattal később a szabó. William alattomosan mosolygott.

— Majd keresünk alkalmat... Majd megteremtjük, ha szükség van rá... Bízza csak rám.

Nem folytatta. Bishop szerencsére az utca hirtelen megélénkült, és mint amikor a színházban felmegy a függöny, a látvány belefojtotta Williambe a szót. Sziréna üvöltött, az utca végéből rendőrautók száguldottak a Capitolium felé, mellettük emberek rohangáltak le-föl, a levegőben parancsszavak pattogtak, hangszórók recsegtek, majd kutyaugatás harsogott. Aztán egy mentőautó robogott el teljes sebességgel.

— Itt vannak — kiabálták. — Átszakították a kordont...

We shall overcome. Ezernyi torokból zengett egyre közelebb, hatalmasan, fenyegetőn a himnusz, percről percre erősebben, félelmetesebben. A rendőrség megkísérelt kordont alkotni a Trinity Streeten, Bishop és William üzletével egyvonalban. William lerántotta a félig lehúzott redőnyt.

— Szabd ki őket — kiáltották a szabónak.

— Jöjjön át hozzám — mondta William.

Mindketten behúzódtak az üzletbe, és a redőny nyílásán keresztül figyelték az utcát. Bishopról

csurgott a veríték. William izgalma a tetőpontjára hágott.

— Nagyszerű! A legjobb helyünk van. Földszint, első sor!

Egy ideig sürgölődött, majd kezeügyébe készített két puskát, két pisztolyt, néhány gránátot és egy gépfegyvert.

— Így ni, mi nem futunk el, ha úgy adódik...

A szabó kimeresztette szemét.

— Csak nem akar...

— Mindenre számítani kell — vágott közbe a másik. — Erre mennek a Capitolium felé. Megnyírjuk őket. Én mondom magának!

IV

— Érdekes, milyen kihalt minden ...

— A tüntetés miatt. Az emberek vidékre mentek, vagy jobbnak látták otthon maradni. Könnyen kaphatnak a fejükre! Bizony!

— Szerinted mi az esélyünk?

— Jós vagyok én?

— Mégis. Felismerhetetlen helyzet. Ezek a kihalt utcák ... Nem furcsa? ...

Csoportba verődött fiatalemberekkel találkoztak. Mindnyájan gumibotokkal, amerikai bokszerekkel szerelkeztek fel, fehérek voltak. Némelyiküknek kipúposodott a zsebe, lehet, hogy éppen gránáttól. Csendesen vonultak, libasorban az utca árnyékos oldalán. Amikor a két franciát meglátták, megálltak. Gyanakvón méregették egymást. Egyik odaszólt:

— Hé! Fiúk! Nem jöttök velünk?

— Hova mentek? — érdeklődött Ed.

Egy nagydarab legény nevetve válaszolt.

— A Capitoliumhoz. Eljött a nap. Megbüntetünk egy négert.

— Nézzük meg — szólalt meg Bart.

— Hülye vagy — tiltakozott Ed.

— Na. Tapasztalatot gyűjtünk ...

— Végignéznél egy ilyen esetet?

— Miért ne? A moziban is láttam már ilyet.

— Hidd el, ez más lesz!

Ed nem akart hinni a fülének. A kis csoport egészen közel ért hozzájuk, meglepetten figyelték őket, mert franciául vitatkoztak.

— Honnan jöttök, fiúk?

— Franciaországból.

— Európából?

— Igen, Franciaországból.

— Franciaországból — kiáltott fel az egyik. Igen! Igen! Égnek emelte ökölbe szorított kezét. — De Gaulle! De Gaulle!

Nevettek.

— De Gaulle le van... — mondta Bart angolul. — Le a politikával.

Még jobban nevettek.

— Turisták vagytok?

— Majdnem eltaláltad.

— Gyertek velünk, mutatunk nektek látnivalót.

— Ez nem akármilyen turistáknak való.

— Soha nem volt még ilyen kirándulástok, és nem is lesz soha!

— Tudjátok — próbálkozott Ed óvatosan —, nekünk, turistáknak semlegesnek kell maradnunk, és nem szabad beleütnünk az orrunkat a vendéglátók ügyeibe.

— Ez kész bölcs — gúnyolódott az egyik.

— Bunyózni nem muszáj — felelt a másik. — Ti csak nézelődtök, és kész, aztán leszűritek magatoknak a tanulságot.

— Gyertek, nézzétek meg a munkálkodó Amerikát!

— Ez lesz még csak souvenir...

Jóindulatúan sürgették őket, barátságosan, kedvesen. Más körülmények között Ed megszerette volna ezeket a fiatalembereket. Farmernadrág volt rajtuk, kockás és tarka ing kigombolt nyakkal, a frizurájuk fiatalos, mindig készek a tréfára, a szócsatákra, és valamennyien nyílt szívűeknek tűntek.

Bart Ed vállára tette a kezét.

— Menjünk! Mit veszíthetünk?

— Szó se lehet róla!

— Miért nem?

— Mondjuk azt, hogy én egy hülye értelmiségi vagyok, és maradjunk.

Bart a vállát vonogatta.

— Mit mond?

— A barátom nem akar néző lenni — mondta Bart. — És minthogy semmi oka nincs a beavatkozásra, így hát félreáll, meg se nézi az egészet.

— Sokat vesztetek vele, gyerekek. Egy-kettő ma otthagyja a fogát.

— Gyertek!

A kis csoport újra felsorakozott egymás mögé. Bart is felzárkózott.

— Én megyek.

A többiek tapsoltak.

— Bart, maradj! — kiáltott dühösen Ed.

— Szánd már rá magad, öregem, tanulni fogunk.

A szakállas nevetett. A határozatlan diák dühöngve nézte.

A csoport távolodni kezdett. Ed fanyalogva honfitársa után indult.

— De mi vagy te tulajdonképpen? — szólt oda neki. — Ez téged szórakoztat? Úgy gondolod, hogy nekünk ezek közé a barmok közé kell keverednünk? Vagy neked is kedved van, ahogy ők mondják, megbüntetni a négert? Ez undorító! Undorító vagy!

— Pihentess... pihentess már egy kicsit, bogaram. Kíváncsi vagyok, és kész.

— Kíváncsi? Látni akarod, hogy tépnek-vernek ronggyá egy embert? Szép kis kíváncsiság! Valóban megérdemli, hogy kielégítsék!

— Ed, kicsikém, fárasztasz. És különben is, ne törd magad annyira. Amikor akarjuk, elhagyjuk egymást, nem? És még csak észre sem vesszük.

— Nem értelek.

— Nem te vagy az első.

— Lehetetlen alak vagy.

— Ezt is mondták már nekem.

— Csakugyan nem tudom, miért vagyok még veled.

— Semmi nem kötelez, édesem.

— Valóban, semmi nem kötelez.

Mégis ott baktatott a többiek mögött, fuldokolva a dühtől, bosszantotta, hogy képtelen egyedül elindulni, otthagyni a kis csoportot. Szeme előtt a szakállas Bart háta békésen ringatózott. Horgászásra vagy virágszedésre is ugyanígy ment volna. Ed szíve hevesen vert. Bart férfi volt, kész férfi. Erős, magabiztos, tiszteletet és bizalmat ébresztett mindenkiben. És ez ok arra, hogy mint egy puli szaladjon utána? Mi ez a kapcsolat, ez a tegnap nőtt köldökzsinór, amely máris ilyen erős?

A felkavart diák kelletlenül lépkedett a többiek után.

Több utcán végigvonultak, libasorban. Hallgatagon lépkedtek, éberen fürkészték az utat. Nem messzire tőlük történt valami, aminek rettenetes hangja volt.

— Válaszoljon, Brown. Ura a helyzetnek, igen vagy nem? — kérdezte a kormányzó. — Könyörgök, öregem, beszéljen világosan.

A felügyelő nyugodt hangja még jobban idegesítette.

— Megmondom világosan; nem, nem vagyok ura a helyzetnek. Sőt, távol vagyok ettől, kormányzó úr. Idáig azért nem történt semmi incidens, mert állandóan hátráltunk, mert attól féltünk, hogy lesz. Most ők az urai a helyzetnek: csak mennek, mennek, zúgnak, mint a folyó, és én képtelen vagyok megállítani ezt az áradatot. Ez egy kicsit azért ijesztő, uram, több ezren vannak. Engedek. Mást se teszek, csak engedek Az első pillanattól.

— De hát ne engedjen! És próbáljon egy biztos helyen megkapaszkodni!

— Ha valahol megállok, abból óriási cirkusz lesz.

Még mindig ugyanazon a nyugodt, magabiztos hangon beszélt.

— Most hol áll?

— A Trinity Streeten. Erősített kordont alakítottunk.

— Te jó isten, a Trinity végén van a Capitolium!

— Ott, igen.

— Ez minden, amit mondani tud?

— Pillanatnyilag ez minden, kormányzó úr.

A kormányzó gondolkodott.

— Brown, hall engem?

— Igen.

— Az erősített kordonnak nem szabad engednie. Értette?

— Értettem.

— Zárja le a Trinityt, és tartsa a helyét.

— Minden eszközzel?

— Hm... Tegyük fel, hogy maga mindent megtesz, a legnagyobb erőfeszítést is. Ha szükséges, statuáljon példát. De csak egyszer, és ne fajuljon el a...

— Ez nem könnyű.

— Megértem, Brown. Majd én is gondolkodok rajta. Öt perc múlva visszahívom.

A kormányzó visszatette a kagylót, és le-föl kezdett járkálni dolgozószobájában. Ez a Brown egyáltalán nem tapintatos — fordult morcosan tanácsadóihoz. — Csak folyton kérdezni tud... Nyilvánvaló, semmi felelősséget nem akar vállalni.

— Hivatalnok — bólintott valaki. — Óvatos...

— Persze, persze — fordult feléje dühösen a kormányzó. — Na és mit tehetünk?

— Ön a politikus és nem Brown — hangzott egy érces hang. — Önnek kell irányítania. Végül is ön fog győzni vagy veréséget szenvedni. Ezért is, azért is ön tartja a hátát, nem pedig Brown. Ezzel ő is tisztában van. A legjobb, ha most senkivel szemben nincsenek illúziói.

— Persze, persze — bólogatott a kormányzó —, de azért mégis ...

— Brown az embereit fedezi, ön pedig Brownt, ilyen ez a játék — kezdte újra az előbbi tanácsadó, akit Grisdomnak hívtak. Kevésbé elfogult katonaember volt, nem szokott hízelegni soha. Kivétel volt a kormányzót körülvevő katonai tanácsadók körében. A többiek véleménye különösen bizonytalan időkben, kiszámíthatatlan érdekeket tükrözött. A politikus magányosságát ismerő kormányzó becsülte Grisdomot, noha őszintesége gyakran felbosszantotta.

— Maga nagyon merev, Grisdom — szólalt meg valaki. — Szoktunk fedezni, ez érthető, de vannak esetek, amikor hasznos lehet a beosztott magatartásának elítélése is.

— Akkor világosan meg kell neki mondani, mit akarunk tőle, érthetően és előre — válaszolt csendesen Grisdom.

— Az ember nem teheti mindig azt, amit akar. Akadnak kivételes helyzetek ... sőt ... felbukkannak nehéz feladatok ... aztán megszakadhat az összeköttetés is ... a legrosszabb pillanatban, akár. Sok minden lehetséges.

Grisdom fagyos pillantást vetett a szónokló tanácsadóra.

— Legalább ezerféleképpen kibújhatunk a feladatok alól.

— Nem így akartam mondani, de ...

— Elég, uraim — szólt közbe a kormányzó. — Kérem, fontosabb dolgunk is van, mint hogy itt veszekedjünk.

Ismét felemelte a kagylót. A kondicionált, friss levegő ellenére is hatalmas cseppekben folyt arcáról a veríték.

Döntöttem, ha jönnek, én lelépek. Ki kell mennem, ez csak természetes. Ez mindenkivel előfor-

dulhat. Nem tudhatom előre, hogy mikor, nem igaz? A vécében pedig megvárom, amíg elcsitulnak a dolgok. Ha itt maradok, még meg is verhetnek. Beszélni fognak rólam ... Ezek úgyis állandóan ezt csinálják. Fütyülök rájuk. Tőlem fölfordulhatnak, úgy, ahogy vannak. Mindig akadnak emberek, akik azt mondják: a te helyedben én ezt és ezt tettem, ezt meg ezt határoztam volna. A bosszantó az, hogy amikor cselekedni kellene, soha nincsenek az én helyemben ... Csak a rosszindulat beszél önökből, uraim, nem igaz? Én azt mondom, ha mindenki azért gürcöl, amiért felelős, minden a legnagyobb rendben van. Ha például a rendőrök rendesen végzik a munkájukat, egyetlen niggernek sem szabad átlépnie ezt a küszöböt, de még a Városházáét sem, sőt, még erre a térre se tehetik be a lábukat. De mindig vannak begyulladósok, akik sorsdöntő percekben elmennek pisálni, vagy elfordítják a fejüket, így aztán persze hogy semmi sem úgy történik, ahogyan azt előre elgondolták. Erre azután a többiek fizetnek rá, éppen azért, mert nem határoztak kellő időben, mert nem látták, hogy ... pedig biztosak voltak benne ... az ilyen magamfajta palik valóban undorítóak. Istenem, mit meg nem kell tenni azért a rohadt fizetésért. Veszélyben vagyok, kockázatot vállalok, és még azt hiszik, ez hoz valamit a konyhára. Egy túrót. Teszed hivatalnoki kötelességedet, és kész. Az elismerés, a kitüntetés, az úgyis másoké. Érdekes, nekem még egyetlenegyszer sem sikerült „másoknak" lennem. Pedig nem jönne rosszul. Mag, de a barátaim is kénytelenek lennének tisztelettel beszélni velem. Így van ez, de hiába mondanának akármit, az a fickó, akinek kitüntetése van, különb ember. Valami olyat tett, amiért más szemmel nézik. Megkérdezik tőle, hogyan szerezte? Megjátssza a szerényt, mintha az égvilágon semmit sem kiválóskodott volna. Ez épületes játék. Azt hiszem, a nőket

vonzza a kitüntetés, ez az igazi adu. Ha lenne valamilyen kitüntetésem, talán még Helen Parker is... biz'isten! El lenne ragadtatva, azt mondaná: „Alapjában véve maga egy hős, Walker", és én természetesen semmit sem tennék, hogy kiábrándítsam ebből. Elég lenne csak célozgatnom, rádöbbentenem, hogy egy hőssel szeretkezni más, az nem olyan, mint a többivel, az első jöttmenttel. Talán eszébe jutna, hogy szerencsét próbáljon. Talán. Először is az értetlent játszanám, a meglepettet: maga is, Helen? Az az asszony is, akit a legtöbbre becsültem, igen, igen... de nem, nem, ez ostobaság lenne; jól megtáncoltatnám, körbeugráltatnám, és végül még elhinné, hogy ő csavarta el az én fejemet, holott évek óta... No nézd csak, rá gondolok, és máris más ember leszek. Tényleg kellene egy kitüntetés, ez egészen biztosan megváltoztatná az életemet. Helen... Istenem, istenem, ez aztán a marha ötlet, én és a kitüntetés: *Ha jönnek, én nem megyek pisálni, itt maradok.* Nemesen megvédem dossziéimat, majd meglátják, oroszlán leszek, a törvényből pedig nem engedek. Igen, ha jönnek, lesz végre alkalom, hogy megmutassam, nem az vagyok, aminek hisznek. Remek! Ha jönnek, ha tüzet okádnak, ha mindent összezúznak, nosza, én hidegvérrel itt fogok állni à la James Bond az elszabadult tömeg előtt: uraim, a törvény az törvény, és egy amerikai állampolgárnak kötelessége tisztelnie a törvényeket, ámulni fognak, a főnöktől kezdve mindenki ámulni fog. Hát maga, Walker? Természetesen én. Jelentést kell küldenie a kormányzónak, világos, hogy engem kitüntetésre javasol. És akkor jönnek az újságok... „Walker hivatalnok magatartása a rendkívüli, súlyos körülmények között is példamutató volt és méltó a legnagyobb elismerésre." Valami ilyesmit írtak annak idején Smith tűzoltóról is, amikor a kis Ernstet élete kockáztatásával mentette ki a tűzből. Valami ilyesmit:

„Lelkiismeretére hallgatva..." — nem is olyan rossz! Magam előtt látom Mag arcát, meg az apósét. Helen Parkerét, a haverokét, mindenki csak ámul, bámul. *Csak jönnének már ezek a disznó négerek,* csak jönnének. Csak jöjjenek, ha van bátorságuk, várom őket. Ez persze veszélyes, de kockázat nélkül nincs semmi. Ó! Én magam fogom nekik kiosztani a választási lapokat, majd meglátják, hadd lássák meg. Tudják meg, az én nevemet fogja mindenki kiabálni: éljen Walker, az irodai alkalmazott! Az egyetlen férfi, akinek vér folyik az ereiben, úgy van!... Bizony, egészséges vér! És ezt Helen Parker tudja meg legelőször, amikor a nyakamba ugrik. De Magre is gondolnom kellene, bár ez sima válás volna csak, az ilyesmi megesik; no de Parkerrel sem árt azért az óvatosság, soha nem lehet tudni, ez egy elkényeztetett fajta, és az ilyen babák sokszor kiszámíthatatlanok. Édes Istenem, majd ha Helen fenekét két kézre kaphatom! Mit meg nem tenne az ember, hogy jó legyen egy ilyen nőnél. Ha erre gondolok, még az életemet is kockára tenném. Csak a feladatomat teljesítettem, én amerikai állampolgár vagyok, ezt fogom mondani a kormányzónak, amikor átveszem tőle a kitüntetést. Meg lesz hatódva, és össze fog velem ölelkezni. Mindenki meghatódik, mindenki ünneplőbe öltözik. Aztán nap mint nap fogadások. Versengeni fognak értünk a vacsorameghívásokkal. Csak az a kellemetlen, hogy ezeket a meghívásokat viszonozni is kell, és ez drága mulatság, és lenne, aki nem szívesen jönne el. De talán kivételes helyzetemre való tekintettel nem kell minden meghívást viszonoznom, majd meglátjuk. Mert egy hőst vendégül látni nagy megtiszteltetés, ezért nem jár ellenszolgáltatás, hiszen maguk, uraim, ugyebár nem hősök. Hősök között a vendégeskedés természetes dolog. De a hőst egyáltalán nem érdeklik a többiek, ez az igazság, és ha ezt udvariatlanságnak tartják,

akár a szemükbe is mondhatom. Mag telefonált a szerelőnek, biztos vagyok benne, megígérte, de a nők sokszor csak úgy ígérgetnek a levegőbe, nem tudom, miért, úgy látszik, ilyen a természetük. Nagyot néz majd Mag, amikor hős leszek. Végre megtudja, hogy nem vagyok akárki, és ezen majd eltöprenghet. Igaz, már előbb is elkezdhette volna, de hát legyünk igazságosak, már kiválasztott a többi közül, amikor hozzám jött, de lutri az ilyen frigy, rendszerint alig ismerik egymást a párok. Nem tudom, a szabad szerelem jobb-e. Azt mondják, Oroszországban van ilyen, csakhogy az oroszokban nem lehet megbízni, kommunisták egytől egyig, hogyan bizonyosodjék meg efelől az ember. De mondhatnak akármit, nem buta találmány, hogy a nő akkor fekszik le veled, amikor akarod, és még a felelősséget sem kell érte vállalnod. Ah! Ha lenne merszünk, mi mindent tehetnénk! Bosszantó, mennyire félnek az emberek a bátor cselekedetektől. *Csak tudnám, jönnek-e, nyakukon az egész rendőrséggel,* kíváncsi vagyok. Velem fog meggyűlni a bajuk, meg bizony, úgy látszik, tegnap nem kaptak eleget. Ma majd lecsillapítjuk őket, és ez az én érdemem lesz. Persze a rendőrség sem bánik velük kesztyűs kézzel. Ők lehűthetik majd ezeket a fekete vitézeket, de hát ez is az ő fekete lelkükön szárad, mi a fenének akarnak annyira szavazni. Én talán szavazok? Igen, engem köteleznek, de például Parker, vajon ő szavaz-e? Minden vasárnap elmegy horgászni; szavazni vagy nem szavazni, mit érdekli őt ez az egész. Tessék, vegyenek a tüntetők példát róla! Persze, ha róla vennének példát, nekem semmi esélyem nem lenne hőssé válni. Nekem itt az alkalom a választásra: vagy a hősiesség, vagy a nyugalom. Túlságosan sokat úgysem kockáztatok, hát a hősiességet választom. Persze marhaság lenne itt megvárni, amíg agyonütnek. Egy picike, elviselhető sebecske persze nem lenne rossz, csak éppen

akkora legyen, amekkoráért már megkaphatom a kitüntetést. Ó! Én csak töprengek, fantáziálok, csűröm-csavarom a dolgokat, az ember mindig túl sokat gondolkozik. A legjobb várni, és engedni, hadd folyjanak az események a maguk medrében.

Húsz méternyire a megerősített kordontól megálltak a tüntetők. Parányi *no man's land** választotta el őket a közhatalom embereitől, tanácstalanok voltak, szemüket várakozóan Webb tisztelendő atyára függesztették. Teli torokból énekeltek.

A tömeg előtt Webb elkülönülten, mozdulatlanul állt, szemét az égre emelte, kezét összekulcsolta, imádkozott.

A másik oldalon a rádiók sípoltak, az autók kipufogóinak robaja egybeolvadt a kutyák morgásával, hátul szorosan egymás mellé állítva sorakoztak a kocsik, a rohamsisakos, fegyveres emberek, idegesen rágták a rágógumit, kényszeredetten viccelődtek egymással.

Eljött a döntő perc, mindenki tudta.

Webb felemelte a kezét, s ahogyan elcsitul a vihar, lassanként csönd támad körülötte.

A levegő feszültséggel telt meg.

De ebben a nem várt csendben Webb atyától Brown vette át a kezdeményezést, gyorsan kihasználva a kedvező pillanatot. Felállt parancsnoki kocsijában, és röviden kiadta a parancsot.

— Hangerősítőket bekapcsolni!

Aztán egyik embere kezéből átvette a mikrofont, megpróbált nyugodt, határozott hangon beszélni:

— *Now, listen, you folks*** — kezdte —, utatok végéhez értetek. Meghátráltam előttetek idáig, nehogy valami jóvátehetetlen történjen. Visszavonultam embereimmel, autóimmal, nem vetettem be se

* Senki földje. — *A ford.*

** Ide figyeljetek, emberek. — *A ford.*

gázt, se kutyákat, se lángszórókat. El kell ismernetek, hogy semmiben sem provokáltalak titeket. De nekem is parancsolnak. És a parancs így szól: egy lépéssel se tovább! Én teljesítem a parancsot, és ti is teljesíteni fogjátok, erről kezeskedem. Azt akarom, hogy mindenki előtt világos legyen: EGY LÉPÉSSEL SE TOVÁBB. Ettől a pillanattól kezdve tüntetéseteket sikeresnek tekintem. Megmutattátok egységetek és akaratotok hatalmas erejét. Ezt figyelembe veszi városunk vezetősége is, ebben biztos vagyok, pontosan úgy, mintha eljutottatok volna a Capitoliumig. Most pedig, ti is, mi is, fejezzük be tehát! Mondom: a sikert elértétek. Maradjunk meg ennél. Szép rendben oszoljatok szét, barátaim! Oszoljatok! Vége van.

Hatalmas moraj fogadta ezeket a szavakat. Brown a homlokát törölgette. Webb ismét felemelte a kezét. Csend lett. A pap kimért léptekkel elindult a rendőrfőnök felé.

— Rendőrfőnök úr — mondta —, tüntetésünk célja az, hogy közülünk néhányan feliratkozzanak a választók listájára. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy el kell jutnunk a Capitoliumig, s ott néhány emberünknek, akár csak jelképesen is, be kell lépnie az irodába. Biztosíthatom önt arról, hogy mindez a legnagyobb nyugalomban történik, ha ebben segít nekem.

— Segíteni? Hogyan?

— Engedjen el minket a Capitoliumig. Engedje, hogy néhányan bemenjenek, és feliratkozzanak, ezeket az embereket mi választjuk ki, és felelünk értük. Ezalatt énekelni fogunk, teli torokból, de az énekléstől még soha senkinek semmi baja nem származott. Így ön is teljesíti kötelességét, és tüntetésünk is eléri célját. Semmiféle rendbontás nem lesz, mindenki elégedett lehet.

— Én beleegyeznék — válaszolta a rendőrfőnök —, csakhogy felsőbb parancsot kaptam.

— Hívja fel a kormányzót. Mi várunk, ha szükséges. Kész vagyok mindenre, hogy ez a tüntetés békés és erőszakmentes maradjon, de természetesen, el kell érnie célját.

Brown gondolkodott egy pilanatig.

— Oké! Meglátjuk, mit tehetek. Kérek öt percet. Felhívom a kormányzót.

— Köszönöm.

— Nézze, nekem is rokonszenvesebb ez a megoldás, ha vele célt érünk.

— Köszönöm, Isten megsegíti önt — mondta Webb.

A rendőrfőnök felhívta telefonon a kormányzót. A pap az övéi felé fordult, és hangosan kiáltotta:

— Öt perc várakozás!

Úgy mondta ezt, mint egy állomásfőnök. A tömegen nevetés futott végig. Az első sor leült a földre, hamarosan a következő sorok is követték a példát, mint a hullámgyűrű mozgott harmonikusan a tömeg. A feszültséggel teli órák után a hangulat is feloldódott. Érezték, kezükben a győzelem. Újra felhangzott az ének! *We shall overcome.* A fekete arcok felengedtek, testükkel a ritmust követve ringatóztak. Időnként itt is, ott is felállt egy-egy asszony, és lelkes dallal szólóba kezdett, a többiek ütemes tapssal kísérték:

Ott a Capitolium, Gyerünk!
Ott a Capitolium, Gyerünk!
Isten vezérel minket. Gyerünk!
Ő vezérel minket. Gyerünk!
Ott győzni fogunk. Gyerünk!

Aztán szoknyájuknál fogva társaik visszahúzták őket. Lázas elragadtatás tüzelt az arcukon, amikor leültek, bőrükön verejték csillogott, alig-alig tudtak lecsillapodni, miközben mindenfelől gratuláltak nekik. „Jól énekeltél, Bessie — mondták többen is

—, igazán szép volt." És ilyenkor az asszony vagy éppen a férfi, széles szájjal nevetni kezdett.

Brown a telefonnál tárgyalt. Az ezernyi várakozó ember leste mozdulatait, arcát, de ő nem zavartatta magát.

Néhány méterrel odább a redőny nyílásán keresztül William fegyverkereskedő percről percre követte az eseményeket. Bishop felé fordult. Szinte megkékült dühében.

— Meglátja, ezek a csirkefogók utóbb még szépen kiegyeznek egymással. Ez a Brown áruló. Úgy táncoltatják, ahogy akarják. Ez egy disznó!

— Az egyetértés jobb a civakodásnál — jegyezte meg Bishop óvatosan. — Nyugodjon meg, öregem.

— Nem és nem! Ebből nem esznek! — üvöltötte a másik. — Nem engedünk ezeknek a rohadt négereknek.

Teljesen megfeledkezett magáról. Felkapott egy puskát, felemelte, és csövét kidugta a redőny nyílásán.

— Mit csinál? Megbolondult? — kiáltott fel Bishop.

És esetlenül rávetette magát a fegyverkereskedőre.

A másik idejében észrevette a szándékot. Leengedte a fegyvert, félreugrott, és egy pontosan irányzott ütéssel állon vágta a beavatkozót.

— Gazember! Tudtam, hogy áruló vagy!

A szabó elvágódott, nem mozdult többé. Amikor visszanyerte eszméletét, a fegyverkereskedő még tarkón vágta a puska tusával. Aztán kapta fegyverét, és keményen a vállához szorította.

A rendőrfőnök és a kormányzó beszélgetése véget ért. Lassan Brown arcán is elsimultak a ráncok. A tüntetők már tudták: nyertek. Brown mosolygott, és visszatette a kagylót. Kacsintott a tiszteletesnek.

Webb összekulcsolt kézzel közeledett.

Lövés dörrent.

Halálos csend támadt. A barikád mindkét oldalán mindenki megdermedt egy pillanatra.

A tiszteletes mozdult egyet, kiegyenesedett. Beszélni próbált, aztán ismét összeesett. Halott volt.

Ebben a percben egy emberként üvöltött fel a tömeg, és egyetlen mozdulatban megindultak, előre.

Brown egy vicsorító fekete arc mögött késpenge villanását látta, torkához közeledett. Érezte, hogy az acél a húsába hatol. Mindennek vége van, tudta már.

Ed karjánál fogva tartotta vissza Bartot.

— Hallod, hallod?

A szakállas figyelt.

— Történt valami...

Már nem nevettek. A kis csoport megállt, figyelt. A lárma, amelyre felkapták fejüket, egyre nagyobb lett. Az utcán egy lélek sem járt. Félelmetes volt az ellentét a kihalt utca és a néhány háztömbbel arrébb erősödő morajlás között. A fiúk idegesen babrálták gumibotjukat, határozatlanul, némán álltak. Lövések dördültek. Arcukon meglepetés tükröződött.

— Az ördögbe! — dünnyögte a főnök. — Lőnek!

Ezek a fiatal farkasok a polgárjogi harc kezdete óta megszokták már, hogy a feketék csak jelszavakat kiabálnak, de mindig békésen tüntetnek. Így ők is minden kockázat nélkül szórakozhatnak. De a lövöldözés már nem gyerekjáték. Elveszítik biztonságukat, zavarba jönnek, egyik sem mer a másikra nézni.

A lövöldözés egyre erősödött. Szirénák süvítettek, kutyák ugattak, kiabálás, sípszó hallatszott jól kivehetően. A zajt fegyverkattogás nyomta el, ez végképp elvette bátorságukat.

— Golyószóró!

— Ez golyószóró? Tiszta hülye vagy!

— Hallgasd csak...

— Inkább 75-ös puska, erre nem gondolsz?

— Egy puska ilyen hangot ad: „bum". Ez pedig „tak" volt...

— Golyószóró ez, biztos vagyok benne.

— Mondom neked, hogy nem az.

Bart félbeszakította őket:

— Figyeljétek csak, srácok, ez valódi golyószóró, higgyétek el nekem. Értek hozzá.

Hatalmas termete, kora, öblös hangja meggyőzte őket. A legidősebb fiú, a főnök, legfeljebb csak húszéves volt, Bartot ő is felnőttnek nézte. Mindenki a szakállas felé fordult.

— De... de... — lihegett az egyik legfiatalabb —, úgy gondolja, igazából lőnek?

— Mondhatom.

— Igazi tölténnyel?

— Abban biztos vagyok.

Haboztak egy pillanatig.

— Mit csináljunk?

— Indíts haza, de gyorsan — tanácsolta Bart. — Azt a négert meg majd máskor verjétek meg. Az az érzésem, hogy a téren darabokra tépnek minket, és ez nem nagyon kellemes érzés... Menjetek haza, jól zárjátok be az ajtót, és hallgassátok a rádiót. Ez az én véleményem. Egyébként csináljatok, amit akartok.

A főnök nagyokat bólogatott.

— Azt hiszem, ez lesz a legjobb, srácok... Ha ez igazi harc... hm... a legjobb hazapucolni.

Az utca végén fiatal néger tűnt fel, és feléjük közeledett, nem vette észre őket. Fájdalmas arccal lépkedett, sántított is. Bal lába térden alul csupa vér volt. Fejét lehajtva közeledett. Mint aki menekül.

A főnök embereire nézett és mosolygott. A madárka önként berepül a kalitkába. Ostobaság lenne

elszalasztani ezt az alkalmat. A néger már csak alig néhány lépésre volt tőlük.

Még mielőtt bármit tehetett volna, körülvették a sebesültet. Az felnézett, félt. Egész testét veríték öntötte el.

— Nem tetszik valami, Dezső?

Nevettek. A két francia félreállt. Bart megfogta barátja vállát, és erősen megszorította.

— De hiszen tiszta kosz!

— Nem undorodsz?

— Te verekedtél.

— Jól elkaptak, kicsikém?

— Ez szűzlányvér a lábadon?

— Válaszolj, ha hozzád beszélünk!

— Azt akarod, hogy udvariasságra tanítsunk?

A fekete fájdalmában leroskadt.

— Azt hiszem ... eltaláltak ... a lábamba ment egy golyó ...

— Ez még golyóval gurigázik!

— Veszedelmes játék!

— Úgy látszik, túlságosan megpörkölték.

— Hagyjatok.

Könyörögve nézett rájuk.

— Talán legyetek szívesek, vagy mi a fene.

— Legyetek szívesek, hagyjatok — mondta a fiú.

— Én nem bánom, de csak ha szívesek leszünk. És lehet, hogy nem leszünk szívesek, nos? Mit szólnak hozzá, uraim? — kérdezte a főnök.

— Én nem leszek szíves — csendült egy hang.

— Én sem.

— Meg én sem.

A főnök tettetett sajnálkozással fordult felé.

— Hallottad, Dezső? Nem lesznek szívesek. Semmit sem tehetek.

A sebesült könyörögni kezdett.

— Lázas vagyok, hagyjatok elmenni. Ha nem

kötöznek be, elüszkösödhet a lábam, tudom is én, mi lesz velem ...

Letorkollták, hogy korai halála nem lesz nagy vesztesége az emberiségnek.

— Mit tudjátok ti azt? — vágott vissza rögtön, némi büszkeséggel a fiatalember.

És most először egyenesen kínzói szemébe nézett.

— Nézzenek oda, hogy kinyílt a csipája!

— Mit képzel ez magáról!

— Megáll az ember esze!

— Fasírtot csinálhatnánk belőle, és még neki áll feljebb!

— Neked is lenne a szennyes pofádon mit fehéríteni!

Távolabb elhallgatott a géppuska. De még mindig kiabáltak és zajongtak, a hang egyre közeledett.

A sebesültet kérdezgették.

— Mi történt?

— Lőnek — válaszolta. — Először Webb tiszteletest ölték meg. Akkor mindenki megindult. Lőni kezdtek. Bele a tömegbe. Amikor eljöttem, legalább tizenöt halott volt az utcán.

— Tizenöt halott — vetette közbe valaki —, tizenöt szaros néger, ez is valami. Jól dolgoznak.

— A rendőrfőnököt is megölték — vágott vissza a fiú, mintha tovább beszélgetne velük. — Nemcsak a feketéket lehet megölni.

Ez már túlságosan is provokáló volt. Bot csattant a fején, zuhogtak az ütések. Megpróbált védekezni, de gyenge és ügyetlen volt. Hamarosan összeesett, átkozta ezeket a támadó vadállatokat, aztán mozdulatlanul, nyögve, szaggatott ruhásan elterült a földön, számtalan sebből vérzett.

— Ezt azért kaptad, Dezső, hogy megtanuld, hogyan kell viselkedni!

— És örülj neki, hogy ráadásképpen nem vágtuk le a pöcsödet!

Az áldozat még mondani akart valamit.

— Mit mond?

Elhallgattak és körbeállták. Halkan, de kivehetően nyögte a szavakat:

— Ezt még visszakapjátok mindannyian.

A főnök az arcába vágott.

— Nézzétek, a szarost!

— Kikészítjük?

Valakinek jobb ötlete támadt.

— Vigyük Tommyék kertjébe. Ott aztán nyugodtan kerékbetörhetjük.

— Nem ér ez annyit. Máris félig halott a szerencsétlen.

— Egy friss hússal jobban szórakozhatnánk — szólalt meg a főnök. — Ez itt úgyis a végét járja már, és a tetejében csupa vér. Összemocskoljuk magunkat vele. Az pedig undorító!

A többiek helyeseltek. Néhány lépésnyire tőlük Bart már alig bírta visszatartani társát.

— Csak semmi beavatkozás — sziszegte erősen tartva Edet —, semmi feltűnés. Semlegesség, bogaram. Nem vagyunk otthon.

— Undorodom tőled — kiabálta Ed. — Itt készítik ki szemed láttára ezt az embert, és még csak meg se szólalsz? Meg se mozdulsz?

— Semleges vagyok. És különben is, tegnap este én már megkaptam a magamét. És semmi kedvem nincs újrakezdeni. Csak nem képzeled, hogy ketten összecsomagoljuk ezeket a tigriskölyköket? Hidd el, nem fogják megölni.

— Honnan tudod?

Ednek felfordult a gyomra. Hányingere volt. Nem bírta elviselni ennek a nyomorult testnek a látványát. Gyilkolni tudott volna. Szerette volna elkapni őket, a fejüket szétverni, hogy érezzék a fájdalmat, hogy tudják meg ők is, mi a félelem, a megalázkodás, a pofonok, amiket mindig csak adnak, de még soha nem kaptak vissza. Miféle bandába keveredett? Hirtelen Párizs jelent meg a sze-

me előtt, a Concorde tér, a sietős, nemtörődöm emberek, a kellemes nyári melegben fényképező turisták, a taxik, az autóbuszok, a város hatalmas terét körbefogó szobrok, a felcicomázott és fenségesen elterpeszkedő hölgyek... Marseille, Lyon, Lille... Franciaország... A Tuilerieák a játszadozó gyerekekkel, a komoly arcú nevelőnőkkel... És a Szajna, a drága, ellenállhatatlan és csendes Szajna. Vajon most mit csinálhatnak szülei, barátai, akiket szeret?... De messzire van minden. Soha nem érezte még ennyire a honvágyat...

Bart elvonszolta.

— Ne verekedj, kisöreg. És főleg ne filozofálj! Én nem vagyok professzor. Én figyelek, de nem teszek megjegyzést. Tedd ezt te is!

Ed öklendezett. A kanális fölé hajolt, és hányt. Bart a hátát veregette.

— Ez az... öregem, ez az... nyugodtan könnyíts magadon. Meglátod, elmúlik. Ez az... ez az...

Egy idő múlva a diák felegyenesedett. Két könnycsepp csurgott végig az arcán. Szétnyitotta a kezét, percekig ég felé fordított tenyerét nézegette. Bart nyugtalanul tekingetett rá. Ed határozott léptekkel az amerikaiakhoz ment.

— Gyávák — ordította. — Gyáva alakok vagytok mind, egytől egyig.

Először nem értették. A kör szétnyílt, a földön elterült áldozatig ment. Letérdelt melléje, kezét a sebesült homlokára helyezte. Bőre a láztól szinte égetett.

— Bepiszkítod magad, francia!

— Kórházba kell vinni, de gyorsan — mondta Ed. — Nincs valamelyikteknek kocsija?

A fiatalemberek értetlenül néztek.

— Ez teljesen bedilizett!

— Bolond!

— Mi baja?

Ed szembefordult velük.

— Az a bajom, hogy előttem egy sebesült ember fekszik, és én kötelességemnek tartom segíteni neki. Ezt diktálja az emberségem. Az emberség, bizony! Nem tudjátok megérteni?

— *Ezt* te embernek nevezed? — kérdezte komolyan az egyik fiú.

— Igen, én *ezt* embernek nevezem.

— Ebből mindenki megtudta, hogy francia vagy és nem idevalósi!

A déli hanglejtéssel és akcentussal kiejtett mondat általános nevetést váltott ki.

A főnök megrántotta a vállát:

— Ide figyelj, öregem, te azt csinálsz, amit akarsz. Ez a demokrácia. De adok neked egy jótanácsot: kopj le. Te ezt nem értheted. Mi most mindenesetre lelépünk. De semmi értelme nincs, hogy beállj rongyszedőnek, és minden szemetet felszedj az utcáról. Szevasztok!

— Gyáva alakok vagytok! Gyávák! Gyávák!

A fiatalemberek meglepetten néztek rá. Biztosan a nap ártott meg neki, a napszúrás vette el az eszét. Megesik az ilyesmi. Még ha vigyáz is az ember. Georgiában csalóka a nap. Könnyen kibabrál az emberrel, ha nem védekezünk: pedig ebben az államban még az indiánok is védekeznek ellene. A francia egyetemista bizonyára nem törődött ezzel, most aztán összehord hetet-havat; talán azt sem tudja már, hol van, mit csinál. Együttérzéssel tekintettek rá. Szegény fiú!

A közvetlen közelben géppisztoly csattogása vágta ketté a csendet. A főnök társaira pillantott, és a banda tagjai, mint csirketolvajok, elszeleltek.

— Szevasztok, franciák, minden jót!

Néhány pillanat múlva üres lett az utca. Ed a sebesült mellett térdelt, tőle néhány méternyire Bart állt rosszkedvűen, tétován.

V

A Trinity Streetet sűrű füstfelhő borította.

Egy tízezres tömegben az igaz harcosok vannak többségben, de mindig akadnak másfélék is, a szentekkel és az apostolokkal együtt tüntetnek a júdások és azok, akik szeretnek a zavarosban halászni: míg a legtöbb fekete tüntető a történtek ellenére is jogaiért folytatta a harcot, és elszántan a Capitolium felé menetelt, egy hátramaradó csoport csatatérré változtatta az utcát: ők raboltak és fosztogattak, áruházakba törtek be, házakat gyújtottak fel, méterről méterre küzdöttek, kővel, botokkal, benzinespalackokkal, vagy éppen fegyverrel a rend fenntartói ellen, újabb és újabb utcákat foglalva el. A Webb tisztelendő atya ellen elkövetett merénylet után a rendőrséget meglepte a rajtaütésszerű támadás, erre egyáltalán nem számított, a harcban szétforgácsolódott korábbi ereje és itt is, ott is kénytelen volt meghátrálni.

A kordon felbomlott. Az események irányítása kicsúszott a rendfenntartók kezéből.

Ahogy a hangyaboly megrohamoz egy földtúrást, úgy tört előre megállíthatatlanul a fekete áradat, nem volt erő, amely gátat vethetett volna neki. Az úton fekete és fehér hullák hevertek. Az első lánc szétverte és felgyújtotta a kocsikat. Még előrébb jutottak. Egy dzsípet egyszerre tízen ragadtak meg, húsz kar emelte a magasba utasaival együtt, s az szalmabábuként repült a revegőbe. A rendőrségi Dodge-camionok is sorban kigyulladtak. A lövésekkel megtizedelt első csatasort hamarosan másik váltotta fel. A támadás egy percre sem lanyhult: harcosuk bőven volt a négereknek. Tervszerű

pontossággal felgyújtottak minden kocsit. Időnként felrobbant egy-egy benzintartály, tüztől vöröslő, formátlan vasdarabok fröccsentek szét a levegőben, minden élőt elpusztítva maguk körül.

A feketék megállás nélkül nyomultak előre. A pacifizmusról, a bölcsességről, a méltóságról, mindenről megfeledkeztek már. Most vágtak vissza szinte önkívületükben az évek hosszú során kapott pofonokért, megaláztatásokért. Csak az ösztöneikre hallgattak, vérükre, bosszúvágyukra, a leszámolás vágyára. Megmámorosodtak attól az érzéstől, hogy ők az urak mindenütt: az utcákon, a városban; megrészegültek erejüktől, elkápráztatta őket hatalmuk. A szónokok már régen tehetetlenül elhallgattak, de a rendőrség soraiban is fejetlenség uralkodott, az egymásnak ellentmondó parancsok szétzilálták a szervezettséget. Az emberek csak saját életükért harcoltak. Saját bőrüket mentették. Semmi egyébre nem gondoltak már.

És végül megtörtént. A rettegett és sokáig csak hamu alatt vöröslő parázs lángra kapott. A rádió, a televízió már az egész országban szétkürtölte a megdöbbentő hírt: Atlantában a néger tüntetők szabályos csatát vívnak a rendfenntartó erőkkel, Chicago, Los Angeles és a többi város emlékezetes néger zendülései ehhez képest csak gyerekjátékok voltak. Most először, gondolkodás nélkül lőnek mindkét oldalon. Öldöklik egymást az emberek, akár a háborúban, minden méterért, minden utcáért harcolnak, és a feketék mindenkit elpusztítanak, aki csak útjukba áll. Több száz halott a vesztesség, egy órai harc után. Megtörtént, amiben az amerikaiak soha nem hittek, ami eddig elképzelhetetlen volt, bekövetkezett ezen a napon.

A hírszolgálat óriási gépezete néhány perc alatt mozgásba lendült, az események híre pillanatok alatt bejárta az egész Egyesült Államokat.

A rendfenntartó erők még tartották a Capitolium

felé vezető út bejáratát. A hatalmas téren emberek és kocsik leírhatatlan összevisszasága uralkodott. Parancsok röpködtek, szirénák süvöltöttek, motorok zúgtak, több helyütt könnygázbomba robbant, a kutyák felbőszülten ugattak, arrább sebesültek nyögtek, és a rendőrök szitkozódtak; a demokrácia szimbólumát, ezt a teret a süvítő golyók egyszerre pokollá változtatták.

Snake látta, kutyástul kilőtték mellőle Mase őrmestert, Clarket és a többieket. Brave és ő még harcoltak. A pórázt rövidre fogta, alig tudta visszatartani kutyáját, kezét már véresre marta a szíj. A vértől lucskos Brave nem sebesült meg. Még most is rettenthetetlenül szembenézett ellenfeleivel. De Snake már nem bírta tovább. A csapat már nem létezik, mire jó hát, ha elpusztul az utolsó ember is, mondta magában. Nagy nehezen sikerült behúzódnia a tér egyik házának árkádja alá, elnyúlt a lépcsőfeljáraton. Hátát a falnak támasztotta, magához szólította kutyáját. Az állatnak lógott a nyelve, nagyokat lihegett, akár egy fujtató.

— Eleged volt ebből, mi? — kérdezte szelíden Snake, közben az állat fülét simogatta.

Azon töprengett, vajon mit csinálhat most az édesanyja azon a kis dél-carolinai farmon, ahol ő is született. Igaz, hogy a mama csak este, munka után hallgatja a rádiót, de ezekről a hírekről biztosan értesült. A szomszédok már elújságolták neki. Érdekes, mennyire szeretnek az emberek híreket terjeszteni és főleg kellemetlen híreket. Szinte maga előtt látta az öreg Sanderst azzal a hegyes orrával, csillogó szemével: „Az nem éppen farsangi mulatság, Martha, ahol most a maga fia van! A tvben azt mondták . . .” Az anyja kötényébe törölgeti kezét, szinte beteg a nyugtalanságtól: „Mit mondtak, Sanders, mesélje, mesélje gyorsan . . .” Az a dög pedig örül a hatásnak. Aztán kacskaringósan újra nekikezd, kerülgeti, mint macska a forró kását,

hogy tovább tartson káröröme. A disznó. Anyuka végül is félbeszakítja, és rohan a rádiójához. Fel kellene hívnom őt ma este, hogy megnyugtassam: egyetlen gyermeke jól van. Szegényt szörnyű csapás érte úgyis: elvesztette élete társát. Most már csak én maradtam neki. Igen, telefonálni fogok. Ez persze elég drága mulatság, anya biztosan majd kiugrik a bőréből, amikor meghallja a telefoncsöngetést. Csak nagy ünnepeken szoktunk telefonálni egymásnak. Legfeljebb most röviden beszélgetünk. Édesanya nevet majd, boldog lesz, és megkérdezi tőlem, a csata után váltottam-e már tisztát, meg ne fázzak átizzadt ingemben. Az anyák már csak ilyenek. Snake mosolygott.

Brave megremegett, és fölriadt álmából. Hatalmas néger lapult meg a lépcső alján, szemét mereven a kutyára szegezte. Jobb kezében egy sarlószerű kést szorongatott. Brave felmordult, de idomított kutya volt, alig mozdult.

— Maradhass, öregem — nyugtatta csendesen Snake.

A fekete szeme szikrázott a gyűlölettől. Egyikünknek befellegzett, gondolta Snake. Milyen marhaság. Semmi kedve nem volt meghalni. Arra gondolt, hogy ő még dolgozni szeretne, otthon a farmon, művelni majd a földet, matuzsálemi kort érne el, és nagy, fehér szakálla lenne, amint a patríciusoknak volt, meg hogy mennyi örömet szerez még édesanyjának. Neki élnie kell — tette fel magában.

Úgy érezte, megkönnyebbült, feloldódott benne a feszültség. Valahonnan nagyon magasról és nagyon messziről szemlélte mindazt, ami körülötte történik. Furcsának találta ezt a kis külön csatározást, a nagy csata árnyékában. Mintha egy hatásos filmjelenet lenne. Talán még felvevőgépeket is elhelyeztek a tetőn, a lépcsőfeljárat fölött? Snake nagyon szerette a kalandfilmeket.

Még mindig a földön ült, kutyáját pórázon tar-

totta. Meg sem mozdult. A néger higgadt következetességgel sértegette.

— Na gyere, te nagylegény. Ne ijedj be. Megígérem, hamar végzek veled meg a dögöddel is.

— Azt akarod, hogy széttépjen? — kérdezte Snake ugyanolyan nyugodtan. — Menj inkább a barátaidhoz, és felejts el engem!

— Majd máskor, haverom! — vágott vissza a fekete. És jóízűen felnevetett; élvezte a helyzetét, bízott önmagában. — Sokáig szórakoztatok a feketékkel, ma mi játszadozunk veletek. Ki-ki a maga emberével.

Nevetett, és feljebb lépett egy lépcsőfokkal. A néger bátor volt. Csak kiáltania kellett volna, máris segítségére sietnek a többiek. Nem kiáltott. Magának akarta ezt a fehéret, egyes-egyedül magának. A kutyával együtt. Nagyon biztos volt erejében.

— Fogd meg — szólt hirtelen Snake. És elengedte Brave-et.

A kutya elrugaszkodott, és egyetlen ugrással ellenfelén termett, tépőfogai rögtön a néger torkába mélyedtek. Igazán jól idomított állat volt. A váratlan támadástól a fekete a földre esett, de kését még az állat gyomrába döfte. A kutya elengedte, és élettelenül zuhant mellé. A fekete meglepetten bámult, mintha nem értené, mi is történt vele. Összemart torkából dőlt a vér. Haldoklott.

Snake lassan felemelkedett, és feléje indult a lépcsőn.

— Megölted Brave-et, kinyírtad a kutyámat.

Nem tudta elhinni. Az állat felnyitott hassal terült el a földön, már nem lélegzett. Snake fölébe hajolt, és simogatta szőrét.

— Megölted a társamat — mondta a haldokló feketének. — Megölted a barátomat. Én szerettem őt. Te arról még nem hallottál, hogy az ember szerethet egy állatot?

Könny szökött a szemébe. Hirtelen felordított:

— Ezt az ilyen néger ringyóivadék nem érti meg!

Megragadta a véres kést, és mintha csak egy tuskót hasítana szét, egyetlen csapással kettévágta a fekete fejét.

— Ebből majd megérted.

És felment a lépcsőn, leült előbbi helyére, hátát az ajtónak támasztotta. Rágyújtott egy cigarettára. Keze remegett. Brave, kiskutyám, ismételgette, kicsi kutyám. Megölték a kutyámat.

Még sírt, amikor néhány perccel később egy fekete ráemelte fegyverét, és fejbe lőtte. Snake egyetlen védekező mozdulatot sem tett.

A Capitolium előtt folytatódott a mészárlás. A feketék csaknem az egész teret kezükben tartották már. A rendőrök bal felé vonultak vissza, a Capitolium mögött keresve menedéket.

Hátul, a romokban álló Trinity Streeten egy helyütt, William fegyverkereskedő üzletében, még volt ellenállás. A lövésektől kilyuggatott redőny előtt egymás hegyén hátán feküdtek a hullák. William kézigránátokkal védte magát. Lőszere volt elég, és hatalmas pusztítást végzett támadóinak soraiban. Rakaszokból valóságos erődítményt épített ki megbújva a redőny mögött, és mivel kitűnő fegyverei voltak, nem bírtak vele.

Időnként kidugta a fejét, rágalmakat, szitkokat üvöltött a tömeg felé. Hiába lőttek rá, nem találták el. Őrjöngött, szeme kifordult, szája habzott a dühtől, egész teste izzadt és véres volt: egy kő felsértette a vállát.

— Gyertek csak, fattyúk, gyertek, rohadtak, ide jöjjetek disznók, ha mertek — ordította. — Williamet nem kapjátok el! Ezt én mondom nektek!

Lábánál Bishop holtteste hevert, egy utcakő zúzta szét a fejét. A kis szabó nem árul többé öltönyö-

ket. Vasárnap sem megy már horgászni. Felesége is hiába várja haza ma este.

William egy pillantást vetett szomszédja összezúzott fejére, aztán leköpte. Csalódott benne. Bishop nem a Klanba való ember. Délután nevetségesen viselkedett, sőt határozottan veszélyesen, amikor meg akarta akadályozni Webb tiszteletes kikészítését. Megkapta, amit megérdemelt. A Klannak erős emberekre van szüksége, olyanokra, akik nem ismerik a megalkuvást, és ha kell, a végsőkig kitartanak; igazi amerikaiakra, nem pedig ilyen gyáva nyulakra, akik saját lelkiismeretük rabjai. Pusztuljon az ilyen!

Közben a helyzet válságosra fordult. A rendőrség elmenekült, és úgy tűnt, a fegyverkereskedő teljesen elszigetelődik. És William sebe elég csúnya volt. Mit lehet tudni, meddig bírja, ha nem kap segítséget a . . .!

Vigyor jelent meg arcán, a homlokára ütött. A Nagy Sárkány! Hogyan is nem gondolt erre eddig. A Nagy Sárkánynak tudnia kell a történtekről. A Klan-főnök soha nem hagyja cserben az embereit.

A nyíláson kidobott két gránátot, így most egy-két percig békén hagyják. Megragadta a telefont. Különös véletlen folytán a készülék működött. Megkapta a vonalat, tárcsázott, a számot fejből tudta, feszülten figyelte a kicsöngést. Szíve hevesen vert mellkasában. A Nagy Sárkány majd megsegíti őt. Összetoborozza a barátokat. Eljönnek őt megmenteni. Akkor pedig bosszút állnak. Ajjaj, micsoda bosszú lesz, micsoda négermészárlás, mindent visszaadhatnak! Jó néhány négert lassú tűzön égetnek meg, gondosan meghosszabbítják szenvedésük idejét, így nyírják ki . . . Gyönyörű látvány lesz. Szinte már látta is lelki szemeivel. A vonal másik végén felvették a kagylót.

— Halló?

— Halló! Halló! Ön az, Nagy Sárkány? — hadarta William. — Itt William, kérem, William, a fegyverkereskedő.

— Nagyon jól tudja, William, hogy nem szeretem, ha a lakásomra telefonálnak — mondta szárazon a Nagy Sárkány.

William zavarba jött. Makogni kezdett:

— De főnök, a körülmények . . .

— Na és?

— Azt hittem, jól teszem . . . Hallgasson meg . . .

És egy szuszra elhadarta hőstettét, mint amikor pisztolyból lőnek sorozatot, úgy harapta el a szavakat. Vázolta hősiességét, elmagyarázta helyzetét, figyelmeztetett a veszély nagyságára, és segítséget kért.

A vonal másik végén hosszasan hallgattak. William kihasználta ezt a percnyi szünetet is, ügyesen egyensúlyozva kihajított még egy gránátot a nyíláson. Felnevetett, és megkérdezte:

— Hallottad, Nagy Sárkány? Ah! Küldtem nekik egy kis csomagot.

És akkor a főnök megszólalt parancsolóan; döbbenetes, hihetetlen volt, amit mondott:

— Maga tiszta hülye, William.

— Tessék? — kérdezte a fegyverkereskedő, azt hitte, rosszul hall.

— Azt mondja, hogy maga ölte meg Webb tisztelendő atyát? Igen?

— Igen, igen, Nagy Sárkány. Természetesen én voltam.

A főnök letörten sóhajtott, majd hirtelen megszólalt:

— Maga nem normális! Sőt, rosszabb: gyilkos. Ha valaha felfedezik, hogy ez a névtelen gyilkos egy Klan-tag, azonnal lehetetlenné tesznek minket, törvényen kívül helyeznek, betiltanak. Nem érti? Az utóbbi időben amúgy sem néztek jó szemmel

bennünket. Sejtheti, hogy a maga marhasága után mi következik.

— Kérem, főnök... — William nem hitt a fülének.

— Nincs tovább... Maga bolond, William. Bolond. Semmit nem tehetek magáért. Dögöljön meg, ez a legokosabb, amit tehet.

A főnök lecsapta a telefont. A fegyverkereskedő kagylóval a kezében döbbenten állt. Sápadtan maga mellé tette a készüléket. Élete semmivé vált. Pillanatok alatt omlott össze benne minden, akár egy kártyavár. Semmije nem maradt. Meztelennek érezte magát.

Nem támadták meg, nem próbálták kifüstölni fészkéből. Amikor hat órával később üzlete előtt egy mentőautó és páncélkocsik álltak meg, redőnye előtt már több mint harminc hulla feküdt. A szemtanúk mesélték, hogy a félhomályból egy alsónadrágra vetkőzött embert láttak kijönni, verejtékezett, mocskos volt a portól, karja vérzett, értelmetlen szavakat kiabált, és mindenkit meg akart ölni.

Őrült volt. Nagy nehezen börtönbe cipelték.

— Segíts! — Ed megpróbálta felemelni a sebesültet. — Elvisszük valahová. Nem hagyhatjuk itt.

Az utca még mindig kihalt volt. Amióta a fiatalemberek elmentek, senki nem járt erre.

— Nem.

A válasz keményen koppant. A diák felegyenesedett, és társára nézett.

— Nem akarsz segíteni?

Egy kis csodálkozás volt hangjában. Bart nem köntörfalazott. Valamivel távolabb állt, fejét elfordította.

Ed ráordított a társára:

— Gyere már, Bart, siess! Gyere! Üss agyon, de akkor sem hagyom, hogy ez az ember szemünk láttára felforduljon itt!

— Nem érdekel. Ha egy zsák aranyat adsz, akkor sem nyúlok ehhez az emberhez, sem senki máshoz.

— Miért?

— Csak.

— Ha veled is így tettünk volna tegnap este, Bart, ma nem játszanád itt a turistát, már megengeded, hogy ezt mondom neked.

— Mindenki csak saját magának tartozik számadással.

Ed farkasszemet nézett társával.

— És aztán? — mondta szemrehányón. Bart elfordult.

Ed csendesen hozzálépett.

— Gyűlölöd a feketéket, igaz?

— Igaz.

— Miért?

— Te örökké csak kérdezel, mért csinálod, bogaram?

— Válaszolj.

Bart kényszeredetten nevetett.

— Megvan az okom rá — mondta.

Ed dühbe gurult.

— Legalább magyarázd meg!

Bart szembenézett vele. Nagy, kerek szeme most komoly és szomorú volt.

— Megölték azt a lányt, akit szerettem. Azóta utálom őket, mindegyiket. És kérlek, erről többet ne kérdezz. Sem ez a hely, sem ez a perc nem megfelelő. Egyszer majd elmesélem.

Ed mondani akart valamit, de a másik közbevágott.

— Hallgass. Most hallgass! Nem kellenek a szavak. Sem a biztatás, nem akarom látni a könnyes szemedet, nem akarom hallani a könyörgésedet, a kérdéseidet. Megmondtam, gyűlölöm őket. Most pedig tűnjünk a fenébe.

Határozott és gyors léptekkel elindult lefelé az utcán, hátra sem nézett, a lövöldözéstől minél

messzebb akart jutni, átment az utca túlsó oldalára. Ed egy pillanatig habozott, aztán elindult ő is.

A sebesült ott maradt egyedül, mozdulatlanul feküdt az utcán, napsütötte testére máris legyek szálltak.

Mielőtt Ed a sarokra ért volna, visszafordult. Ilyen messziről a körvonalak már összemosódtak. Mint felismerhetetlen rongykupac tarkállott valami az utca végén.

VI

Webb tisztelendő atya mellén összekulcsolt kézzel egy deszkalapon feküdt, ünnepélyes lassúsággal négy ember vitte, körülöttük a tömeg csendes együttérzéssel figyelte a szertartást, néhol hangosan fel-felsírt valaki. A téren keresztül vonultak. Itt már teljesen a felkelők voltak a helyzet urai, a rendőrség minden ellenállást beszüntetett, és visszavonulásra kényszerült.

Az emberek siri csendben, térdenállva figyelték az elhaladó menetet. Sokan vesztették életüket, de Webb tisztelendő atya mártír volt. Harcban kioltott élete becsesebb a többiekénél. Az ő szent neve az akarat, a lemondás és az önfeláldozás szimbóluma lett. Halálának körülményeit szájról szájra adják majd minden családban, megszépítik, átformálják, csodálatossá varázsolják a történteket, és példaképnek állítják őt.

Ezer és ezer szó formálja a legendát. Ezek a szavak utat találnak mindenhová, megnyitnak minden kaput, széttörnek minden akadályt — ismét bebizonyosodik, hogy a jövő formálásában az Ige hatalma nagyobb, mint a fegyvereké.

Akik ott voltak, tágra nyitott szemmel figyeltek, hogy a szertartás valamennyi kis részletét megjegyezzék. Tudatában voltak az esemény nagyságának. Tudták, hogy ők voltak és ők lesznek a szemtanúk.

A még mindig bezárt Capitolium kapujához húsz széles márványlépcső vezetett. A négy ember lassan lépdelt felfelé. A hirtelenjében ládákból összetákolt ravatalt a lépcsőfeljárat tetején állították fel, némán tiltakozva a bezárt kapuk előtt; az el-

hunytat mindenki jól láthatta. A négy halottvivő a ravatal négy sarkán állt mozdulatlanul, karba tett kézzel. A téren összegyűlt tömeg egyre hangosabban tiltakozott.

Hosszas tanácskozás után tíz férfiből álló csoport indult el felfelé a lépcsőn. Ennek a kis küldöttségnek kellett a választók listájára feliratkoznia. Vezetőjük Webb helyettese, Ashe tisztelendő atya volt. Tom és Slim is ott lépkedett köztük.

Amikor Ashe az épület hatalmas kapujához közeledett, ismét síri csend támadt. Az ódon, címeres kalapács csak nehezen mozdult meg a rozsdától. A három ütés messzire visszhangzott. A tömeg felmorajlott: „Ah . . .", és amikor néhány percnyi várakozás után senki sem válaszolt a hívásra, megint felzúgott a nép: „Oh! . . ."

— Mit tegyünk? — kérdezte a félelemtől sápadt kormányzó. Függönnyel eltakart ablaka mélyedéséből lesett a térre, a Capitolium második emeletéről, ahol lakószobái vették körül irodáját.

Grisdom tanácsadó határozottan válaszolt:

— Engedjük be őket, és teljesítsük követeléseiket.

— Gondolja? Ez elég kellemetlen.

— Habozás nélkül meg kell tennünk. Akárhogy csűrjük-csavarjuk, ma ők nyertek. A késlekedés igazán fölösleges, súlyos következményei lehetnek, ha nem ismerjük el győzelmük jelképes eredményét. Ilyen felbőszült állapotban még képesek, és felgyújtják a Capitoliumot, én pedig szeretném emlékeztetni arra, hogy az épületet egyetlen katona sem védi. Vállalja ezt a kockázatot?

— Nem, semmiképpen nem — tiltakozott a politikus. Majd önmaga megnyugtatására azonnal hozzátette:

— De nem akarom látni őket. És nem fogadok semmiféle delegációt.

— Ahogy gondolja — válaszolt fagyosan Grisdom.

— Önöknek mi a véleményük, uraim? — kérdezte a kormányzó.

A tanácsadók védekezően ráncolták homlokukat, és némán bólogattak.

— Akkor engedjék be őket — kiabálta dühösen a kormányzó. — Jöjjenek be, menjenek a választói irodába, és szarják össze magukat.

Elhallgatott, egy dossziéval legyezte arcát, úgy viselkedett, mint aki meggondolta magát.

— A katonai segítség mikor érkezik?

— A legutolsó jelentések szerint egy páncélos hadosztály már útban van, de legalább még három óra, míg ideér.

— Ejnye!... — a kormányzó öklével az asztalra csapott. — Akkor, félek, engednünk kell. Ez egyszer engednünk kell. Engedjék be őket! — ordította. — Nyissák ki a kaput! Intézkedjenek!

Lent, a téren Ashe tisztelendő atya újra megdöngette háromszor a kaput.

„Ah!" — zúgott a tömeg, és mindenki lábujjhegyre állt, hogy jobban lásson. Egyenruhás őr jelent meg a kinyitott kapuban, aztán két-három percnyi tárgyalás után az egész küldöttség bevonult a Capitoliumba. A tüntetők leültek a földre, és újra éneklésbe kezdtek. Az egyik halottvivő hessegetni kezdte a legyeket Webb tisztelendő atya arcáról. Nem volt valami felemelő látvány.

Az épület belsejében egy másik őr fogadta a küldöttséget, és hivatalos hangon közölte, hol található a keresett iroda.

— Első emelet, 2 B.

A minden machiavellista ravaszkodást átlátó Slim tanácsára nem a liften mentek fel.

— Bezárnak, mint a farkasokat a ketrecbe, aztán itt is vagyunk, meg nem is — érvelt, és mindnyá-

jan elindultak a lépcső felé. Csak egy-két hivatalnok dolgozott; látták őket, amint hónuk alatt dossziéval végigsiettek a folyosókon. Meg se látták a feketéket, amikor elmentek mellettük. Tudomást sem vettek róluk, noha ez a kis különvilág mindig remegett és félt, hogy a nép megszállja a Capitoliumot, és megtorolja a kapott sérelmeket. Fehérek voltak valamennyien. Eddig az Állam még nem tartotta szükségesnek, hogy színes bőrűeket is bevonjon a közigazgatásba; kivételt csak az olyan alacsonyabb hivatali beosztásban dolgozókkal tettek, mint amilyenek a küldöncök, a kifutófiúk, takarítónők vagy ablakmosók.

Az egyes irodák külön helyiségekben voltak. Az ajtókon táblákat láttak: *Coloured people, Monday and Friday only, vagy Coloured people, no admittance** és így tovább.

A feketékkel kapcsolatban még érvényben van a felszólító mód használata, a fehérekre ez persze nem vonatkozik. Hányszor látta már Tom, hogy a fehérek átnéznek a várakozó tömegen, bemennek a feketék előtt, pedig azon a bizonyos hétfőn vagy pénteken jöttek. A tisztviselők ebben nem találtak semmi rendkívülit: mihelyt egy fehér jelentkezett, félrerakták a kezükben levő dossziét. A sorban senki nem tiltakozott. „Mindenbe beletörődünk! Ez a mi hibánk!" — állapította meg keserűen a tanító. Ilyenkor birkatürelmű apja jelent meg szemei előtt.

A legtöbb helyiséget üvegablakkal is ellátták. Csaknem mindegyik iroda üres volt. A tisztviselők jobbnak látták, ha távol maradnak.

Könnyen megtalálták a 2-es folyosót és a B jelzésű irodát. Az ajtón tábla függött: „Választói nyilvántartó. John D. Walker." Az ablaküvegen át látták a kifogástalan rendben sorakozó kartotékokat,

* Színeseket csak hétfőn és pénteken fogadunk. Színeseket nem fogadunk. — *A ford.*

de a tisztviselő nem volt sehol. Kopogtattak, ahogy illik, és beléptek. Az asztalon kis tábla állt: „Rögtön jövök."

— Rendben — mondta Ashe. — Üljünk le és várjunk.

— A fickó elment pisilni — jegyezte meg Slim mosolyogva.

— És most összecsinálja magát...

— A félelemtől!

Ashe komoly és nyugodt maradt, így mutatott példát egyre jobban nyugtalankodó kis csoportjának.

— Üljetek le, testvérek — ismételgette —, és legyünk türelmesek. Már a célnál vagyunk.

Leültek az irodában található székekre, akinek nem jutott hely, az a halmokban sorakozó dossziékra támaszkodott. Tom az ablakhoz lépett, és a klímaberendezéssel nem törődve, kinyitotta. Amikor lentről észrevették, kiáltozni kezdtek. Felemelte karjait. A tömeg éljenezte.

— Gyere ide, Tom — szólt oda Ashe. — Úgyis elég nyugtalanok!

— Elégedettek; tudják, hol vagyunk — tiltakozott a fiatalember.

— Most már tudják.

Múltak a percek. Hosszúnak érezték a várakozást.

— Lehet dohányozni? — kérdezte valaki. Majd választ sem várva végigkínálta társait cigarettával. Füstkarikákat fújtak a levegőbe.

Keveset beszéltek. Az üres helyiségben idegenül csengett a hangjuk. De azért boldogok voltak, érezték, a harc végéhez közeledik, bár nyugtalankodtak is, csapdát gyanítottak. Ezek a fehérek minden hájjal megkent emberek. Meghátrálnának? Az is megtörténhet, hogy elkapják őket, és mint túszokat hidegvérrel lecsukják az egész küldöttséget... Még minden lehetséges. A fehérek mindig találnak vala-

milyen ürügyet, és aztán utólag pontosan megmagyarázzák, mi miért történt? Nem ez lenne az első eset. Bármi történik is, az a fontos, hogy semmiféle provokációnak ne üljenek fel. De pillanatnyilag semmi nem történt, az „azonnal jövök" már szinte örökkévalóságnak tűnt.

Amikor a második cigarettát is elszívták, Tom felállt, és bejelentette, hogy körülnéz egy kicsit a mosdóban — hátha az emberüket is megtalálja... Kiment.

Az üres folyosón fiatal titkárnő jött vele szemben: kővé dermedt, amikor meglátta.

— Walker urat keresem a 2 B irodából. Nem tudná megmondani, kisasszony, hol találom? — kérdezte Tom a lehető legudvariasabban.

A kisasszony dadogott.

— Sajnos... nem... Igazán nem tudom...

Tom azon mosolygott, mennyire hangsúlyozza az „igazán"-t. Ez a szó jelentette ugyanis azt, hogy a valóságot mondja, ebben kételkedni pedig egyáltalán nem szabad. Tom tovább ment a folyosón.

Tágas, tiszta helyiségbe lépett, a falat fehér fajansz borította, berendezése két fülke, két mosdó és két pissoir volt. Tom legelőször is két kalimpáló lábat pillantott meg az egyik fülke ajtajának nyílása alatt. Elfojtotta nevetését, és a legnagyobb természetességgel a másik fülkébe ment, aztán kényelmes mozdulatokkal megmosta a kezét. Amikor néhány perc múlva visszafordult, a két láb már eltűnt.

Én egy marha vagyok, egy ökör, egy állat, egy tinó. Megleptek, akár egy barmot. Meglátták a lábamat. Akárki volt is, nem létezik, hogy ne látta volna meg. Most már tudják, hol vagyok. De talán elég gyorsan felemeltem. Gondolom. És az sem törvény, hogy azonnal a földre kell nézni, ha bejönnek, nem igaz? Szerencsém is lehetett volna. De

a zár kívülről jelezte: foglalt. Mit tehetek? Az égvilágon semmit. Persze, akadnak olyan fülkék is, amelyeket nem használnak, ezeket bezárják, ez csak természetes. Vagyis „foglalt" jelzésűek, mégsincs bennük senki. Ez tény. Az ilyesmi előfordul. Ha eldugul a lefolyójuk, például. Istenem, most megint eszembe jutott a vízvezeték-szerelő. Egyáltalán nem szabad így citeráznom. Még zajt csaphatok. „Zajt csapott izgalmában", az ember azt hinné, ilyen mondatok csak a könyvekben vannak. Édes istenem, ha abba tudnám hagyni ezt a remegést... valósággal rángatózok. Ki van itt? Ki lehet itt? Kérdem én. Csaknem mindegyik kolléga lelépett... Ha nem mondják nekem... De én megjátszottam az urat, a büszke kiskakast: „Igen, uraim, természetesen, uraim..." De marha voltam... Erre a rohadt kitüntetésre, meg arra a bestia Helen Parkerra gondoltam, amikor telefonáltak. Igen, ez az oka mindennek. Összevissza beszélek mindent. Pedig többet ér egy élő barom, mint egy halott hős. A térre nyomultak ezek a piszkos négerek. Szép ügy, mondhatom. Soha nem hittem volna, hogy ez lehetséges. Elképzelhetetlen, de mégis igaz. A szemem káprázik mindattól, amit az ablakomból láttam. Hogy sarkából kifordúljon a világ, lehetetlen. A vér, a halottak, nem lehet. Mag azt mondja: tűnj el. A telefonon keresztül éreztem, most az egyszer ő is elvesztette híres nyugalmát. Egyszerűen félt. És a szerelő nem jött el... De ha a cső mégis megreped, nyakára küldöm a biztosítót. Aztán tépjék egymást, ahogy tudják. Úgy látszik, a városban ostromállapot van. Mag még a redőnyt is leeresztette, minden ajtót kettőre zárt. Jól tette. Soha nem tudhatja az ember. Azok után. amiket láttam, minden lehetséges, ölnek, asszonyokat erőszakolnak meg, én pedig ebből nem kérek, de megfizetnek még ezért a disznók, drágán megfizetnek. Ha Helen Parkert is megerőszakolnák! Micsoda nagy szám

lenne! De sajnos ezt nem mindenki láthatná. Jó, jó! Ő is pisál. Hát jó. Nem nagyon siet a pali. Mondhatom, nagyon ráér. Biztosan egy fekete. Nyilván, az irodámban kuksolnak. Rám várnak. Még várhatnak egy ideig. De még megharagszanak, ha sokat várakoznak. Istenem, micsoda helyzet, micsoda kutyaszorító! Ha felbőszülnek, mindenre képesek! Még fényes nappal is felköthetnek. És semmit nem tehetek, édes istenem, semmit az égegyadta világon. Mit tegyek? Tűrhetetlenül fárasztó dolog felhúzott térddel egyensúlyozni egy vécékagylón. Micsoda helyzet. Borzasztó kellemetlen. Jó egyensúlyozó művész lett volna belőlem. Az persze más kérdés, hogy mennyi ideig bírom még. Remélem, nem tart már sokáig. Ha ez így megy tovább, még begörcsölök. És ha begörcsölök... Egy cigarettát sem szívhatok el. Mi az ördögnek keveredek én bele mindenbe, ezt szeretném tudni? Az ember méltóságról, bátorságról, kitüntetésről meg fityfenéről álmodozik, és tessék, mindez hová vezet: egyenesen a vécékagylóra. Hiába, legyűrtek az események. Nem cselekedhettem másképp. Ez is azt bizonyítja, hogy az ember nem mindig azt teszi, amit akar. Nem gondoltam én megfutamodásra, sőt, úgy gondoltam, szembeszállok velük, a végsőkig kitartok, és aztán most itt ülök, felhúzott térdekkel, és ráadásul már reszketek is. Képtelen vagyok a cselekvésre. Világosan látom, mit kellene tennem, de képtelen vagyok rá. Furcsa egy masina az emberi szervezet, minden az agynak engedelmeskedik... Nem is én, valaki más ül itt ebben a hülye helyzetben... Nagy marha vagy te, Walker, hiszen te csimpaszkodsz a fülke falába, értsd meg, semmi szükség, hogy itt komédiázz, nincs közönség, csak magadnak játszol, hát ne fáraszd magad, szegény idióta, csak azt kaptad, amit megérdemeltél. Nyugodj meg, térj magadhoz, és állj a saját lábadra, de most azonnal. Igen, ezt kell

tenned. Bárcsak képes lennél rá ... De félek, és ez mindent megbénít bennem. Na, te barom Walker, te aztán jól kifogtad. Nyakig benne vagy, és mindjárt elkap a görcs, már kezdődik, érzem, kikészültem, jaj, Istenem ... Ez elől nincs menekvés, sírni tudnék, igen, sírni tudnék, türtőztessük egy kicsit magunkat, de nem lehet mit tenni, nem ... Tegyétek a fenekemre azt a kitüntetést, most sírni engedjetek, sírok is, tessék ... ha egyszer érzi az ember, hogy kell, tehetetlen vele szemben, ez tény, ilyenkor semmit sem segít, hiába erölködök ... És ez a pasas még mindig nem megy, vár, engem vár, szaglászik utánam, ki akar rángatni a fülkéből, ez képes rá ... hála isten, végre befejezte a kézmosást ... Most meg mire vár, miért nem megy már a fenébe ... Meglátott ... Sejti ... Na te hatökör, véged van, a fejed búbjáig benne vagy, Walker ...

Tom köhintett.

— Hm ... Van itt valaki?

Semmi válasz. Megismételte a kérdést. Csend.

— Láttam önt — mondta bizonytalanul. — Láttam a lábát. Tudom, hogy itt van ...

Ez egy fekete, ez egy fekete hangja, befellegzett ...

— Véletlenül nem ön, Walker úr? Mi ugyanis keresünk egy bizonyos Walker urat a választói nyilvántartóból. Semmi rosszat nem akarunk, higgye el. De a kormányzó engedélyezte, hogy feliratkozzunk a listára, ezért vagyunk itt, ezért keressük önt, ezért van szükségünk Walker úrra, aki ezeket az ügyeket intézi. Jönnie kellene már. A pillanatnyi helyzetben ez már csak formalitás, de szükséges és elengedhetetlen formalitás ... Addig itt maradunk a Capitoliumban, amíg meg nem kapjuk feliratkozási lapjainkat, érti, ugye ... Máskülönben hiába harcoltunk. Most pedig jöjjön, Walker

úr, bújjon elő, ne nehezítse meg a dolgot. Gyerünk, öt perc alatt végzünk mindennel...

Néhány percig még mérsékelt hangnemben beszélt. Végül is ingerült lett.

— Ha önként nem jön ki — kezdte újra, de most már határozottabb hangon —, meg fogjuk keresni, és meg is találjuk a módját, hogy kiráncigáljuk onnan. Például meggyújtunk néhány újságot, és alulról bedugjuk az ajtón... Nos? Vagy azt akarja, hogy belepuffantsak egyet-kettőt a válaszfalba? Igen? Természetesen, mi is undorodunk az erőszaktól, de ha más mód nincs, egy pillanatig sem habozunk. Bizonyára tisztában van azzal, hogy mindent megteszünk, ha kell, még az erőszaktól sem riadunk vissza... Rendben. Jól meggondolta? Lövök. Hármat számolok, és lövök... Egy... Kettő...

Belülről kérlelő vonításféle hallatszott.

— Menjen a fenébe!

Hisztérikusan csattant Walker hangja. Az idegösszeroppanás határán lehetett. Tom teli torokból nevetett:

— Figyeljen ide! Még mindig nem késő. Tudom, hogy van bent valaki.

— Senki nincs bent — üvöltötte egy hang.

— Akkor ki szólt, ha senki sincs bent?

— Nincs senki, higgye el!

— De hát hangokat hallok!

— Igen, hangokat hall.

— Félre a tréfával — mondta Tom. — Jobban tenné, ha kijönne.

— Soha.

— Na gyerünk...

— Nincs az a pénz.

— Miért nem jön ki?

— Megvernek.

— Esküszöm, nem lesz bántódása.

— Én nem hiszek magának.

A tanító még biztatgatta. Hiába. Walker urat

semmilyen érv nem győzte meg. Tom belefáradt ebbe az alkudozásba, visszament a 2 B irodába, és beszámolt barátainak. Már nyugtalankodtak hosszú távolléte miatt. A tömeg is egyre türelmetlenebb lett a téren. A többiek először nevettek, aztán néhányan azt javasolták, hogy *manu militari* kellene kihozni a hivatalnokot. Ashe nem értett egyet az elgondolással. A Capitoliumban mindenképpen ragaszkodnunk kell a legszigorúbb törvényességhez, mondta, különben még valamilyen ürügyet szolgáltatunk a megtorlásra. Csak egyet tehetünk: a kormányzóhoz fordulunk.

— Ki ez a Walker? — kérdezte a kormányzó.

— A nyilvántartási irodában dolgozik.

— Na és? Semmit sem értek az egészből.

— Ashe tisztelendő atya tájékoztatott — mondta a tanácsadó. — Azt állítja, hogy Walker a mosdóba menekült, és nem akar kijönni onnan.

A tanácsadók hasukat fogták a nevetéstől. Teljesen megfeledkeztek az etikettről, még Grisdom is mosolygott, pedig ez ritkán fordult elő.

— Egyszerűen hihetetlen — nevetett Grisdom. — A négerek példátlan tüntetést szerveztek, sárba tiporják a törvényeket, általános az öldöklés, az utcán százával a halottak, és most mindez megsemmisül egy vécéajtó előtt.

— Ez a Walker hős!

— Kitalálta azt a módszert, hogyan lehet eltűnni úgy, hogy mégsem tűnik el teljesen.

— Nem akarja felvenni a feketéket a listára.

— Nagyon derék!

— Micsoda pasas!

— Ki kellene tüntetni érte — mondta valaki. — Igazán megérdemli!

A tanácsadók heves vitába kezdtek. A kormányzó az asztalra csapott.

— De uraim, uraim, több komolyságot, legyenek

szívesek! A lehető leggyorsabban ki kell másznu. k ebből a komikus helyzetből. A téren már türelmetlenek. Grisdom, legyen szíves, vegye kézbe ezt az ügyet. Menjen és intézze el. Nincs vesztegetnivaló időnk. Ez a tíz ember iratkozzon fel, aztán menjenek ki az épületből, és közöljék az eredményt a tömeggel. A téren úgysem tágítanak addig, míg a delegáció ki nem megy innét. Gondolják csak meg, ha még nem végeztünk az üggyel, s megérkezik az erősítés, újabb vérfürdő lehet. Nem vállalok több kockázatot, menjen, barátom, intézkedjék.

— Értem, kormányzó úr — mondta Grisdom. És kiment a szobából.

Néhány perccel később Tom és Ashe kíséretében már a mosdóban volt, ahol Walker elbújt. Megkopogtatta az ajtót.

— Walker? Ide figyeljen...

— Senki sincs itt — szólt kétségbeesetten egy hang az ajtó mögül.

— Ne vicceljen, öregem. Nem vagyunk gyerekek. Grisdom vagyok, a kormányzó tanácsadója.

— Fütyülök rá — mondta a hang. — Ha azért jött, hogy kivigyen innét, akkor már mehet is vissza.

— Miért?

— Csak.

— Bővebb magyarázatot kérek.

— Mondom, csak.

A tanácsadó egy pillanatra zavarba jött, aztán szigorúbban rászólt:

— Walker, tisztában van vele, kivel beszél? Grisdom tanácsos vagyok, a kormányzó küldött magához.

— Ezt mindenki mondhatja.

Grisdom levéltárcájából igazolványt vett elő, gondolta, ennek a címeres kartonlapnak meglesz majd a hatása, hiszen az Egyesült Államok színeire

nyomtatták a rangot. Az ajtó alatt habozás nélkül becsúsztatta a lapot.

— Itt nyújtom a bizonyítékot.

Látták, amint egy kéz megragadta az igazolványt, aztán sokáig csend volt. Grisdom a homlokát ráncolta. A feketékből majdnem kitört a nevetés.

— Az igazolvány hamis — jelentette ki a hang. — Nem akarom megmondani, mire való.

Grisdom elvörösödött, de azért uralkodott magán. Megpróbált higgadtan beszélni:

— Walker, maga nagyon súlyos vétséget követett el az imént. Szeretném felvilágosítani, ha továbbra is kitart álláspontja mellett, elveszheti állását, és nem kap se kártérítést, se nyugdíjat.

— Miért? — kérdezte a hang, cseppnyi félelem is érződött benne. Ez az érv, úgy látszik, hatott.

— Mert ilyen súlyos helyzetben nem engedelmeskedik a kormányzó parancsának. Ezenkívül még az is lehetséges, hogy kiszivárog a história. Így minden bizonnyal holnap már nemcsak kirúgott alkalmazott lesz, akinek senki nem ad munkát, de az egész város magán szórakozik. Magának azt is tudnia kell, hogy a gúny öl, biztosabban, mint a puskagolyó. Ilyen hőstett után ki segít magának, mit gondol? Van felesége, vannak gyerekei? Nem irigylem őket, tisztviselő úr, nem is beszélve a barátairól. Azt hiszi, ezek után fogadják a köszönését? Kétlem. Gondolja, hogy az olyan embernek, aki nem teljesíti kötelességét, vannak barátai? Aki ahelyett, hogy vállalná a felelősséget, bezárkózik egy vécélyukba? Hogyan mosolyogjanak önre a nők ez után a hőstett után?

Késszúrásként hatottak Grisdom szavai Walkerre, már látta is magát, meztelenül, száműzötten, pénz és barátok nélkül, elárvultan ebben a világban. Sírni tudott volna.

Ismét hosszú csend támadt, aztán kétségbeesetten megszólalt a hang.

— Mellettem marad?

— Igen — mondta Grisdom.

— Nem hagy el?

— Nem, megígérem.

— És az igazolványt megbocsátja?

— Meg.

— Minden el van felejtve?

— El. Sőt még kitüntetést is kaphat — tette hozzá undorral Grisdom.

— Kitüntetést?

Remegett Walker hangja.

— Igen.

Megmozdult a kilincs.

Félórával később a delegáció elhagyta az épületet. A kapuk előtt a tíz fekete egy emberként emelte fel a karját. Mindegyikük kis fehér kartonlapot lobogtatott a kezében. A tömeg éljenzett.

tek.

kén.

tik.

mindenkiért.

re lő.

ba kapja a golyót.

rére.

Felemelt fejjel.

gyilkosság.

az ember.

mében állt, ő lőtt az imént.

dulva tűntek el.

gott.

gyászt.

VIII

sődött ez a reménység.

[illegible] ... És minden megváltozik. [illegible] Nap amikor minden megvál[illegible]. Végre élhetünk. Igazi életet. Mindig csak [illegible] is megkolondí[illegible] ... És nem érdekel, hogy [illegible] Aludjon. Aludjon. Alszik?

— Nem — [illegible] — Fig elek.

[illegible] halt volt.

[illegible]

— Ne fesd az ördögöt a falra ...

[illegible]

az ablakot.

— És Tom?

Széttárták karjukat.

látták utoljára?

— Most hány óra van?

— Nyolc.

— Semmit.

előttem . . .

— Gondolják, hogy . . .

csak bajuk származhat.

várost.

nünk. Éhesek?

hessen kiolvasni.

rül haza? — kérdezte Ed.

— És a slusszkulcs?

csot ellopni?

— Tud vezetni?

— Kicsit.

vagy esetleg igazoltatnak . . .

majd.

tak rólam . . .

minket szórakozásból.

na már . . .

— A kesztyűtartóban.

suttogta:

— Alszik?

— Nem.

— Akkor jöjjön.

— De...

— Kérem.

semmi!

— Alszik?

találkoztam.

— Nem ... Nem szabad ...

IX

Amikor másnap reggel a diák belépett szobájába, Bart már ébren volt. A szakállas ágyán ülve elmélyülten vagdosta körmeit. Gyanakodva tekintett barátjára.

— Hogy aludtál?

— Ajjaj!... Kitűnően.

— Aludtál? Ne mondd! — tört ki belőle a nevetés. — Öt óra tájban felébredtem, az ágyad üres volt! Hát meséld el, öregem, hol csatangoltál?

Ed elpirult.

— Jól aludtam... Nagyon jól...

— Ne légy már olyan lovagias. Mondd el...

— Nincs mit elmondanom.

— Ne hagyd, hogy könyörögjek.

— Te még sohasem voltál nővel? — horkant fel Ed egy kicsit bosszúsan. — Nem tudod, mi az? Adva van egy férfi és egy nő, a férfi elkapja a nőt, és... aztán... kész...

Bart jóízűen nevetett.

— Ha te azt is olyan hevesen csinálod, mint ahogy most itt előadod a szituációt, megbecsült partner lehetsz.

— Na de, kérlek!

— Jó, jó, nem erőltetem. Ha neked komplexusaid vannak, semmit nem tehetek. Ez nevelés kérdése. Ismertem egy...

— Unalmas vagy — szakította félbe Ed.

Bart a fejét rázta.

— Kölyök vagy még! — mondta. — Szemérmes! Nagyon fiatal!

— A fiatalság szép hiba, és mi szerencsétlenek,

napról napra javítgatjuk ezeket a hibákat — vágott vissza hevesen a diák.

Nemsokára elbúcsúztak a családtól. Ideje volt már folytatni útjukat, délre, New Orleans felé. A háziak szomorúan váltak el tőlük. A két fiatal ember vigasztaló szavakat motyogott: Tom biztosan visszajön. Komoran nézték egymást, zavartan és keserűen mosolyogtak. Addie a kórházakba, bátyja keresésére indult, bevitte őket Atlantába. Szemében könny csillogott. Hallgatott egész úton. Ugyanazon a helyen, a kis téren állítak meg, ahol az előző napon, Tom szokott parkolóhelyén.

— Csak semmi érzelgősség! Jó, fiacskám? — súgta franciául Bart. — Szépen elbúcsúzunk. Nevettesd meg a kicsikét, aztán tűnés... Így a legjobb. Különben csak keseregtek, és minden nyúlik, mint a rétestészta, ez pedig nem jó.

Kiszedték motyóikat. Addie Ed elé állt, és mélyen a szemébe nézett:

— Nem tudom, viszontlátjuk-e még egymást.

— Írok magának — ígérte a fiú. — És aztán majd eljön Franciaországba. Megmutatom magának Párizst. Meglátja, milyen szép.

— Nagyszerű lenne.

Hangjában nem volt meggyőződés.

— Nem hisz benne?

A lány nem válaszolt. Még mindig a fiút nézte.

— Nagyon szép ajándékot kaptam magától — szólalt meg mégis. — Soha nem felejtem el.

— Én sem.

Egymást nézték, az emlék felidézése feltámasztotta bennük a vágyat. Ed gyengéden suttogta:

— Szívesen újrakezdeném. A hét minden napján és vasárnap kétszer!

A lány frissen, fiatalosan nevetett. A fiú fölé hajolt, gyorsan arcon csókolta, aztán felkapta kis sporttáskáját, és elszaladt, vissza sem nézett. Bart a nyomába szegődött. Száz métert tehettek meg,

aztán mindketten visszafordultak. A lány ott állt nyugodtan, leeresztett karral az ócska Buick mellett. Integettek egymásnak, aztán a fiúk eltűntek egy háztömb mögött.

A kaland befejeződött. Lehetőségekkel táruló jövő állt újra előttük.

— Huhhhh! — sóhajtott Bart.

— Szegény Addie, szegény Tom — hajtogatta Ed. — Ki tudja . . .

— Cserélj lemezt, kisöreg!

A szakállas hátára kapta a táskáját, aztán vidáman dúdolgatott.

— Kezdek újra a régi lenni. Ez az egész história már az agyamra ment. Tűnjünk el! Hagyjuk itt Atlantát és összes disznóságait. Szabadságot nekünk!

Az útirányról vitatkoztak, amikor egy dzsíp fékezett csikorogva mellettük. A kocsiból négy rendőr vette szemügyre őket barátságtalan arccal.

— Az ördög soha nem alszik — dörmögte Bart. — Az istenit neki. Túlságosan szép lett volna, ha sokáig tart.

— *Hey, you, folks, stop!** — kiáltott az egyik rendőr dühösen.

Engedelmeskedtek. A rendőrök közelebb tessékelték őket. Egészen a kocsiig mentek. A négy közül az egyik tisztes szigorúan tekintett Edre, és ráförmedt:

— Mi az? Négerekkel csókolózunk? Mégpedig az utcán, te disznó?

A diák elsápadt. Egy pillanatra elállt a szívverése.

— Te jóisten — lármázott a szakállas franciául —, hát persze, amikor elváltál a kicsikétől. Ezek az ökrök megláttak minket.

Az idegen nyelvet hallva a rendőrök meglepetten kapták fel fejüket.

* Hé, emberek, megállni! — *A ford.*

— Honnan jönnek?
— Franciaországból.
— Franciaországból? Európából?
— Igen.

Szemügyre vették őket, mint a zulukaffereket, akik éppen most szálltak ki a gépből a Kennedy-repülőtéren, s otthoni viskójukból egyenesen itt termettek.

— Ah! Franciaország! — kiáltott fel az egyik rendőr. — A szarkeverők országa! Maguk mindig tovább nyújtózkodnak, mint ameddig a takarójuk ér.

— A véleményalkotás mindenkinek szuverén joga — mondta Bart választékos udvariassággal. — Mindenesetre ha ön nem is szereti Franciaországot, tisztelt rendőr úr, válaszul annyit mondhatok, én imádom Amerikát.

A lehető legnagyobb udvariassággal mosolygott, de a rendőrök ugyanolyan zordak maradtak.

— Nekünk teljesen mindegy, hogy maguk szeretik-e vagy utálják Amerikát — szólalt meg a legmagasabb rangú, alighanem őrmester. — És jegyezzék meg maguknak, ez Amerikának is mindegy. De végeredményben nem is magával van bajunk, maga hústömeg. Hanem a haverjával, ezzel a kis kakassal, aki nyilvánosan csókolózik néger cédákkal az utcán. Ilyesmi nálunk nem szokás. Nem Franciaországban vagyunk, hanem Atlantában, Georgiában. És nemcsak hogy ilyesmit nem csinálnak, de még tiltják is, a törvény bünteti. És nálunk tiszteletben tartják a törvényt, szeretném erre felhívni a figyelmüket.

Minden tekintet Edre szegeződött.

— Hallgassanak meg, uraim — kezdte olyan magabiztossággal, amilyenre csak képes volt ebben a percben. — Rosszul látták, nem csókoltam meg, közönséges búcsúzkodás volt... Mint mikor elválnak az emberek... például a pályaudvaron...

A rendőrök gúnyosan nevettek.

— Láttam olyat, aki lesmárolta a fél pályaudvart!

— Pályaudvar vagy nem pályaudvar, azt hiszem, eltértünk a tárgytól.

— Viszont a nyílt utcán csókolózott ezzel a nővel.

— Bátorkodom megjegyezni... Nálunk...

— Atlantában vagyunk.

— De...

— Ismeri közelebbről is ezt a nőszemélyt, hogy így csókolóztak?

— Nem, nem. Véletlenül találkoztunk vele... aztán pedig...

Érezte, hogy belezavarodott, elpirult.

— Aztán pedig mi?...

— Vigyázz, mit beszélsz, az isten szerelmére — morogta Bart. — Benne vagyunk a pácban, öregem.

— Maga ott, fogja be a pofáját — mordult rá az egyik rendőr a szakállasra.

— Elkezdtünk vele beszélgetni — folytatta Ed —, és... véletlenül...

Az őrmester gúnyosan nevetett.

— Vagyis, maga találkozik egy lánnyal, véletlenül, aztán beszélgetnek, véletlenül, megcsókolja azt ugyancsak véletlenül, és mindez, véletlenül, az utcán történik! Hallja, ennyi véletlen már megfekszi a gyomromat.

A diák már nem tudta, hogyan magyarázkodjon. Ha elmeséli kalandjukat, a vendégséget, ez nemcsak Tom családját sodorhatja bajba, hanem őket is. Hirtelen felnevetett és elhatározta, hogy rögtönöz egy történetet:

— Uraim, elmondom önöknek az igazságot. Hát tessék: Északról jövünk. Autóstoppal. Az a lány, akit maguk is láttak, felvett minket. Az út szélén álltunk, integettünk, és... ő állt meg legelőször.

Diákok vagyunk, pénzünk kevés, nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy finnyásak legyünk, és válogassunk, melyik kocsiba szálljunk, igaz? Tehát röviden, ez a lány elhozott idáig minket. A kocsiban nevetgéltünk, viccelődtünk, a lány is nagyon kedves volt, és hálásak voltunk neki, mert felszedett. Éppen ezért, amikor elváltunk, én elegánsan akartam elbúcsúzni — talán hallottak már a francia udvariasságról —, és amikor megköszöntem kedvességét, megcsókoltam, ahogyan ilyen helyzetben bármelyik francia nővel megtettem volna ugyanezt. És amikor azt mondom: megcsókoltam, ez azért egy kis túlzás. Valójában csak feléje vittem a számat, szinte rá sem leheltem, ez minden. Hát tessék, így történt.

Megnyugodva hallgatott el. A mese elfogadhatónak látszott, és tulajdonképpen nem is volt messze a valóságtól.

— A történet nagyon szép — mondta az őrmester.

— Ugye? — Ed is elégedett volt magával. — Látja, nem kell mindjárt ágyúval lőni a verebekre.

Az őrmester haragosan nézett rá.

— A verebekre biztosan nem. De az ilyen francia fattyút néger ringyójával együtt nyugodtan leágyúzhatnánk!

— De biztos úr . . .

— Csak nem gondolta, hogy félbeszakítom ezt a díszelőadást — jegyezte meg gorombán a másik.

— Pedig ez az igazság — lépett közbe határozottan Bart. — A barátom az igazságot mondta el maguknak, szóról szóra, a történteket! Esküszöm maguknak!

— És maga miért nem volt olyan gáláns, mint a barátja, maga, akinek olyan nagy hangja van?

— Nekem ilyen a természetem meg a nevelésem — válaszolt szerényen Bart. — A barátomnak pedig ilyen vele született marhaságai vannak, erről

nem tehet. Ez még a vérpadon is maga elé engedné a hölgyeket.

A megjegyzésnek nem volt sikere. Úgy látszott, ezt a négy vérebet lehetetlen meglágyítani. Az egyik, aki már az igazoltatás kezdetétől kitartóan figyelte Edet, vádlón bökött ujjával a fiúra, és ráförmedt:

— Ő az! Megismerem. Ezzel a fickóval találkoztam már az atlantai országúton tegnap előtt. Egy rohadt négerrel volt, aki összevissza csalinkázott az úton. Azt hittem, részegek. Ő volt az!

— Hát igen — mondta az őrmester —, ezek szerint magának gyönyörűsége telik az ilyen gyanús viselkedésben. És tegyük hozzá, mindig véletlenül.

— Én . . . — kezdte Ed.

— Sőt, azt állítja, hogy a konzul fia — folytatta a rendőr.

— Melyik konzul fia?

— Nem fia, hanem unokaöccse. Én azt mondtam magának, hogy az atlantai francia konzul unokaöccse vagyok, mint ahogy az is vagyok.

— Valóban a konzul unokaöccse?

— Természetesen — válaszolta Ed, még csak nem is pislogott. — És még aznap elmentünk hozzá, amikor maga leállított.

Akár igaz volt, akár nem, ez a kijelentés változtatott a helyzeten. Egy jó rendőr nem cselekedhet másképp, ellenőrzi a kétes állításokat, előre nem játssza ki a lapját, hogy biztosra menjen, ezért a két franciát felszedték a dzsipre, és elindultak a konzulátus felé.

— Ha hazudott, még több van a számláján, ezt csak azért mondom, hogy tudja.

— Már másodszor kellemetlenkednek, és én most is megjegyeztem a rendszámukat — blöffölt a diák —, csakhogy tudjon róla.

Az őrmester már tapasztalatból tudta, hogyha a kisemberek a nagyok dolgába ütik az orrukat, álta-

lában tíz esetből kilenczer ők húzzák a rövidebbet, még az utcára is kerülhetnek. Ezért most csöndben maradt, a visszavágást későbbre tartogatta.

Ednek és Bartnak is torkában dobogott a szíve, amikor kiszálltak a konzulátus épülete előtt. Két rendőr a kocsinál maradt, a két fiút az őrmester és a tegnapelőttről ismert rendőr kísérte. Egy titkárféle fogadta őket nagyon udvariasan.

— Óhajtanak valamit, uraim?

— A francia konzul urat keressük — jelentette ki némi ünnepélyességgel az őrmester.

— Tud róla, hogy jönnek? A konzul nagyon elfoglalt, és nem tudom, hogy ...

— Az ügy nagyon sürgős, és csak két percet igényel a konzul úr idejéből — szakította félbe az őrmester. — Egyszerű szembesítésről van szó.

A másik felváltva hol a rendőrökre, hol a két fiúra nézett. Végül elővett egy kis jegyzettömböt, és átnyújtotta az őrmesternek.

— Kérem, szíveskedjék a nevét és látogatásának okát felírni.

Az őrmester elvette a papirost, és ráfirkantotta: „Matthews őrmester, állami rendőrség. Személyazonosítás. Sürgős."

A hivatalnok egy kis várószobába vezette őket, aztán elment. Az őrmester rögtön belehuppant egy fotelba, s mint aki már hozzászokott a hosszú várakozásokhoz, kényelmesen kibontogatott egy rágógumit. Társa az ajtó mellett maradt őrségben, egy pillanatra sem vette le szemét a két fiúról, akiket már saját foglyainak tekintett. Tenyerét feltűnően pisztolytáskájára helyezte, és terpeszállásban, kényelmesen elhelyezkedett.

— Mintha moziban lennénk — szólalt meg Bart ironikusan. — Ne hívjanak Bartnak, ha ez nem vadnyugati történet!

A rendőr felé fordult, és az orra alatt motyogva franciául odaszólt neki:

— Láttad az *„Ide a kasszával és takarodj!"*-at? Mintha csak téged látnálak, te hústömég! Szépen néznél ki a falra kenve!

— Mit mond? — mordult a másik kérdőn nézve felettesére.

Az őrmester vállat rándított.

— Hagyd a fenébe!

— És ez még nem is minden, a java még hátra van. Mit csinálunk, öregem? Van valami ötleted?

— Igen. De be kell vallanom, hogy minden a választott nagybátyám humorérzékétől függ... drukkolj, hogy nagyvonalú ember legyen, ne pedig egy pitiáner hivatalnok.

— Azt hiszem, te már megint ábrándozol. Ahhoz nem kell feltalálni a spanyolviaszt, hogy valaki konzul lehessen ebben az isten háta mögötti államban, igaz? Nem kell nagy koponya hozzá, biz'isten, nem egy Talleyrand-nak való hely!

— Attól függ, milyen idős — fontolgatta elmélázva Ed. — Na és persze kérdés, milyen ambíciói vannak. A diplomáciában minden előfordul. Még költők is akadnak. Azt hiszed, Claudelnek vagy Alexis Légernek lett volna ideje alkotni, ha valamilyen fontos poszton tömik őket aktával?

— Ha neked egy Nobel-díjas kell ahhoz, hogy kikecmeregjünk ebből a csávából, azt hiszem, kicsikém, nemhogy ki, de nyakig belemászunk.

— Más választás nincs.

— Átengedem a művelet irányítását. Egy konzullal te jobban tudsz beszélni, mint én.

Kinyílt az ajtó. Az a hivatalnok jelent meg, aki őket fogadta.

— Lennének szívesek az urak követni engem...

— Most aztán egy zabszem sem férne a... — suttogta Bart.

Libasorban lépdeltek a hívatalnok után, hamarosan egy hatalmas fekete ajtó elé értek. Beléptek. A konzul irodája nagy és világos volt, kondicionáló berendezéssel és ízléses bútorokkal. A falakon könyvespolc, rajta sűrű sorokban könyvek. Ez jó jelnek számított. Az asztal mögött kis termetű, barna hajú, kék szemű, élénk tekintetű férfi állt föl, úgy negyvenéves lehetett, arcán enyhe tanácstalanság tükröződött. Ed kitárt karral feléje sietett:

— Drága nagybátyám! Annyi kínlódás után végre itt! Mennyire örülök, hogy láthatom magát!

Hevesen átölelte a meghökkent férfit, aki nem is gondolt tiltakozásra.

— Segítsen rajtam! — súgta a fülébe, tartott még ölelése. — Diák. Pácban. Harward. Faji kellemetlenség. Ön a nagybátyám. Segítsen!

A konzul mindjárt kapcsolt. Gyorsak voltak a reflexei. Megragadta Edet a vállánál fogva, a szemébe nézett, hátára paskolt, és mindezt készséges cinkos örömmel.

— Örülök, öcskös! Több napja már türelmetlenül vártalak, tudod-e? — aztán halkan hozzátette: — Van bőr a képén, szerencséje, hogy fölismertem a helyzetet.

A heves ölelkezés után a konzul a rendőrök felé fordult, és fáradt hangon megkérdezte:

— Remélem, uraim, unokaöcsém nem csinált semmi bolondságot. Nagyon jó fiú. Mit jelentsen a kíséret?

Az őrmester most már végképp nem tudta, hogyan viselkedjen.

— Elnézést, konzul úr, ez a fiú valóban az ön unokaöccse?

— Természetesen.

— Ezt akartuk ellenőrizni. Nem mindenkinek hihetünk az első szavára, és a fiú elég gyanúsan viselkedett, ezért történt...

— Gyanúsan?
— Kihágást követett el.
— Éspedig?
— Egy fekete nővel érintkezett az utcán.
— Érintkezett?
— Megcsókolta, hogy egészen precíz legyek.
— Ah! — mondta az újdonsült nagybácsi, és átkarolta Edet. — Bizonyára az öreg dajkája volt.
— Egy fiatal lányt csókolt meg.
— Egy fiatal lányt?
— Igen.
— Hát istenem — sóhajtott a konzul —, ez aztán mégsem olyan súlyos.
— Kérem, ez kihágás.
— És ha beszélnék a kormányzóval, elsimíthatnánk az ügyet?
— Természetesen, konzul úr.
— A nevét, legyen szíves.
— Matthews. Matthews őrmester — válaszolta bokáját összecsapva.
— Rendben van, őrmester. Magam intézkedek. És adott esetben nem fogok megfeledkezni törvénytisztelő magatartásáról.
— Csak a kötelességemet teljesítettem — felelte a tiszthelyettes, és most első ízben elmosolyodott. A másik rendőr felé fordult: — Mi akkor végeztünk is.
Még egyszer elnézést kértek a zavarásért, aztán elhagyták az irodát, miközben jelentőségteljes pillantással végigmérték a két fiatalembert. Ha még egyszer találkozunk ... — mondta a tekintetük.
A konzul kikísérte őket. Ed és Bart gratuláltak egymásnak.
— Nagy voltál, öregem! Brávó!
A konzul mosolyogva lépett hozzájuk:
— Ha nincs ellenükre, legyenek ebédre a vendégeim — mondta egyszerűen. — Elmesélik majd

kalandjaikat. Ez a szállás díja, mint ahogy Keleten szokás, a meghívott utazó a vendéglátás fejében elmondja kalandjait... Ez hasznos szokás, és ami engem illet, a magam örömére ragaszkodom eme szokáshoz.

X

Ezen a reggelen egész Amerika a televízió képernyőjét figyelte, szinte mindenki atlantai időszámítás szerint élt. És az amerikaiak, akik az Észak—Dél-háború óta nem éltek át újabb pusztító háborút, nem ismerték a megszállás keserveit sem, rémülten figyelték az eseményeket.

Atlantát elsősorban megszállt városnak tekintették, ahol minden kis utcasarkon őrség állt, a hadsereg irányított, ellenőrzött, parancsolt mindenütt, és katonák álltak résen, hogy csírájában elfojtsák a legkisebb zendülést is. Kihirdették az ostromállapotot, újabb zavargásoktól tartottak. A főútvonalakon és a fontosabb útkereszteződéseknél páncélkocsik, tankok dübörögtek. Az utcákon őrjáratok cirkáltak. Mindenütt kekiruhás, fegyveres katonák intézkedtek. Washington előrelátóan nemcsak fehéreket küldött a georgiai fővárosba, hanem feketéket is, ezek feladata a néger negyedek ellenőrzése volt: így próbálták elejét venni az újabb összecsapásoknak.

A romos, megbénult város szomorú látvány volt. A közszolgáltatás, melyet javarészben a feketék láttak el, szünetelt — az utcákon egyre nagyobb halmokban bűzlött a szemét. Szinte a járdákat is ellepte. A gyenge nyomás miatt a gázszolgáltatás is akadozott. A félig lerombolt, de megmaradt barikádok akadályozták a forgalmat, a harcok nyomai, a vérfoltok, a törmelék, lövedékek még mindig az utcán éktelenkedtek — hajnal óta mint a vadak a dögszagra, sereglettek a televízió-riporterek, a fotoriporterek, a külcntudósítók, és mindent

aprólékosan, szenzációra éhesen filmre is vettek, le is írtak.

A külföldi tudósítók közül a harmadik világ országaiból érkezett újságírók — akiktől hazájuk objektív eseménybeszámolókat várt — kitűntek határozott magatartásukkal, kisebb csoportokba tömörültek, és mindig gondosan ellenőrizték információikat. Csak a jellemzőt fényképezték, mindent jegyzeteltek, táskamagnetofonukkal járták az utcákat, és találomra megszólították az embereket, még ott helyben elmondatták velük friss élményeiket, és mindent szalagra rögzítettek. A helybelieknek hízelgett, hogy az általános érdeklődés középpontjába kerültek, és a mikrofonba vagy a mellettük tevékenykedő riporternek a legapróbb részletekre is kiterjedő előadásokat tartottak.

A tévé-riporterek és az újságírók figyelmüket a Capitolium térre összpontosították. Itt valóban minden a címoldalra kívánkozott. A még azonosításra váró holttestek hosszú sorban hevertek a földön. A halottasházak teljesen megteltek, a temetőkben sem győzték a munkát; hely hiányában úgy döntöttek, hogy a harcok színhelyén talált ismeretlen hullákat összegyűjtik a téren egy sebtiben felállított ponyva árnyékában. Csaknem valamennyi fekete volt. A fehéreknek még haláluk után is elsőbbségük volt, legelőször őket szállították el. A holttesteket aggódó szemmel fürkésző családtagok közé járókelők, halottszállítók, kíváncsiskodók vegyültek, itt is, ott is feltört a sírás egy gyerek, fivér vagy húg felismerésekor. Akkor aztán körülállták a halottat, lepedőbe csavarták, kétségbeesett zokogással ráemelték a hordágyra, miközben a téren megszakítás nélkül dzsesszt játszott egy néger zenekar — sokszor megismételve a híres *New Orleans function*-t. A még mindig szomjas fotoriporterek boldogok voltak, hogy megható, életből elle-

sett képet készíthettek a dobogón játszó zenekarról.

Bűz kezdett terjengeni a levegőben, de a riporterek legnagyobb fájdalmára ezt már nem lehetett fényképezni. Északi szél kerekedett, és a bűz alattomosan, lassan, de mindent áthatón elöntötte a teret. A Capitoliumban is megérezték a hullaszagot.

A temetkezési vállalatok koporsókészlete gyorsan elfogyott, jóllehet az asztalosok és az ácsok kitartóan dolgoztak. A szomszédos államoktól kellett utánpótlást kérni, kereskedőik azonnal nagy mennyiségű fenyőfa koporsót küldtek Atlantába vasúton és teherautón. A spekulánsok a koporsókat hamarosan csillagászati áron kezdték ajánlani, ezért gyors számbavétel után a sírhely nélküli halottakat hatalmas közös gödörbe temették. A papságnak is akadt bőven tennivalója. Amint megérkeztek a városból a szállítmányok, eltemették a halottakat, öt-hat embernek adták meg egyszerre a végtisztességet; a papok és lelkészek versengésre nem is gondolva, barátságos egyetértésben váltogatták egymást.

A városban zsúfolásig megteltek a szállodák. A pályaudvarok, utak, repülőterek ontották az embereket a városba, jöttek a kíváncsiskodók, szülők, barátok; több szervezet delegációt küldött. Az ország minden részéből érkezett küldöttség, kiszállt a repülőtéren, a vezetők rövid nyilatkozatot tettek, majd petícióval a kezükben a Capitoliumba hajtattak. A megostromolt kormányzó nehéz perceket élt át.

A sebesültekkel túlzsúfolt kórházakban fogytán volt a gyógyszer, a vér, a rádió többször segélyfelhívást intézett az ország lakosságához. Főleg a közérdekű híreket sugározta, most azonban gyors, kitűnő mentőrendszernek bizonyult: megteremtette

a kapcsolatot Atlanta és az egész ország között. A műsor kérésekből és teljesítésükből, válaszokból állt csupán: „South Dakota, Rapid City-i Kórház az atlantai kórháznak: repülőn száz liter vért küldünk. Négy órakor ott van. Vége." És így tovább.

A felfordulás ellenére a félelmetes amerikai gépezet itt is, ott is visszanyerte jogait. A Városházára beözönlött önkéntesekből hivatásos közigazgatási vezetők speciális csoportokat alakítottak, és azonnal kijelölték feladataikat. Csoportjaik jóformán mindenütt tevékenykedtek, megtisztították, lesöpörték az utcákat, megkezdték a helyreállítást, irányították a közműveket, a helyzetnek megfelelően találékonyak, hidegvérűek, energikusak voltak.

Ebben a lázas és mégis szomorú zsibongásban kereste bátyját Addie; először a Capitoliumhoz ment, ahol a halottak újabb és újabb listáit függesztették ki: szinte percről percre növekedett a névsor. Tom neve nem szerepelt a listán. Elszorult szívvel határozta el, végignézi a földön sorba fektetett halottakat, minden lépésnél reszketett, hátha rátalál arra, akit keres. Halottat még sohasem látott közelről. A megcsonkított testek, a kidülledt szemek, a félig letakart arcok nyomasztóan hatottak rá, gyakran megállt, elfordította tekintetét. Ismerősökkel, barátokkal találkozott. A híreket félve továbbították egymásnak.

— Jess is ennek a sornak a végén fekszik, szegény N.-né . . .

— Marjorie kórházban van, térdét roncsolta szét a golyó.

— Ötszáz dollárt kérnek egy fehér fakoporsóért, rablók!

— A Szent János Kórház megtelt. Nem vesznek fel több beteget.

— Hallott valamit Bessie Bundyról?

— Láttam... Az imént találkoztam... őt nem láttam... Én mondom magának... Megígérték... Azt mesélik...

Az emberek siettek, néhány együttérző szót váltottak, megölelték egymást, sirdogáltak. De a gyász napja egyben a győzelem napja is volt. Olyasmi történt, amit a jövőben már nem lehet megváltoztatni. Az emberek tudták, a faji elkülönítés történetének fordulópontjához érkeztek. És felemelt fejjel jártak az utcán.

Ahogy múltak a percek, Addie reménye is erősödött. Senki nem hallott Tomról. Semmit nem tudtak róla. Ha nincs a halottak között, akkor az élők között kell lennie. Reménykedett, megkönnyebbülten, vidámabb szívvel kezdte kutatni a kórházakat. Közlekedés még nem volt, így az út a városon át több órába is beletelt, de Addie erősnek és bátornak bizonyult. A nehezén már túl volt. Bátyja él. Bizonyosan. A kutatáshoz most már csak idő és türelem szükséges.

A legtöbb kórház előcsarnokában kifüggesztették a sebesültek névsorát. Ennek ellenére volt néhány beteg, akit nem sikerült azonosítani, így a hozzátartozók kénytelenek voltak lábujjhegyen végigjárni a túlzsúfolt kórtermeket, ahol a meleg, a jajgatás, a hörgés elviselhetetlen volt, az érzéstelenítők és vérszag majdnem elkábította az embert. Addie már az első pillanatban azt hitte, elájul. A szenvedést látni még iszonyatosabb volt, mint a halottakat vizsgálni; a halottak nem beszélnek, nem jajgatnak, nem mozognak és ránk se néznek. A lány hiába határozta el, hogy kitartó lesz és dacol mindennel, útja a tengernyi fájdalom között keserves volt.

Szükségágyakon, de gyakran szabad helyre ledobált egyszerű matracokon feküdtek a betegek. Csaknem minden talpalatnyi helyet elfoglaltak már. Mindent megtettek, amit csak megtehettek,

még a műszerek hiányát is megpróbálták leküzdeni. Az ápolók, ápolónők, orvosok éjjel-nappal talpon voltak, szemük vörös volt a fáradtságtól, az állandó ébrenléttől. Főképp a sebészek dolgoztak megállás nélkül, operálták a betegeket, legtöbbjüket golyó sebesítette. A túlterhelt műtőkben már képtelenek voltak több beteget ellátni.

Az egyik kórház előcsarnokában — a kórház az egyik egyházi rend tulajdonában volt — a vezetőség mérleget állított fel, egyik serpenyője mélyre süllyedt a műtőkben kioperált és egyre magasabbra tornyosuló lövedékek súlya alatt. A skála három kilót mutatott, amikor Addie itt járt, az otromba ólomhalom megdöbbentő látvány volt. Az ijesztő mérleg fölött egy táblán ez állt: „Ennyi a szenvedés ára? Nézzétek, és okuljatok!" Az előtte elmenni szándékozók megálltak, elolvasták, és fejüket csóválták.

A lány végigjárta az első három épületet: Tom nem volt ott. Már felfelé lépdelt a negyedikhez vezető lépcsőn, már csaknem belépett, amikor félreállt, hogy egy különös menetnek helyet adjon: nagy termetű, fehér hajú, jól öltözött, sőt elegáns, középkorú hölgy közeledett, oldalról ketten támogatták, mind a három személy arcán látható bánat tükröződött. Amikor Addie mellé érkeztek, a hölgy megmerevedett, szemét az előtte álló lányra szegezte, aztán mintha rugó működött volna benne, hirtelen kiegyenesedett, és felüvöltött:

— Ő az! Ő az! Felismerem! Tartóztassák le! — mutatott Addie-re fenyegetően. — Ez a lány ölte meg a férjemet.

Hamarosan csoportosulás támadt. Zajos embergyűrű vette körül őket: mindenki saját véleményét akarta elmondani. És ahogy rendszerint történik, a feketék Addie pártján álltak, a fehérek a még mindig lármázó asszonnyal értettek egyet. A kór-

házba kivezényelt néhány katona akaratlanul is közrefogta a teljesen elképedt Addie-t.

— Engedjék el!

— Semmit nem csinált!

— Ne hagyják elmenekülni!

— Vallania kell!

— Felismerem, felismerem! — ordította még mindig az elegáns dáma. — Tartsák, hogy meg ne szökjön!

A hangzavar egyre nagyobb lett. Már csaknem hajbakaptak. A feketék ugyanolyan hajthatatlanok voltak, ugyanolyan fenyegetőek, mint a fehérek. A katonák, akik önkéntelenül közrefogták Addie-t, nem tudták, mit tegyenek. Megrémültek a tömegtől. Katonák voltak, nem rendőrök, és tetejében még északiak is. Nem tudták mire vélni a dolgot; egy asszony indulatosan gyilkossággal vádol egy másikat. Végül is egy tiszthelyettes elhatározta, hogy közbelép. Áttörte a tömeget, csendet parancsolt, aztán keményen rászólt a két nőre, hogy kövessék.

— Majd ott bent mindent kiderítünk, magunk között. Felesleges feltüzelni a város egész lakosságát.

Nagy nehezen találtak egy üres kis szobát. Az ajtó elé a tiszthelyettes őrségbe állított egy katonát, betessékelte a vádlót és Addie-t a szobájába, majd utánuk ő is belépett, és gondosan bezárta az ajtót. Nagyon fárasztotta az ügy. A vita megzavarta, igazságot szolgáltatni pedig nem az ő dolga — de úgy gondolta, helyesebb, ha tisztázza az ügyet, még mielőtt jelentést tenne róla feletteseinek. Csak semmi ballépés, mondták főnökei, a lakosság izgatott, tehát megfontoltan kell határózni, és mindenekelőtt taktikusan. Egy kis íróasztal mögé ült, és udvariasan feltette a kérdést:

— Tehát?

— Ralp J. Burton felesége vagyok — mondta a fehér nő.

És magabiztosan körülnézett.

A katona meg se rezzent. Könnyedén előrehajolt:

— Rendben van, asszonyom. Én pedig Grisley őrmester.

Az asszony meglepődött, csodálkozva nézett rá.

— Maga nem tudja . . . — drámaian sóhajtott —, ki volt Burton?

— Komolyan mondom, nem — válaszolt Grisley. — Bocsásson meg, nem vagyok idevalósi. Atlantába életemben először ma reggel öt órakor tettem be a lábamat. New York-i vagyok.

Addie azonban megremegett a név hallatára. Atlantában Burton, a Klan Nagy Sárkánya, tekintélyes ember volt, félelmetes híre méltán keltett mindenkiben borzongást. Ő volt a megtestesült ördög a színes bőrű lakosság szemében. A fajelmélet megrögzött híve, az elkövetett megszámlálhatatlan gazság, merénylet, gyilkosság, lincselés szellemi vezére volt, de magát soha nem kompromittálta. Köztudott fanatizmusa ellenére a rendőrség régen lemondott arról, hogy valaha is rajtacsípje valamilyen bűnténven. Kitűnő szervező, vakmerő vezéri ötletek és a kezdeményezés embere volt Burton, ügyes és megfoghatatlan. Soha senki nem tudta bíróság elé állítani. Az ilyen ember meggyilkolása Addie szemében a köz javát szolgáló, igazságos cselekedet volt. Bár félt, és a vádat képtelennek tartotta, a Klan-vezér halálának hallatára jóleső benső érzés fogta el.

Az özvegy égnek emelte kezét.

— Csak azt tudnám, mit értenek a New York-iak a mi életünkből! De Washingtonban mindig és persze készakarva így döntenek. Ha csak tehetik, boszszantásképpen pápuákat meg zulukaffereket küldenek a nyakunkra.

— Asszonyom, mi nem azért vagyunk itt, hogy

megértsük magukat — vágott vissza udvariasan az őrmester —, hanem hogy egy városnak segítsünk a rend helyreállításában, mert egymaguk ezzel nem birkóznak meg.

Csillogó, kicsit mosolygós szemét a Nagy Sárkány feleségére szegezte. A középtermetű, szőke, bajuszos őrmester nyugodt volt, egy cseppet sem indulatoskodott. Az asszony hadonászott.

— Akkor teljesítse feladatát — követelőzött —, és tartóztassa le ezt a nőszemélyt. Meggyilkolta a férjemet. És magának kötelessége, hogy a lázadókat lakat alá helyezze.

— Természetesen, asszonyom, természetesen. De mielőtt cselekednék, szeretném világosabban látni a dolgokat. És először is, szeretném meghallgatni a kisasszonyt is, aki mind ez idáig meg se mukkant.

— Fölösleges, tagadni fog! Ezek valamenynyien . . .

— Persze, hogy tagadni fogok — szólt közbe dühösen Addie. — Ezt az asszonyt nem ismerem, és a férjét sem láttam soha, jóllehet róla számtalanszor meséltek már nekem. Hiszen ki ne tudná Atlantában, hogy Ralph Burton a Klan Nagy Sárkánya.

— Ah! — bólintott Grisley őrmester.

Azonnal megérezte, hogy ennek az először csak ostobának látszó ügynek politikai jelentősége van. Ez volt a szerencséje! Óvatos lett. Köhécselt, aztán az asszonyhoz fordult.

— Az ön férjét, Burton urat meggyilkolták, ugye ezt állítja?

— Igen, uram, tegnap éjszaka.

— Hány órakor?

— Éjfélkor.

— Hogyan?

— Egyetlen késszúrással — kitört belőle a sírás. — És ő . . . És ő volt az, aki . . .

— Nyugodjon meg, asszonyom, megértem fáj-

dalmát, higgye el, de nyugodjon meg. — Az őrmester Addie felé fordult. — Maga a tettes? — kérdezte naivan.

Addie a fejét rázta:

— Nem, állíthatom, hogy nem.

— Hazudik! — kiáltotta az özvegy.

— Nem hazudok. Nincs szükségem hazugságra.

— Maga az, felismerem magát.

— Összetéveszt valakivel — mondta Addie.

— Senkit nem tévesztek össze senkivel. Magának ugyanolyan piros ruhája van.

Mihelyt a vád tarthatatlansága nyilvánvalóvá vált, Addie lecsendesedett, és nyugodt hangon válaszolt:

— Ezt a ruhát hat dollárért bármelyik boltban megkaphatja. És bizonyára nemcsak én egyedül vettem ilyen ruhát.

— Maga volt, biztos vagyok benne. Ugyanaz az arc, ugyanaz a szem, ugyanaz a hang, ugyanaz a kihívó tekintet. New York-i tiszt úr, tartóztassa le.

— Csendet kérek! — szólt Grisley. — Menjünk sorjában. A maga neve, kisasszony?

A lány megmondta nevét és foglalkozását.

— És tegnap éjszaka, éjfélkor hol volt?

— Otthon, az ágyban.

— Hol lakik?

— Körülbelül tíz kilométernyire a várostól.

— Bizonyítani is tudja állításait?

— Könnyedén.

— Szemtanúk vannak?

— Igen.

— Akkor minden nagyon egyszerű — mondta az őrmester. — Nemde?

— Úgy van!

Addie megkönnyebbült.

— Ez kérem, egyszerű — ismételte Grisley. És mint az iskolás gyerekeknek magyaráznak, az özvegy felé fordult, és így érvelt: — Ha az itt jelen-

levő kisasszony tegnap éjfélkor az ágyában volt, tíz kilométerre innét, akkor logikus, hogy nem ő a férje gyilkosa.

Az asszony csúfondáros mosollyal válaszolt:

— Azt nem tudom, hogy katonának maga milyen, de mint detektív, állítom, Sherlock Holmest is lepipálná. — Kiabált. — Maga egyetlen szóra mindent elhisz. Nem látja, hogy hazudik? Tegnap éjfélkor nem lehetett otthon, mert ugyanebben az időben meggyilkolta a férjemet. Nos, őrmester, ez így nem mehet tovább! Ha elengedi ezt a lányt, feljegyzem a számát, és megígérhetem magának, egész életében megemlegeti ezt a napot. Mert én vagyok valaki, drága uram! Nekem vannak kapcsolataim! A férjem a város egyik legtekintélyesebb polgára volt. És nem tűröm, hogy egy kis New York-i őrmester, mint valami utolsó rongyot, úgy kezeljen engem! Én ezt nem tűröm! Nem és nem! Még hallani fog rólam!

Az őrmester zavarba jött, fejét vakargatta. Az ügy világosan állt előtte, de félt, hogy valami baklövést követ el, ha elengedi a lányt.

— Mindez nem rám tartozik — vallotta be. — Azt hiszem, az lesz a legjobb, ha értesítjük a rendőrséget. Ők tudják, mit kell tenni. Maga pedig könnyen bizonyíthatja ártatlanságát — tette hozzá, és bocsánatkérőn nézett Addie-re.

— Engedjen el, könyörgök — kiabálta a lány hirtelen felindulva. — Reggel óta keresem a bátyámat. Nem tudom, hol van, és azt sem tudom, nem súlyosan sebesült-e, talán haldoklik valahol, nem hagyhatom el... csak azért, mert egy hisztérikus asszony olyan gyilkossággal vádol, amelyet sohasem követtem el. Ez ostobaság. A bátyámnak szüksége van rám. Könyörgök, őrmester úr, engedjen el. Később még mindig megtalálhatnak.

— Hát...

Az őrmester hitt neki, habozott.

— El akar iszkolni — kiáltotta az asszony.

— Ha akarja, összes papírjaimat magánál hagyom — könyörgött Addie. — Ami csak kell, de lássa be, meg kell találnom a bátyámat.

— Figyeljen ide, asszonyom — szólalt meg újra az őrmester . . .

— Semmire nem figyelek. Látom már, hová akar kilyukadni, maga szereti a négereket, igaz? Maga, szerencsétlen! Panaszt emelek maga ellen. Én mondom, ő a gyilkos.

Dühkitörései és hisztérikus rohamai ellenére sem lehetett kételkedni a Nagy Sárkány feleségének őszinteségében. Érezte ezt az őrmester, ugyanakkor abban is biztos volt, hogy Addie is ártatlan. Valami félreértés lehet itt, gondolta. De vajon joga van-e egy lányt szabadon bocsátani, akit ilyen határozottan vádolnak? A tények és saját meggyőződése két különböző dolog. Még habozott, amikor kopogtattak. Az ajtónyíláson az őrségben levő katona dugta be a fejét.

— Főnök, itt a rendőrség — mondta.

Az ügynek hatalmas visszhangja lett. A Nagy Sárkány ellen hidegvérrel elkövetett gyilkosság különvált és kimagaslott az előző napi események közül, szimbolikus jelentőségűvé nőtt. Az esti újságok azonnal közölték a nagy hírt. Aztán hangzatos címekkel megjelentek a különkiadások is: „Meggyilkolták Burtont. Burton asszony vádol. Egy fiatal néger lányt letartóztattak." A rádió és a televízió is kampányba kezdett. Az emberek másról sem beszéltek, csak erről. Néhány óra alatt államüggyé dagadt a gyilkosság.

A fehér lakosság bosszúért kiáltott. A feketék bizonyítékokat követeltek. Mindenki állást foglalt. A közvélemény háborgott.

Már ismerték a bűntény elkövetésének körülményeit is. Minden világos volt. Tegnap este, éjfél

felé, Ralph Burton már háziruhára vetkőzött, és lefekvéshez készülődött, amikor csengettek. Ez már a tizedik vagy a tizenötödik csengetés volt ezen az estén, nem is beszélve a telefonról, amely alkony óta szinte szünet nélkül szólt, így hát Burton egyáltalán nem lepődött meg. Még csak ki sem nézett a kisablakon, ajtót nyitott. Burton asszony szerint, aki férje után ment akkor, hogy hallja az újabb híreket, az ajtóban egy fiatal, húsz év körüli lány állt, középtermetű, karcsú, jó alakú, a szeme csillogott, testhez simuló, piros ruha volt rajta, Félig nyitott táskát tartott egyik kezében, a másikat a táskába süllyesztette, mintha üzenetet hozott volna, és most azt keresné.

— Burton úr? — kérdezte tisztán csengő hangon.

— Az vagyok. Mit akar? — húzta fel szemöldökét a Nagy Sárkány, mivel nem szokott hozzá, hogy színesekkel társalogjon háza küszöbén, de azért nem gyanakodott túlságosan.

— Hoztam önnek valamit — válaszolt a lány.

És Burtonhoz közeledve, a lába elé ejtette a táskát; kesztyűs jobb kezében hatalmas kést szorongatott, és egyetlen, pontosan irányzott mozdulattal Burton bal mellébe szúrta a kést. Egyenesen a szívébe, állapította meg később a törvényszéki orvos. És az őrjöngő feleség szeme láttára a legnagyobb nyugalommal lehajolt táskájáért, aztán még tisztelettudóan bólintott is, és egyetlen szót sem szólva eltűnt az éjszakában. Hiába telefonált a feleség a mentőkért, a telefonközpontok túlterheltek voltak, s amikor egy órával később megérkezett az orvos, már csak a halál beálltát állapíthatta meg.

Ezt állította az özvegy. Mivel a rendőrség a helyszínen nyomokat nem talált, hitelt adott az asszony szavainak — több oknál fogva kizárták ugyanis azt a lehetőséget, hogy a feleség rablógyilkosságot követett volna el, s ezt akarná gyilkosságnak feltün-

tetni. Sem a kés pengéjének iránya a testben, sem maga a kés, amely két dollárért bármelyik üzletben megvásárolható, nem adott semmiféle támpontot. A szúrás jártas és gyakorlott gyilkosra vallott. És mivel a kést nagy erővel döfték a testbe, az első pillanatban azt feltételezték, hogy a gyilkos női ruhába öltözött férfi volt, aki így akarta megtéveszteni a nyomozást. De az özvegy határozottan állította: a gyilkos lány volt, lány és nem férfi, és ez a lány Addie. Mint mondta, ezer közül is felismerné őt.

A rendőrök azt az ellenvetést tették, hogy sötétben minden tehén fekete, és hogy egy fehér ember az egyik feketét ugyanolyannak látja, mint a másikat, és hogy az egyik néger haja pontosan ugyanolyan drótszerű, mint a másiké, és hogy a piros ruhához csak egy másik piros ruha hasonlít jobban; annak pedig nagyon kicsi a valószínűsége, hogy a gyilkos még másnap is ugyanazt a ruhát hordja, amelyben tettét elkövette; de Burton aszszonnyal semmire sem mentek. Az özvegy kitartott saját állítása mellett, akárcsak Addie. Az egyik nő vádolta a másikat, a fehér nő vádolt, a fekete védekezett; ezért voltak tanácstalanok a rendőrök, bár az ügy politikai jelentőségű lett. Ezt tudták és igyekeztek valamilyen megoldást találni.

Ilyen körülmények között csak egy tanúkkal bizonyított alibi menthette meg a lányt a vád alá helyezéstől, így kerülhette csak el a letartóztatást. Szülei tanúvallomását, mely szerint a lány este tíz óra felé ért haza, nem fogadták el, mivel azt a lány családjának tagjai tették. Egy harmadik tanúvallomás nemcsak kívánatos, de elengedhetetlenül szükséges lett volna. Erről fel is világosították Addie-t a rendőrségen, és az agyonkínzott lány már villamosszéket látott lelki szemei előtt, bevallotta hát a két francia vendégüllátását. Kínlódott és gyötrődött vallomása közben. Apránként szedték ki

belőle az igazságot. A pontosan feltett kérdések kereszttüzében elmesélte utolsó napjait, és bevallotta: az egyik francia fiatalember megcáfolhatatlanul bizonyítani tudná, hogy egész éjszaka a szobájában volt és mi okból.

A rendőrségi folyosóra kiszivárgott híreken szívesen kaptak a szerkesztőségek: „Két francia kompromittálta magát a Burton-ügyben. Az egyikük a gyilkosság éjszakáját a vádlott ágyában töltötte."

De a közvélemény szemében ez nem igazolta Addie-t. Ennek csak az lett az eredménye, hogy felháborodottan méltatlankodtak a két idegen viselkedésén. Émelyítő hírek terjengtek, a feszültség további fenntartása fontos volt — főként üzleti okokból.

Ez mindenképpen a botrányt jelentette.

A gyűlölködő, ordítozó fehérek tömegestül csődültek a központi negyedbe, a rendőrség elé, még mindig a tegnapi mészárlás lázában égtek, bosszúra, vérre szomjaztak, a bűnösökért kiáltoztak, az akasztást maguknak követelték. Hogy ki kit ölt meg, senkit nem érdekelt már. Hogyan engedhette meg magának egy francia, hogy Amerika földjén, Georgia szívében egy feketével háljon, és tetejében még az egész Amerikát megrázó faji öldöklés estéjén! Ez a faj, a nép, a nemzet semmibevevése. Minősíthetetlen provokáció. Hol vannak ezek a törvény és hit nélküli emberek, ezek a szélhámos szoknyavadászok, ezek a gáncs nélküli lovagok? Hol keressük, hol találjuk őket, rajta, mi majd atlantai móresre tanítjuk valamennyit.

A konzul alig néhány órai ismeretség után megszerette két fiatal honfitársát. Vacsorára is ott tartotta őket, aztán felajánlotta, hogy aludjanak a konzulátuson.

Csak másnap reggel értesültek az eseményekről,

amikor a reggelivel együtt a szobájukba vitték az újságokat is.

Megdöbbentek a cím és a négykolumnás Addie-fénykép láttán. Nem akartak hinni a szemüknek az *Atlanta Tribune*-t olvasva, átfutották a többi lapot is, egy-egy bekezdést hangosan citáltak, felháborodtak, szörnyűködtek, tiltakoztak, aztán dermedten elhallgattak, nyugtalanul néztek egymásra. Elsőnek Bart ocsúdott fel.

— Tűnjünk el — mondta határozottan.

— Nem gondolod komolyan!

— Halálos komolyan gondolom!

Utazótáskáik már készen álltak. Ed szoborként, mozdulatlanul meredt maga elé és gondolkodott.

— Gyerünk! Indulás! Nincs vesztegetni való időnk!

— Lehetetlen — mormolta a diák.

— Semmi nem lehetetlen, bogaram. Láttam én már különbet is. Csak semmi érzelgősség, semmi nyavalygás. Nyomás!

— Még ha elmenekülünk is, a rendőrök hamar elkapnak. Nincs kedvem menekülő rabot játszani, folyton üldözne a rendőrség! Különben is, nincs min töprengenünk: oda kell mennem.

— Hova oda?

— A rendőrségre, a központi kerületbe.

— Megbolondultál?

— Meg kell mentenem Addie-t. Csak én tudom tisztázni őt.

Bart gúnyosan nézett rá.

— Egy tisztátalant akarsz tisztázni, beteg vagy te?

Elfordította a fejét, ő is érezte, hogy ez a szójáték ronda dolog volt.

Ed megrántotta a vállát.

— Csak az a kellemetlen, hogy az ingem még nem száradt meg — mondta. — Szerettem volna tiszta inget venni.

Bart rémülten nézett a szemébe:

— Bizony isten, ez egy kolyök még! Kit érdekel az inged, hát nem érted, hogy az életed forog kockán?

— Egy ártatlan fiatal lány élete forog kockán, aki . . . — nem fejezte be a mondatot, valami félelmetes lustaság vett rajta erőt, a szavakat kereste. Testét forróság járta át. — De hát te is olvastad az újságokat, te is tudod, amit én.

Bart föl-le járkált a szobában, mint valami szélmalom hadonászott karjával.

— Éppen azért, mert olvastam az újságokat, mondom, kiabálom, üvöltöm neked: ne menj oda! Én még csak megúsznám valahogy, de téged kikészítenek!

— Egy bűnöst kikészítenek, de egy tanút . . .

— Ne menj oda! Igazán bolond lennél, ha odamennél. Azt hiszed, számít, hogy az Egyesült Államokban eggyel több vagy kevesebb a bírói tévedés . . .

— Az Egyesült Államokban talán nem — mondta Ed —, de nekem igenis számít. Istenem, Bart, ha nem mennék oda, soha többé nem tudnék tükörbe nézni!

— Majd csak megússza valahogy Addie nélküled is. Bizonyítékuk a vádlóknak sincs.

— Aludni sem tudnék többé — folytatta Ed. — Hát van neked szíved?

— Egy van.

— Az emberi méltóság . . .

— Ó, fiacskám, elég a nagy szavakból, nagyon szépen kérlek!

— De Addie-t vádolják. Ezek nem szavak, ezek tények.

Bart elhallgatott. Kinézett az ablakon. Gyengéden mondta, meg se fordult:

— Nem akarlak elveszíteni kérlek, ez minden.

És ha választani kell Addie és te közted, hát gyorsan döntök.

— Elveszíteni! — tiltakozott Ed. — Most te használsz nagy szavakat. Hát mit képzelsz, mi van ott? Csak tanúvallomás . . .

— Az egyetlen élő tanú vallomása — kiabálta dühösen Bart. — Az ilyesmit nem szeretik itt, Georgiában! Párizsban még csak elmegy. De most nem Párizsban vagyunk! Hanem Georgiában, a legvéresebb faji összeütközés másnapján! Te nem tudod, mennyire felbőszültek? Arra nem gondolsz, hogy a város tele van félőrült emberekkel, akik ebben a percben téged hajkurásznak, hogy a fejedet vegyék? Azt hiszed, belenyugszanak a te őszinte tanúvallomásodba? „Maga a kisasszonnyal szeretkezett? — A gyilkosság éjszakáján? — Remek, uram. — Ennyi elég is. — Nagyon kedves, hogy így tisztázta a körülményeket. — Hála önnek, a kisasszony szabad. — Viszontlátásra, uram, jó utazást!. . .” Te túlságosan is egyszerűen látod a dolgokat. És ha hisznek neked, hidd el, téged is fel fognak áldozni, csak úgy, semmiért. Te még sohasem hallottál a törvény szelleméről, különösen Délen, faji bűntények viszonylatában? Reménytelen eset vagy, tudod? Nem az egyetemen vagyunk, itt nem ismernek semmiféle *fair play*-t, ezt egyszer végre meg kellene értened, kicsikém. Ez itt az övön alul ütők országa. A tegnapi napból semmit nem tanultál?

A beszédtől és a dühtől annyira kifulladt, hogy le kellett ülnie, hanyag könnyedséggel háromszor is nekifogott, míg végre meg tudta gyújtani cigarettáját.

— De Bart, én képtelen vagyok másképp tenni . . . — remegett a hangja. Hirtelen félni kezdett. — Nem tudom, mi lesz azután, de képtelen vagyok másképp tenni.

— De hát mit érdekel téged ez a lány?

— Érdekel. Ez minden. És ami legalább annyira érdekel, az a saját lelkiismeretem. Nem érted?

— Nem vagyok kultúrember — mordult Bart.

— Akkor hiába vitatkozunk.

De Bart nem engedett.

— Gondolj a szüleidre! Az anyádra, az apádra, a családodra!

Ed felállt. Sápadt volt.

— Hallgass! Ezt ne!

Egy ideig csendben voltak. Aztán Bart újrakezdte:

— Rohadt ez a világ, te ezt még nem tudod? Mért akarsz te lovag lenni e között a csőcselék között? A dolgokat olyannak kell elfogadni, amilyenek! Nem szabad képmutatónak és finnvásnak lennünk, a jövő a kegyetlen, gátlástalan embereké, akik soha nem néznek vissza. Tégy úgy, mint ők, és ne akarj melodrámai hős lenni!

Ed mélyen barátja szemébe nézett:

— Hiába ismered az embereket — mondta —, a könyveket, a képmutatást, a bohóckodást, az aljasságot, a falusi csillogást, hiába tudod, hogy az igazságszolgáltatás sokszor csak komédia, hogy a demokrácia hazugsággá, a béke fel nem ismerhető érdekek függvényévé válhat, hiába érzed, hogy mindenütt csak a pénz az úr, hogy az erősek mindig elnyomják a gyengébbeket, a nagyok szétverik a kicsiket, hogy itt a dzsungel törvénye uralkodik, hiába ismered a nyomort, a korrupciót, az erőszakot, az igazságtalanságot, hiába tudod, hogy minden hiábavaló, füst csupán, hogy semmi új nincs a nap alatt, hiába tudod mindezt, mégis csak ember vagy. És minél inkább tudod, annál inkább vagy ember. Csak egyetlen eszközzel lehet mindezt a mocskot legyőzni: a szó igazi értelmében embernek kell lennünk. Én érintetlenül akarom megőrizni magamban ezt az embert. Ez az egyetlen dolog,

amit tehetek. Én ezt adom a világnak. Én így élek a világban. Így tiltakozom.

Az apró termetű Ed kiegyenesedett, ingét begyűrte a nadrágjába, keze fejével végigsimította zakóját, aztán felvette, nyakánál begombolta ingét, és egy pillantással megnézte magát a tükörben. Az ajtó felé indult, lenyomta a kilincset.

— Odamegyek.

Bart mereven, elgyötörten nézett rá, karját tétován maga mellett tartotta. Nyomatékkal ejtette a szavakat:

— Gyűlölöm az embereket. Mindent gyűlölök!

Amikor Ed átlépte a küszöböt, mégis felállt:

— Elkísérlek.

A kormányzó nem kesergett a Klan-főnök halála miatt, régóta veszélyes bajkeverőnek tartotta, de azért tartott a Klan ellenlépéseitől. Isten a megmondhatója, mit ki nem találnak a forrófejűek, hogy megbosszulják a vezérüket. A lány letartóztatásával átmenetileg lecsillapították őket. Amíg a feltételezett bűnös lakat alatt van, nem kísérlik meg, hogy ők maguk szolgáltassanak igazságot, ez is nyereség. De megakadályozhatják, hogy az ügyben szereplő két francia tanúvallomást tegyen, mert tudják, hogy a vádlott számára döntő, mit mondanak majd. Ha a Klan még a rendőrség előtt keze közé kaparintja a fiatalembereket, már nem tanúskodhatnak többé. A kormányzó attól tartott, hogy az ügyből még diplomáciai bonyodalmak is származhatnak.

Mintha csak ijedelmét akarná fokozni, jelentették neki, hogy a francia konzul kereste telefonon. A konzul tudatában volt a veszély nagyságának, kijelentette, hogy ismeri a tanúkat, megbízható fiatalembereknek tartja őket, és felelősséget vállal értük. Kérte a kormányzót, hogy mindent tegyen meg személyes biztonságuk érdekében.

— Természetesen, barátom, meg fogok tenni mindent! Csak az a kérdés, hol találom őket?

— Körülbelül tíz perce hagyták el a konzulátust.

— A konzulátust?

— Igen. Nálam töltötték az éjszakát.

Ez a felvilágosítás döntő volt. A kormányzó lázas nyugtalansággal kérdezte:

— Tervük?

— Nem tudom.

— Semmi elképzelése szándékukról?

— Ma reggel nem találkoztam velük, de olvasták az újságokat, és biztos vagyok abban, hogy legalábbis egyiküket semmi kincsért nem lehetne lebeszélni arról, hogy a lány mellett tanúskodjon.

— Ez a lényeg, barátom, ez a fontos! Azonnal őrjáratokat küldök. Fejezzük be a beszélgetést. Egy percnyi vesztegetni való időnk sincs!

A kormányzó visszatette a kagylót, és összeköttetésbe lépett a rendőrséggel. Megkönnyebbülten felsóhajtott. Ezúttal nem hagyta el a szerencséje.

A központi negyedben, a rendőrség épülete előtti téren a Klan-tagok feltüzelte tömeg őrjöngve tombolt, kórusban jelszavakat ordítottak.

— Ki azzal a négerrel, ki azzal a négerrel!

— Halál reá, halál reá!

— Velünk van a rendőrség!

Grisley őrmester, akit embereivel együtt idevezényeltek őrségbe, hányni tudott volna.

— Mondhatom, őrmester — morogta helyettese —, a gyűlölet nem valami szép látvány.

A fiatalember némán bólogatott.

Valaki felkapaszkodott egy kocsi tetejére. Mindenki elhallgatott, őt figyelték, Az izgatott szónok felemelte kézi hangszóróját, és üvölteni kezdett:

— A franciák nem jöhetnek ide. Erre ügyeljetek!

Mindenáron meg kell őket akadályoznunk a tanúskodásban!

— Semmi vész — kiabálta valaki. — Ezek már hanyatt-homlok elrohantak Kaliforniába, majd összecsinálták magukat a félelemtől!

Nevetés futott végig a tömegen, itt is, ott is gúnyos megjegyzéseket tettek.

De a szónok továbbra is verte a vasat:

— Honnan tudjátok? Lehet, hogy Kaliforniában vannak, de az is lehet, hogy itt vannak tőlünk egy lépésnyire.

Erre az eshetőségre nem gondoltak. Felmorajlott a tömeg, parancsokat osztogattak.

— Fred csoportja észak felé. Jess, az embereiddel menj a Trinity Street felé. A többiek délre, Willie-vel...

A szónok leugrott a kocsiról, és egy csoport élén keletnek indult. Szétszóródtak az emberek. De még így is hatalmas tömeg maradt a téren. Mindenki gyanakvón méregette a másikat. A szemekből kegyetlenség tükröződött.

Grisley lesújtottan szemlélte ezeket az embereket. Szenvedélyesen szerette hazáját. Számára Amerika nem is ország volt, hanem olyan külön világ, melyben benne volt az összes többi is, mert ezt a világot népek keveredéséből, okos előrelátásból és hibákból maguk kovácsolták eggyé néhány évszázaddal ezelőtt. Ez a világ mindenre képes volt, nemcsak a legjobbra, de a legrosszabbra is. A fiatalember életében először került közel ehhez a fekélyhez, a legrosszabbhoz. És nem tudott beletörődni mindabba, amit látott. Hogy Amerikában...? Nem. Ez nem lehetséges. Pete Seeger dalát kezdte el dúdolni magában *„What did you learn in school today, dear little boy of mine"**. A dalt hamisnak, hazugnak találta. De ma...

* Mit tanultál ma az iskolában, fiacskám? — *A ford.*

*I learn that everybody's free ... I, learn that justice never ends ... That's what the teacher said to me ...**

Grisley a földre köpött.

A verandán térdeltek valamennyien, a szánakozó szomszédokkal körülvett család, és reggel óta imádkoztak.

— Mindenható Isten, engedd, hogy visszajöjjenek — mormolta az anya.

— Istenünk, engedd, hogy visszajöjjenek — ismételték kórusban a többiek.

— Istenem, mentsd meg a lányomat!

— Istenünk, mentsd meg a lányát ...

— Szabadítsd ki a gonoszok kezéből!

— Szabadítsd ki a gonoszok kezéből ...

— Légy irgalmas!

— Légy irgalmas ...

Aztán síró, monoton hangon énekeltek, az éneklést szólók, víziós felkiáltások szakították meg.

— Látom a Megváltót! Látom a Megváltót! — kiáltotta egy öregasszony eksztázisban. — Jön! Jön! Leszáll közénk a földre, hogy Addie-t megmentse. Oh! Szétkergette a gonoszokat! Ő a megmentő, a Mindenható! Ámen!

— Ámen — énekelte a kórus.

— Uram, tedd, hogy tanúskodjanak!

— Uram, önts beléjük bátorságot!

— Uram, önts beléjük erős hitet ...

— Vezéreld lépteiket, uram!

— Vezéreld minden lépésüket, uram ...

— Ámen ...

A bekötözött Tom mozdulatlanul ült egy magas széken, tekintete a távolban járt, ő is együtt énekelt a többiekkel.

* Azt tanultam, hogy mindenki szabad .. Azt tanultam, hogy az igazság végtelen ... A tanító bácsi ezt mondta nekünk. — *A ford.*

— Miért sietsz? Nem hajt senki!
— Sietek?
— Igen.
— Jó. Akkor menjünk most erre...
— Nem. Arra.
— Jobbra kell fordulnunk.
— Dehogyis. Jobbra a Capitolium felé mennénk.
— Hát akkor az a széles út, amelyik keresztezi...
— Most a hátunk mögött van.
— Azt hiszed?
— Biztos. Balra kell fordulnunk, a falatozó felé.
— Te láttál erre falatozót?
— Igen. Amikor a zsaruk elkaptak minket, egy falatozó előtt hajtottunk el, az utca bal oldalán van.
— Rendben. Akkor menjünk arra.
— Tíz percnyire lehet innét.
— Milyen szép idő van!
— Jólesne egy kis frissítő.
— Majd Kaliforniában.
— Még nem vagyunk ott.
— Nem vagy szomjas?
— De.
— Ihatnánk egy pohárral.
— Később, jobban szeretném aztán.
— Puff. Leszakadt az inggombom...
— Megálljunk egy rövidárusnál?
— Rövidárusnál? Azt hiszed, Franciaországban vagy?
— Jó. Menjünk a falatozóba akkor.
— Praktikusak ezek a boltok. Minden található bennük.
— Igen. Nálunk is vannak már ilyenek. Ezek ugyan nem olyan kedvesek, mint azok a régi sarki boltok, de gazdasági szempontból...
— Hogyne, professzor úr.
— Ne nyúzz!
— Szóltál...

— Mi?
— Biztos vagy benne, hogy...
— Igen.
— Azon gondolkodom...
— Ne beszéljünk róla.
— Jó, ne beszéljünk.
— Milyen forróság van!
— Figyelj csak, nem hallasz semmit?
— Nem.
— Ott, előttünk...
— Képzelődsz. De mégis...
— Emberek jönnek.

Hosszú és fájdalmas harc után az összetört test megadta magát, legyőzték. A szem csukva volt. Csak a légzés, amely inkább már halálhörgésnek tűnt, csupán az mutatta még, hogy él. Ed haldoklott.

— Meggyógyulsz, fiacskám, meg fogsz gyógyulni, ezt én mondom neked...

Bart a takarón fekvő vértelen kezet simogatta. Kihevült arcán hatalmas könnycseppek gurultak végig, eszébe sem jutott, hogy letörölje.

— Ez már a vég — mondta az orvos.

— Mit akar ezzel mondani: ez már a vég? — kérdezte dühösen Bart.

— Már csak percei vannak hátra. Már nem tér többé magához.

És lábujjhegyen elindult az ágytól. Ebben a pillanatban Ed kinyitotta szemét.

— Oda nézzen! — kiáltotta Bart.

Az orvos visszajött. Vizsgáló szemmel a haldoklóra nézett.

— Még küzd — mondta. — Ez mindig így van.

Bart nem türtőztette tovább magát.

— Maga azt állítja: nem tér többé már magához, és most kinyitotta a szemét. Azt állítja: vége,

és még most is küzd. Édes Istenem, ne legyen már annyira biztos a tudományában, tegyen valamit!

Dühében eltorzult hangon kiabált. Az orvos fáradt tekintettel nézte.

— Mindent megpróbáltunk — mondta —, mindent megkíséreltünk, de ez nagyon ronda lincselés volt. Már nem is szenved. Többet nem tehetünk, jobban sem csinálhattuk volna. Azt hiszi, összetört gerinccel lehet élni?

Kifelé indult a teremből. A küszöbön még visszafordult.

— Igazán sajnálom. A barátja volt?

Bart az ágy fölé hajolt, hatalmas, széles háta remegett. Fejét egyre lejjebb hajtotta. Fehér kezével a haldokló kezét szorította.

— Több volt, mint barát — motyogta. — Sokkal több. A testvérem, a gyerekem volt.

És zokogni kezdett.

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója. Szerkesztette S. Nyírő József. A fordítást ellenőrizte Szily Ernő. A sorozatterv Erdélyi János munkája. A borítón levő illusztrációt Würtz Ádám készítette. Műszaki vezető Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő Rudas László. A szedést 1969. III. 19-én kezdték meg. Megjelent 1969. VI. 28-án, 48 000 példányban. Terjedelme 10.5 (A/5) ív. — PL 109 — D — 6971. 1255—69. Szikra Lapnyomda, Budapest.

8.– Ft

ERIC WESTPHAL

A tüntetés

A tüntetés mindenekelőtt egy utcai tüntetés rajza, hű tükre az emberi szenvedélyeknek, a gyűlölet és a félelem küzdelmének, az embereket megosztó előítéletek összecsapásának.

Az itt elbeszélt tüntetés faji okokból szerveződött. A színhely Atlanta (az Egyesült Államokban), ahol a négerek összefogtak és követelik, hogy vegyék fel őket a választási névjegyzékbe. Két fiatal francia, Ed, a diák és Bart, akik autóstoppal bekalandozzák az Egyesült Államokat, mindenre kíváncsiak, és belekeveredtek a tüntetésbe. Akaratuk ellenére rákényszerülnek, hogy részt vegyenek az összecsapásban, amelyhez semmi közük, és amelynek végül áldozatul esnek.

Az 1966-ban írt regény figyelmeztetni akart, de a legutóbbi amerikai faji események láttán azt mondhatjuk, hogy a realitás és a fikció közötti távolság napról napra csökken. Eric Westphal 1939-ben született Montpellier-ben, közgazdász, újságíró és drámaíró. *A tüntetés* az első regénye. 1968-ban elnyerte a Paul Vaillant-Couturierről elnevezett díjat, a francia baloldali értelmiség rangot adó irodalmi díját.